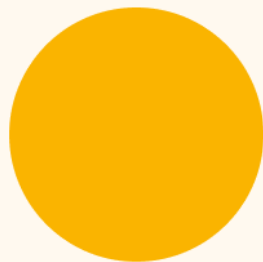

En rapport från Maria Grafström och
Anna Jonsson på uppdrag av Formas

Från “fund and forget” till ”ringar på vattnet”

Uppföljning av Formas kommunikations-
och nyttiggörandeutlysningar

Rapport R8:2023
ISBN 978-91-540-6197-6
Diariernr 2023-00181
Stockholm 2023-10-24

Maria Grafström
Anna Jonsson

Förord

Formas ska arbeta med att nyttiggöra forskning och att kommunicera om forskning och forskningens resultat. Det framgår av vår instruktion. Ett av våra verktyg är att skapa utlysningar som finansierar nyttiggörande- och kommunikationsprojekt. Sedan 2018 har vi genomfört utlysningar med fokus på olika aspekter av nyttiggörande och sedan 2015 har vi genomfört årligt återkommande kommunikationsutlysningar. Samtliga projekt som finansierats har valts ut i konkurrens efter samma principer som vi använder för att finansiera forsknings- och innovationsprojekt.

Samverkan och kommunikation är nyckelfaktorer för att vi på Formas ska lyckas med våra uppdrag. Utllysningar är ett verktyg, andra verktyg är vår webbtidning Extrakt, våra frukostar, konferenser och vår närvaro i sociala kanaler. Vi arrangerar möten, samtal och samarbeten för att vara en mötesplats där olika aktörer inom våra ämnesområden kan komma till tals och utbyta kunskap med varandra.

Denna rapport har tagits fram av Maria Grafström och Anna Jonsson, organisationsforskare och docenter i företagsekonomi, på uppdrag av Formas under 2023. Uppdraget har varit att följa upp och analysera ett urval av Formas nyttiggörande- och kommunikationsutlysningar i syfte att skapa lärande kring hur denna typ av finansiering bidrar till att forskning skapar nytta i samhället.

Vi vill rikta ett varmt tack till rapportförfattarna och till de forskare och intressenter som bidragit till fördjupningarna som presenteras i rapporten. De slutsatser som återfinns i rapporten är författarnas egna. Vi kommer att använda rapporten som ett av våra underlag när vi tar fram förslag till den kommande forskning- och innovationspropositionen liksom i vårt fortsatta arbete att utveckla Formas förmåga att stärka nyttiggörande av forskningsresultat och forskningskommunikation.

Johan Kuylenstierna
Generaldirektör, Formas

..

Från ”fund and forget” till ”ringar på vattnet”

Uppföljning av Formas kommunikations- och nyttiggörandeutlysningar

Maria Grafström & Anna Jonsson

Sammanfattning

Sedan 2015 utlyser Formas medel för att stödja och främja aktiviteter för att forskningsresultat ska komma samhället till nytta. Genom två separata utlysningsspår med fokus på att kommunicera och nyttiggöra forskning har Formas mellan 2018 och 2022 delat ut 333 miljoner SEK till totalt 78 kommunikationsprojekt och 85 nyttiggörande projekt.

Den här rapporten har genomförts på uppdrag av Formas för att följa upp arbete med utlysningarna mellan åren 2018 och 2022. Syftet är att öka kunskapen om betydelsen av dessa utlysningar samt bidra med lärdomar till Formas framtida insatser kring kommunikation och nyttiggörande.

Rapporten belyser följande frågeställningar:

- hur utlysningsformerna har bidragit till nytta i samhället
- exempel på projekt som har fått genomslag och varför
- huruvida det finns exempel på motsvarande projektsatsningar i andra länder och tänkbara lärdomar från dessa
- i vilken utsträckning det finns utvecklingspotential i upplägg och arbetssätt kring dessa utlysningar.

Analysen baseras på en översikt av utlysningarna, en kvantitativ kartläggning av samtliga beviljade projekt under perioden samt en fördjupad analys av totalt åtta avslutade projekt gällande resultat och effekter.

Formas utlysningar inom området har varit organiserade i två separata spår: kommunikations- respektive nyttiggörandeutlysningar. Det är tydligt att det har skett ett lärande och en utveckling inom ramen för respektive spår vad gäller upplägg och vilka aktörer som bjuds in att delta, men också vad gäller bedömningskriterier. Detta lärande har nästan uteslutande skett inom respektive spår, och det har varit relativt lite samverkan mellan dem.

Den kvantitativa kartläggningen visar att budget har ökat över perioden, särskilt för nyttiggörandeprojekten. Beviljandegraden har varit låg för kommunikationsprojekten, medan nyttiggörandeprojekten har haft högre beviljandegrad och även beviljats mer medel per projekt över tid. Sammantaget har de projekt som beviljats medel haft en bred blandning av teman, metoder för genomförande och målgrupper.

Mångfalden i typ av projekt återspeglas också i de åtta slutrapporterade projekt (fyra kommunikationsprojekt och fyra nyttiggörande projekt) som valdes för närmare analys. Samtliga har på olika sätt bidragit till att kommunicera och översätta forskning och forskningsresultat till praktiken. I våra intervjuer med tjänstepersoner vid Formas och medverkande i projekten framgår det att det inte är givet vad som är att räkna som ett genomslag eller vad som är ett lyckosamt projekt. De flesta tycks överens om att det är svårt att visa på exakta resultat och effekter, och att projektifiering och synen på genomslag inte är fullt förenliga. Genomslag är förknippat med långsiktighet och att det tar tid att knyta kontakter och lära av varandra.

Vår analys av de studerade projekten visar att de på olika sätt har bidragit till att uppfylla det övergripande målet med Formas kommunikations- och nyttiggörandeutlysningar om att sprida forskning och främja att den kommer till nytta i samhället. Förutom att projekten har lett till någon form av metod, ett verktyg, en film eller annan typ av insats som kan leva kvar och användas efter avslutat projektet visar vår analys att projekten ofta genererat ytterligare "ringar på vattnet". Projekten har lett till nya idéer och samarbeten samt en ökad förståelse för varandras professionella roller och uppdrag. Gemensamt för deltagarna i projekten är viljan att bidra till samhället. Trots att forskare i dagsläget inte särskilt meriteras för en sådan ambition ser vi att satsningar som Formas utlysningar rimmar väl med initiativ som Coara och ligger i linje med flera andra europeiska initiativ.

För att bidra till Formas lärande och utveckling kring dessa utlysningar presenteras ett antal lärdomar, där de främsta kan sammanfattas:

- Det finns en outnyttjad potential för Formas att agera kunskapsnod och relationsmäklare. Genom att samla lärdomar och resultat från avslutade projekt skulle Formas kunna bidra till såväl ökat lärande som inspiration för framtida projekt och erbjuda en plattform mellan forskare och praktiker.
- Formas har en viktig roll att fylla när det gäller att skapa förutsättningar för forskare och praktiker att tillsammans verka för ett hållbart samhälle genom dialog och samskapande, så att forskning kommer till nytta i samhället. Det finns ett stort intresse och engagemang för dessa frågor och Formas kan ytterligare stärka sin betydelse som möjliggörare genom att värna såväl mångfald som långsiktiga processer som ger tid för samarbete över professionsgränser.
- Det finns möjlighet att stärka Formas interna lärande genom tydligare kontaktytor mellan de två utlysningsspåren och att se dem som komplementära. De analyserade projektens brokighet – i medelsförvaltare, teman, målgrupper och metoder – är särskilt viktig att värna när enkla lösningar saknas och enskilda projekt bör förstås som delar av något större.

Innehållsförteckning

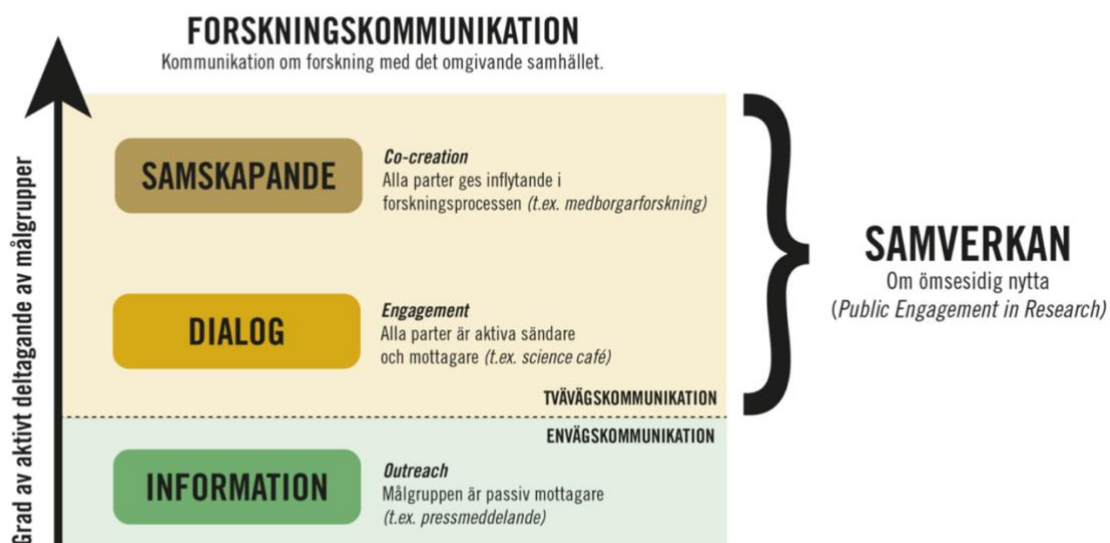
1. Bakgrund och syfte	8
2. Metod och genomförande.....	12
3. Två separata utlysningsspår: Kommunikation och nyttiggörande.....	15
4. Beviljade projekt – en kvantitativ kartläggning	19
4.1 Budget och beviljandegrad	19
4.2 Medelsförvaltare och projektledare	22
4.3 Forskningsämnen och hållbarhetsmål.....	25
4.4 Målgrupper	28
5. Lärdomar och medskick från intervjuer – åtta genomförda projekt	31
5.1 Möjliggjort nya format, innovativa grepp.....	31
5.2 Skapar förutsättningar att bidra till en hållbar samhällsutveckling.....	31
5.3 Påminnelse om att projekt sällan är isolerade andra projekt	32
5.4 Tidsperspektiv – projektifiering vs långa processer	32
5.5 Engagemang som sträcker sig bortom projektmedlen.....	33
5.6 En bredare förståelse för forskningskommunikation	33
5.7 Önskan om Formas som plattform för att samla resultat och lärdomar	34
5.8 Förenkla handläggning och stötta utvärdering	34
6. En europeisk utblick	36
7. Slutsatser och avslutande reflektioner	38
7.1 Hur har utlysningssparerna bidragit till nytta i samhället?	38
7.2 Exempel på projekt som har fått genomslag och varför	39
7.3 Exempel på projektsatsningar i Europa	41
7.4 Utvecklingspotential i upplägg och arbetssätt kring dessa utlysningar	42
7.5 Avslutande reflektion: Gör mer av utlysningarna!	46
8. Referenser	48
BILAGA 1 – intervjupersoner	50
BILAGA 2 – intervjuguide, tjänstepersoner på Formas	51
BILAGA 3 – Intervjuguide, fördjupning av åtta genomförda projekt	52
BILAGA 4 – fördjupning, åtta genomförda projekt	53
BILAGA 5 – intervjuer med tjänstepersoner vid Formas, summering.....	69
BILAGA 6 – ordmoln, kommunikationsprojekten	75
BILAGA 7 – ordmoln, nyttiggörandeprojekten	75

1. Bakgrund och syfte

Det statliga forskarrådet Formas finansierar forskning och innovation med syfte att främja en hållbar utveckling. I uppdraget ingår bland annat att kommunicera om forskning och forskningens resultat samt att bidra till att forskning kommer till nytta inom myndighetens ansvarsområden. Kommunikation och samverkan är därför nyckelfaktorer för att Formas ska lyckas med sitt uppdrag. Sedan 2015 genomförs dels särskilda kommunikationsutlysningar för att stödja arbetet med att sprida och tillgängliggöra forskning och forskningsresultat för att de ska komma till nytta i samhället, dels särskilda nyttiggörandeutlysningar med syftet att främja att forskning översätts till praktik och på så sätt kommer samhället till nytta. Dessa två utlysningsspår kan jämföras med hur en breddad syn på forskningskommunikation beskrivs, med fokus på information, dialog och samskapande.

Begreppet "forskningssamverkan" motsvarar här engelskans "science communication", och har på senare år vuxit fram i skenet av en ökad efterfrågan om att forskningen ska få genomslag och ha påverkan – "impact" – i samhället (t.ex. Benner, 2019; Widmalm 2019). I dag används en mängd olika begrepp för att beskriva det mångfacetterade arbetet med att försöka nå ut med forskningsresultat till olika delar av samhället, där inte minst samverkan och integrerad vetenskap flitigt använts (Klintman et al. 2022). Även "academic engagement" brukar omnämnas i diskussionen om samverkan och genomslag (t.ex. Perkmann et al., 2012). På senare tid har dessa begrepp ersatts av just begreppet forskningssamverkan, delvis till följd av det policyarbete som pågår men också på grund av ett brett intresse för att stärka vetenskapens roll i samhället och motverka en ökad populism och faktaresistens (Jonsson & Grafström, 2021). Det handlar om allt från att öka kännedomen om forskning till att på olika sätt tillgängliggöra forskning samt främja att forskare och praktiker möts i samverkan och samproduktion av kunskap.

Synen på forskningssamverkan speglas, precis som i frågan om samverkan, av både teoretiska föreställningar och praktiska tillämpningar som ibland överlappar och ibland går isär (jmf Davies et al., 2021). Den gällande synen på forskningssamverkan är att det inte enbart handlar om att "kommunicera forskning", vilket beskrivs som envägskommunikation (ofta hänvisas det till "*the deficit model*"), utan att det handlar om en tvåvägskommunikation, att bjuda in till dialog och att samskapa/ kunska tillsammans (t.ex. Jonsson, 2019; Kupper et al. 2021). För en illustration se figur 1. Inom ramarna för denna rapport är fokus på kommunikation och nyttiggörande, som vi förstår som delar av det bredare uppdraget att verka för ökad forskningssamverkan.

Figur 1. Forskningskommunikation – tre delar. Källa: Vetenskap & Allmänhet, 2023.

Bland svenska forskningsfinansiärer märks ett växande intresse för att kommunicera och sprida forskning, vilket delvis kan förklaras av de riktlinjer och uppdrag som givits dem. Sedan Formas publicerade rapporten [Forskningskommunikation – från medielogik till kommunikationslogik](#) (2019), har synen på vad denna kommunikation bör inkludera breddats; från att främst ha fokus på att sprida resultat av forskning till att skapa plattformar för forskare och praktiker att mötas och samverka, samt skapa förståelse för själva kunskapandet och den vetenskapliga processen. Det EU-finansierade projektet [Re-think Science Communication](#) och de initiativ som tas inom ramarna för [ESOF](#) och [Science Europe](#) är också exempel som grundar sig på en bredare förståelse för forskningskommunikation. Lanseringen och arbetet med att sprida initiativet [Coara](#) handlar vidare om att uppmuntra till nya sätt genom vilka forskning får genomslag och kommer till nytta.

I Sverige samverkar Formas med de tre andra statliga forskningsråden – VR, Vinnova och Forte – kring initiativ inom forskningskommunikation. Precis som rapporten [Forskning om forskningskommunikation](#) (VR 2022) gör gällande finns även en rad privata stiftelser och fonder som också finansierar och/eller kommunicerar forskning i Sverige, där Riksbankens Jubileumsfond (RJ) är en av dessa och som nyligen tagit fram en strategi för just samverkan och forskningskommunikation. Formas särskiljer sig från övriga finansiärer genom att varken kommunikations- eller nyttiggörandeutlysningarna (sedan år 2019) ställer krav på att projekten ska utgå från eller kommunicera Formasfinansierad forskning utan snarare knyta an till något av Formas ansvarsområden; miljö, areella näringar eller samhällsbyggande och samtidigt bidra till att nå de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030. RJ har numera samverkansmedel som kan sökas löpande för pågående forskningsprojekt som stiftelsen finansierar samt särskilt riktade satsningar till aktörer som inte är forskare men som på olika sätt bidrar till att kommunicera forskning så att den kommer samhället till nytta. Forte och Vinnovas satsningar på nyttiggörande kan delvis liknas vid Formas satsningar på nyttiggörande, och VRs senaste satsning på att kommunikation av forskning kopplad till migration och integration kan jämföras

med hur RJ tidigare utlyste särskilda kommunikationsmedel för att kommunicera pågående RJ-finansierade forskningsprojekt.

I Sverige ser vi inte bara exempel på riktade utlysningar från de största finansiärerna, utan också olika initiativ för att bjuda in till dialog om synen på forskningskommunikation. Till exempel diskuterades frågan i Lund den 1 juni 2022 där olika aktörer bjudits att kring olika teman diskutera [Forskningsskommunikation och kampen om kunskap, och olika vägar in och ut ur akademien](#), vilket påminner om DN:s artikelserie om "Kulturen och framtiden" (2023) där olika personer återkommande lyft fram behovet av att samhället behöver lyssna mer på vetenskapen. Även i samband med Formas årliga Agenda 2030-konferens den 17 maj 2023 [Att använda kunskap i en osäker värld](#) lyftes frågan i såväl en mindre workshop som vid inledningen till konferensen. Behovet av att låta forskningskommunikation få en mer framträdande roll i arbetet som forskare togs också nyligen upp i ett debattinlägg där två professorer ställde sig frågan "Vad får vi för pengarna, och vad gör en professor?" ([DN Debatt 2023-08-27](#)). Deras inlägg och förslag på åtgärder kritiserades senare i en replik ([DN Debatt 2023-08-28](#)) med argumentet att utbildningen som plattform för att sprida och tillgängliggöra forskning förbises och att all forskning inte passar för löpsedlar och debattformat (se även [DN Debatt 2019-10-19](#)). Allt som allt är det tydligt att synen på forskningskommunikation behöver diskuteras och problematiseras ([DN Debatt 2022-09-24](#)), vilket också är bakgrunden till Vetenskapsrådet nyinstiftade [referensgrupp för frågor om forskningskommunikation](#).

Debatten och intresset speglar sig delvis också i det ökade antalet kommunikatörer vid svenska lärosäten, även om bilden är fragmenterad om huruvida deras arbete bidrar till forskningskommunikation eller om det främst handlar om annan typ av kommunikation. I Sverige behövs mer forskning om hur forskningskommunikation förstås på svenska lärosäten, vilket bland annat konstateras i rapporten [Forskning om forskningskommunikation - en översiktlig kartläggning](#) (VR 2020). Rapporten [Jaq vill men hinner inte - forskares syn på kommunikation och öppen vetenskap](#) (VR 2019) indikerar att forskare gärna vill kommunicera, men upplever att de inte hinner eller får det stöd de behöver. Det vanligaste hindret var att forskare upplevde att de hade många andra arbetsuppgifter som var av större prioritet, att det saknades resurser för kommunikationsarbete, men också att det var svårt att hitta lämpliga tillfällen och/eller målgrupper. Dessa hinder överensstämmer också med en europeisk studie, QUEST, som konstaterar att en förändring kräver fortsatt policyarbete (jmf Mannino et al., 2021). Att alltför många forskningsfinansiärer väljer att rikta särskilda insatser och medel till att stärka arbetet med forskningskommunikation är därför intressant, och något som uppskattas inte bara av forskare själva utan även aktörer utanför akademien som ser möjligheter att bidra till samhällsbygget med hjälp av vetenskapligt grundad kunskap.

Det ökade intresset för forskningskommunikation är, naturligtvis, också en spegling av forskningspolitiken. I de senaste forskningspropositionerna har skrivningar om både samverkan och forskningskommunikation fått en mer framträdande roll. I forskningspropositionen från 2016 (Prop. 2016/17:50 s. 52) betonades behovet av kunskap i samverkan och betydelsen av att både lärosäten och forskningsfinansiärer skapar förutsättningar för och bidrar till att kommunicera forskning. I den senaste forskningspropositionen från 2020 (Prop 2020/21:60 s. 138) är skrivningarna om forskningskommunikation mer explicita:

Forskningskommunikation, där forskare på olika sätt deltar i det offentliga samtalet, är en viktig del i att göra forskningsbaserad kunskap mer tillgänglig i det omgivande samhället och att därmed bidra till att öka takten i omställningen till ett mer hållbart samhälle. Därmed finns potential att öka förtroendet för forskning och stärka möjligheten för allmänhet och beslutsfattare att fatta informerade och kunskapsbaserade beslut. [...] Målsättningen är att skapa goda förutsättningar för att forskningsresultat sprids på bred front i det omgivande samhället och att främja dialog och interaktion mellan forskare och allmänheten.

Vidare står det i forskningspropositionen att forskningskommunikation inte enbart handlar om att "föra ut kunskap och bidra till att den omsätts till samhällsnytta [och] inte bör begränsas till enbart ursprungliga forskningsresultat från det egna lärosätet." Arbetet bör även inkludera "den kunskap och kompetens som högskolans lärare, forskare och studenter skapar eller tillägnar sig inom ramen för utbildnings- och forskningsverksamheten." Med anledning av detta avsåg regeringen ge i uppdrag att:

[...] i ökad utsträckning dels inkludera krav på samverkan vid fördelning av generella forskningsmedel, dels utlysa medel för olika samverkansaktiviteter, till exempel praktisknära anställningar, förenade anställningar, nätverksbidrag, tidskriftsbidrag, forskningskommunikation, kunskapssammanställningar inom samhällsrelevanta områden, konferenser och populärvetenskapliga produkter.

Att forskningskommunikation kommer ha en fortsatt viktig roll i ett digitalt medielandskap är en lågoddsare. Samtidigt, för att satsningar på forskningskommunikation ska falla väl ut, är det viktigt att lära av de initiativ som tas.

Syftet med den här rapporten och uppföljningen av kommunikations- och nyttiggörandeutlysningarna är att bidra till Formas lärande och arbete inför framtida insatser om forskningskommunikation. De frågeställningar som Formas har önskat få besvarade är:

- hur utlysningsformerna har bidragit till nytta i samhället
- exempel på projekt som har fått genomslag och varför
- huruvida det finns exempel på motsvarande projektsatsningar i andra länder och tänkbara lärdomar från dessa
- i vilken utsträckning det finns utvecklingspotential i upplägg och arbetssätt kring dessa utlysningar.

Det övergripande målet med kommunikations- och nyttiggörandeutlysningarna – att bidra till att forskning kommer till nytta och används i samhället – är komplext och kräver långsiktiga ambitioner. Det är också ett mål som behöver förstås i ett bredare sammanhang och som allt som oftast sker i samverkan med andra insatser och aktörer, vilket också avspeglas i Formas sex utlysningar. Kunskap och forskning, vad som uppfattas som nyttigt och relevant, kan också ges olika betydelse beroende på aktör och sammanhang (Jonsson et al., 2021). Sammantaget finns det därför en osäkerhet i att dra alltför långtgående slutsatser gällande enskilda projekts påverkan och nyttiggörande i samhället. De slutsatser som presenteras avseende projektens resultat och effekter är därför av resonerande karaktär.

2. Metod och genomförande

Det övergripande målet med kommunikations- och nyttiggörandeutlysningarna – att bidra till att forskning sprids och kommer till nytta i samhället – är komplext och kräver långsiktiga ambitioner. Det är mål som behöver förstås i ett bredare sammanhang och som sker i samverkan med andra insatser och aktörer, vilket också återspeglas i Formas olika typer av utlysningar inom området. Kunskap och forskning, vad som uppfattas som nyttigt och relevant, kan också ges olika betydelse beroende på aktör och sammanhang (t.ex. Jonsson et al., 2021).

Mot bakgrund av detta var det särskilt viktigt med en bred och undersökande ansats, och vi har därför valt att kombinera flera olika datakällor. För att säkerställa att studien också ger grund för framåtsyftande rekommendationer och lärdomar kring framtida utlysningar och arbetssätt har det varit viktigt att upplägget också tillåtit en kvalitativ, mer djupgående, analys av projektens genomförande, resultat och effekt. Komplexiteten i att fånga hur kunskap sprids och används i samhället kräver också en viss försiktighet i att dra alltför långtgående slutsatser gällande enskilda projekts påverkan och nyttiggörande. De slutsatser vi presenterar i den här rapporten vad gäller projektens resultat och effekter är därför av resonerande karaktär.

För att möta syftet med uppföljningen har studien genomförts i tre steg:

1. En översikt av utlysningarna, med fokus på utveckling över tid
2. En kvantitativ kartläggning av samtliga utlysningar mellan 2018—2022
3. En fördjupad analys av åtta utvalda genomförda projekt

En genomläsning av samtliga 15 utlysningstexter, för att se hur dessa har utvecklats över tid. Totalt har 24 intervjuer med tjänstepersoner vid Formas, forskare och andra aktörer genomförts (se bilaga 1). En observation har också genomförts i samband med Formas årliga Agenda 2030-konferens av en mindre workshop [Att använda kunskap i en osäker värld](#) den 17 maj 2023, där projektmedlemmar från sex avslutade och pågående kommunikationsprojekt delade sig av deras erfarenheter och lärdomar. För kartläggningen har data från Formas bearbetats, och en översiktlig genomläsning gjorts av 163 beviljade projekt samt 35 inrapporterade slutrapporter. Av dessa har åtta avslutade projekt följts upp med intervjuer med såväl projektledare som medverkande aktörer, för en kvalitativ uppföljning av projektens resultat och effekter.

Det **första steget** bestod av fyra delar:

(a) Dokumentanalys av samtliga kommunikations- och nyttiggörandeutlysningar som Formas har genomfört under perioden. Dokumenten lästes och kodades enligt ett antal variabler för att skapa en översikt och förståelse av innehållet, jämföra likheter och skillnader mellan de två utlysningsspåren – kommunikation och nyttiggörande – samt för att urskilja eventuella förändringar i innehållet över tid.

(b) Observation. För att kunna identifiera centrala frågor och teman i den fördjupade analys om projektens tänkbara resultat och effekter deltog vi som observatörer vid en workshop som Formas genomförde med ett urval av inom ramarna för Formas konferens den 17 maj 2023 (och inkluderar både pågående och slutrapporterade projekt). Dessa samtal gav oss möjlighet

att sätta både vår kvantitativa sammanställning och de fördjupande fallstudierna i ett bredare sammanhang. En informantintervju genomfördes även med en tidigare anställd vid Vetenskap & Allmänhet, som har deltagit i tre Formas-finansierade projekt kopplat till medborgarforskning och för nuvarande ingår i UKÄs tematiska arbete med fokus på samverkan med det omgivande samhället.

(c) Intervjuer med tjänstepersoner på Formas med erfarenhet av och insyn i arbetet med kommunikations- och nyttiggörandeutlysningarna har också genomförts för att ytterligare identifiera centrala frågor och teman i vår analys om projektens tänkbara resultat och effekter. Totalt genomfördes sex intervjuer (se bilaga 2 för intervjuguide).

(d) Europeisk utblick. Enligt uppdraget ska uppföljningen ha en lärande ambition och ta fram rekommendationer för hur Formas ska kunna utveckla sina metoder och arbetssätt gällande utlysningar om nyttiggörande och kommunikation. Därför inkluderar detta första steg även en internationell utblick med fokus på Europa. Vi har även dragit nytta av de lärdomar som gjorts inom ramarna för Science Europe och det EU-finansierade projektet Re-Think Science Communication och aktuell forskning med fokus på innovativa försök att kommunicera forskning och i möte med olika aktörer (dvs. i likhet med de ambitioner och inriktningar som Formas utlysningar). En intervju har genomförts med en representant för Science Europe, men i övrigt givet projektets snäva tidsram har vi utgått från den dokumentation/information vi har kunnat ta del av digitalt.

I det **andra steget** har en kartläggning gjorts av de samtliga 163 projekt som beviljats medel inom ramen för något av de sex utlysningarna om nyttiggörande och kommunikation mellan åren 2018 och 2022. Kartläggningen har framför allt fokuserat på de två första delarna som Formas efterfrågar, det vill säga (1) portföljsammanställning och -analys över vad Formas har finansierat inom respektive utlysning och (2) en målgruppsanalys (de målgrupper i samhället som projekten har haft som ambition att nå). Resultatet av kartläggningen har även delvis legat till grund för urval av det projekt som har analyserat närmare i steg 3.

Kartläggningen är en kvantitativ sammanställning och inkluderar samtliga beviljade kommunikations- och nyttiggörandeprojekt under perioden (totalt 163 projekt). I denna del utgår vi från dokumentation och data från Formas. Grundläggande data har täckt frågor om beviljade medel, medelsförvaltare, projektledarens kön och akademisk titel, forskningsämne (SCB-koder) och FNs hållbarhetsmål. De målgrupper som de beviljade projekten har fokus på har kodats och kategoriserats manuellt.

I det **tredje steget** har en fördjupad analys av resultat och effekter av projekten genomförts. Totalt har 62 projekt slutrporterats. I samråd med Formas beslutade vi att exkludera utlysningarna från 2018 (förutom museiutlysningen), eftersom flera av de medarbetare inom Formas som vi har intervjuat menar att lärdomarna från dessa utlysningar har tagits vidare och att det därför inte är intressant att närmare studera dessa projekt (och delvis för att beloppen var väsentligt lägre). Antalet slutrporterade projekt som vi gjorde utvalet från var därför 35. Av dessa valdes sedan 8 projekt ut för en fördjupad analys (se tabell 1 för urvalskriterier). De åtta projekten har delvis valts på basis av resultaten av kartläggningen, delvis i dialog med Formas. Ambitionen har varit att få en så bred spridning av projekten som möjligt och följande urvalskriterier togs fram och var vägledande för val av projekt:

Tabell 1. Kriterier för urval av projekt att studera närmare.

Mångfald – utlysningarna	Samtliga som har slutrapporterade projekt förutom Proof of concept (två utlysningar 2018) och Kommunikationsutlysningen (två utlysningar 2018)
Spridning vad gäller fokus och upplägg	Exempelvis tema, målgrupp, aktivitet, SDG
Särskilt lämpliga att lära från	Exempelvis innovativ/kreativ design, lever vidare i någon form, har utvärderats

De projekt som har valts ut för närmare analys har undersökts med hjälp av intervjuer och genomläsning av dels projektens slutrapporter dels den dokumentation som finns tillgänglig kopplad till projekten. Totalt har 16 intervjuer genomförts. För att analysera tänkbara effekter av projektets resultat i samhället har vi haft ett öppet och explorativt förhållningssätt (se bilaga 3). Intervjuer har genomförts med samtliga projektledare och även med andra medverkande forskare och samverkande aktörer. De intervjuer som vi har inkluderat i avsnitt fem, med lärdomar och medskick från intervjuerna är baserade på våra minnesanteckningar från intervjuerna (se bilaga 4).

3. Två separata utlysningsspår: Kommunikation och nyttiggörande

För att få en överblick av utlysningarna åren 2018 till 2022 har en sammanställning gjorts, dels för att kunna jämföra de två utlysningsspåren, dels se på utvecklingen av dessa över tid. Översikten har legat till grund för de intervjuer som genomförts med Formas för att kunna identifiera centrala teman inför såväl den kvantitativa kartläggningen som den fördjupade analysen av de åtta utvalda projekten. Till grund för samtalen ligger även reflektioner från den observation som genomfördes vid seminariet "Att kommunicera kunskap för hållbar utveckling" som Formas arrangerade den 17 maj 2023. Vid detta seminarium hade ett antal kommunikationsprojekt bjudits in för att dela med sig av sina erfarenheter och lärdomar i syfte att inspirera och ge varandra tips, framför allt till projekt i uppstartsfasen.

Totalt har 78 kommunikationsprojekt och 85 nyttiggörandeprojekt finansierats sedan 2018 (se tabell 2). Vid genomläsning av utlysningstexterna¹ finns det både likheter och skillnader i hur syftesformuleringar har skrivits fram, men även i hur begrepp som "spridning", "användning" och "nytta" har använts.

Tabell 2. Utlysningar inom kommunikation och nyttiggörande mellan 2018 och 2022 (antal beviljade medel per utlysning).

Kommunikationsprojekt	Antal 78
Formas kommunikationsutlysning 2022	11
Kommunikationsutlysning våren 2021	12
Kommunikationsutlysning hösten 2021	12
Kommunikationsutlysning 2020	11
Kommunikationsutlysning 2019	10
Kommunikationsutlysning hösten 2018	8
Kommunikationsutlysning våren 2018	8
Museerna och hållbarhetsmålen	6

Nyttiggörandeprojekt	Antal 85
Från forskning till tillämpning för ett hållbart samhälle 2022	19
Från forskning till tillämpning för ett hållbart samhälle 2021	22
Från forskning till praktik - metoder och verktyg 2019	16
Ökad rörlighet mellan akademi och praktik 2019	15
Proof of Concept, livsmedel 2018	6
Formas Proof of Concept 2018	7

Syftesformuleringen har varit mer eller mindre densamma för kommunikationsutlysningarna, men ord som "användning" och "nytta" har tillkommit i de senare utlysningarna:

¹ Texterna varierar i några fall mellan webbversion och de pdf-dokument som är kopplade till utlysningarna.

Stödja projekt som kommunicerar och populariserar forskning och forskningsresultat inom Formas ansvarsområden. Utlysningens medel ska möjliggöra innovativa lösningar för att sprida kunskap om forskning och hållbarhet. (Kommunikationsutlysning, HT 2018)

Stödja projekt som kommunicerar och populariserar forskning rörande hållbar utveckling för att resultat ska komma till användning och skapa nytta i samhället. (Kommunikationsutlysning, 2022)

Den tydligaste förskjutningen i syftesformuleringar ser vi i nyttiggörandeutlysningarna

Möjliggöra *nyttiggörandet av resultat* från tidigare forskningsprojekt finansierade av Formas. Ska överbrygga gapet mellan forskning och nyttiggörande/kommersialisering av forskningsresultat. (Proof of Concept 2018)

Bidra till ökad kunskap och *användning av kunskap* baserad på forskning hos aktörer inom området för hållbart samhällsbyggande med särskilt fokus på kommuner och andra offentliga aktörer. (Från forskning till praktik – metoder och verktyg, 2019)

Att *omsätta forskningsresultat, kunskap och erfarenhet* hos både forskare och övriga intressenter så att dessa kommer till användning för den tilltänkta målgruppen och på sikt bidrar till ett hållbart samhälle. (Från forskning till tillämpning för ett hållbart samhälle, 2022)

Det övergripande syftet med nyttiggörandeprojekten är att minska gapet mellan akademi och praktik, utveckla metoder för att forskningsresultat ska användas i praktiken samt att stötta omställningen av samhället. I de första utlysningarna – Proof of concept – var det betoning på att projektledaren skulle vara disputerad och att hen också skulle ha finansiering i den ordinarie utlysningen från Formas (för den med fokus på livsmedel Formas eller VR). I de senare utlysningarna har i stället vikten av och kravet att engagera olika aktörer i samhället betonats och samverkan har lyfts fram som centralt. Sedan år 2018 har också Formas möjlighet att tillåta andra medelsförvaltare än lärosäten, såsom offentlig sektor, företag och civilsamhället. Vem eller vilka utlysningen riktar sig till varierar också till följd av olika inriktningar:

Forskningsutförare och aktörer inom offentlig sektor (kommuner, landsting/regioner, Länsstyrelser och övriga myndigheter). Den som söker behöver inte ha en doktorsexamen. Fler än en organisation kan medverka i ansökan som projektpart och söka finansiering, förutsatt att dessa är forskningsutförare, kommun eller annan offentlig organisation. (Från forskning till praktik – metoder och verktyg, 2019)

Utlysningen riktar sig till forskare och till anställda i företag och offentliga eller privata organisationer. Forskare vid svenska lärosäten och forskningsinstitut söker för att antingen själva vara vid ett företag eller en organisation eller för att ta emot en person från ett företag eller organisation. (Ökad rörlighet mellan akademi och praktik, 2019)

Utlysningen riktar sig till dig som jobbar inom akademi, offentlig sektor, ideella föreningar, näringsliv och övriga organisationer. Deltagare från minst två parter ska medverka i ansökan; minst en akademisk (inklusive forskningsinstitut och annan organisation med forskning som huvudsaklig verksamhet) och minst en från övriga samhället. Projektledaren kan komma från näringslivet, offentlig verksamhet, akademi eller institut. Utlysningen lägger stor vikt på samverkan mellan akademi och olika intressenter för att de tillsammans ska arbeta för att

utveckla relevanta lösningar med fokus på en ökad hållbarhet. (Från forskning till tillämpning för ett hållbart samhälle, 2021)

För kommunikationsprojekten, med undantag för utlysningen som riktade sig direkt till muséer, har såväl företag, organisationer, universitet, högskolor och forskningsinstitut kunnat söka bidrag, men med kravet att både en forskare/forskarråd och en kommunikatör ska ingå i projektet.

Kriterier för att söka medel inom ramen för de två utlysningsspåren har också skiftat över tid, där det för nyttiggörandeutlysningarna på senare tid skrivs fram att det en medverkande samhällsaktör "ska ha ett tydligt behov och intresse";

Det är ett krav att flera olika typer av organisationer ska delta i projektet med representation av både forskningsutförare och aktörer som representerar intressenter i övriga samhället. Det innebär att sökande bör utforma projektet så att resultaten kan gynna en mångfald av människor och att en projektgrupp utformas med hänsyn till jämn könsfördelning. Hänsyn bör tas även till fördelning av inflytande. (Från forskning till tillämpning för ett hållbart samhälle, 2021)

Medverkande samhällsaktörer ska ha ett tydligt behov och intresse för den tänkta nya lösningen och delta aktivt i projektet. Projektet ska tydligt kunna visa att lösningen fyller ett behov hos intressenter och bidrar till omställningen till ett hållbart samhälle. (Från forskning till tillämpning för ett hållbart samhälle, 2022)

Vidare kan vi i utlysningstexten "Från forskning till tillämpning för ett hållbart samhälle" (2022) läsa att projekten både ska generera forskning av hög kvalitet, och ha såväl ett nyhetsvärde som en innovationshöjd, vilket delvis rimmar med kriterierna för de senare kommunikationsutlysningarna.

[...] Forskningsresultatet eller den samlade kunskapen som ligger till grund för lösningen ska hålla hög kvalitet, vilket innebär att den har goda vetenskapliga grunder för att bidra till en ökad hållbarhet. Det innebär också att den ska ha ett nyhetsvärde, en innovationshöjd, och att det inte redan finns motsvarande lösningar framtagna i Sverige eller internationellt. (Från forskning till tillämpning för ett hållbart samhälle, 2022)

För att säkra såväl den vetenskapliga som den kommunikativa kvaliteten ställer vi krav på att det i projektgruppen finns medverkande med såväl forskarkompetens som kommunikationskompetens. [...] Genom kommunikationsutlysningen vill vi möjliggöra lösningar med en kreativ höjd. Detta för att ge projekten utrymme att testa gränser för hur och var olika aktörer kan kommunicera populärvetenskaplig kunskap om hållbarhet. Kommunikationsinsatsen ska vara väl genomarbetad med potential att nå ut, engagera och beröra relevanta målgrupper. (Kommunikationsutlysning, 2022)

När det gäller kriterier och krav på ansökan ser vi även en variation i utformandet av hur själva ansökan och slutrapporten ska skrivas, och kraven på innehåll har framför allt förenklats för kommunikationsutlysningarna. Möjligen är det ett resultat av att ansökningarna i större utsträckning än för nyttiggörandeprojekten kommer från inte bara forskare utan också praktiker som i sin tur drivits på och efterfrågat förenklingar. Vi ser också en viss utveckling i bedömningskriterier för respektive utlysning. Det har skett en viss förskjutning i hur ordet "relevans", "genomförbarhet" och "vetenskaplig kvalitet" skrivs fram i bedömningskriterierna.

Genomgången av utlysningstexterna visar att det finns både likheter och skillnader, och att de två spåren till viss del överlappar varandra. Båda utlysningsspåren antar en relativt öppen ansats vad gäller inriktning på den forskning som ska nyttiggöras och/eller kommuniceras (bortsett från några av de mer riktade utlysningarna, som till exempel Proof of Concept Livsmedel 2018). Detta speglar sig också i de nyckelord som de sökande fritt har fått ange. Ord moln (Se bilaga 6 och 7) med samtliga nyckelord för kommunikations- respektive nyttiggörandeutlysningen visar att det inte går att uttyda något tydligt mönster i tema eller innehåll bland projekten. Sökande till såväl kommunikation- som nyttiggörandeutlysningarna har formulerat relativt projektunika nyckelord, även om det för kommunikationsutlysningar lite tydligare går att utläsa att projekten handlar om hållbar utveckling, biologisk mångfald och klimatförändringar. För nyttiggörandeprojekten råder en ännu större mångfald men där ord som produktion, "sustainable" och förädling är återkommande i några fall. Att ansökningarna är skrivna på både svenska och engelska bidrar också till en mångfacetterad bild.

I intervjuer med anställda på Formas framgår också att de två utlysningarna har organiserats i två spår eftersom ansvaret ligger på olika avdelningar (se bilaga 5). Medan kommunikationsutlysningarna har utvecklats av kommunikationsavdelningen har nyttiggörandeutlysningarna varit drivet från Formas tre forskningsavdelningar (samhällsbyggande, areella näringar och miljö). Samtidigt är det gemensamma, övergripande målet att forskning ska komma samhället till nytta. Samarbete och ett ömsesidigt lärande mellan de två utlysningsspåren har dock varit begränsade under perioden.

Våra intervjuer vittnar också om att det finns en bred och relativt samstämmig bild av vad som läggs i begreppen forskningskommunikation och nyttiggörande. Flera personer betonar att det handlar om att se detta arbete över tid, det är en process och det handlar om att skapa förståelse för forskning och vetenskapligt arbete. Nyttiggörande beskrivs också i termer av ett "molnord" – ett ord som kan fyllas med många förståelser. I Formas fall handlar det främst om olika former av samverkansprojekt med krav på att man har med en samhällsaktör och som är den som ska delta i att utveckla och använda forskningsresultat. Formas beskrivs som en möjliggörare: Någon som stöttar och bidrar med förutsättningar för att forskare tillsammans med andra aktörer i samhället kan testa och utveckla format för att sprida och tillgängliggöra forskning utanför akademien. Därigenom kan Formas stötta ett långsiktigt arbete från, som en person uttrycker det, "fund and forget" till att forskning tillgängliggörs, översätts till praktik och det blir "ringar på vattnet."

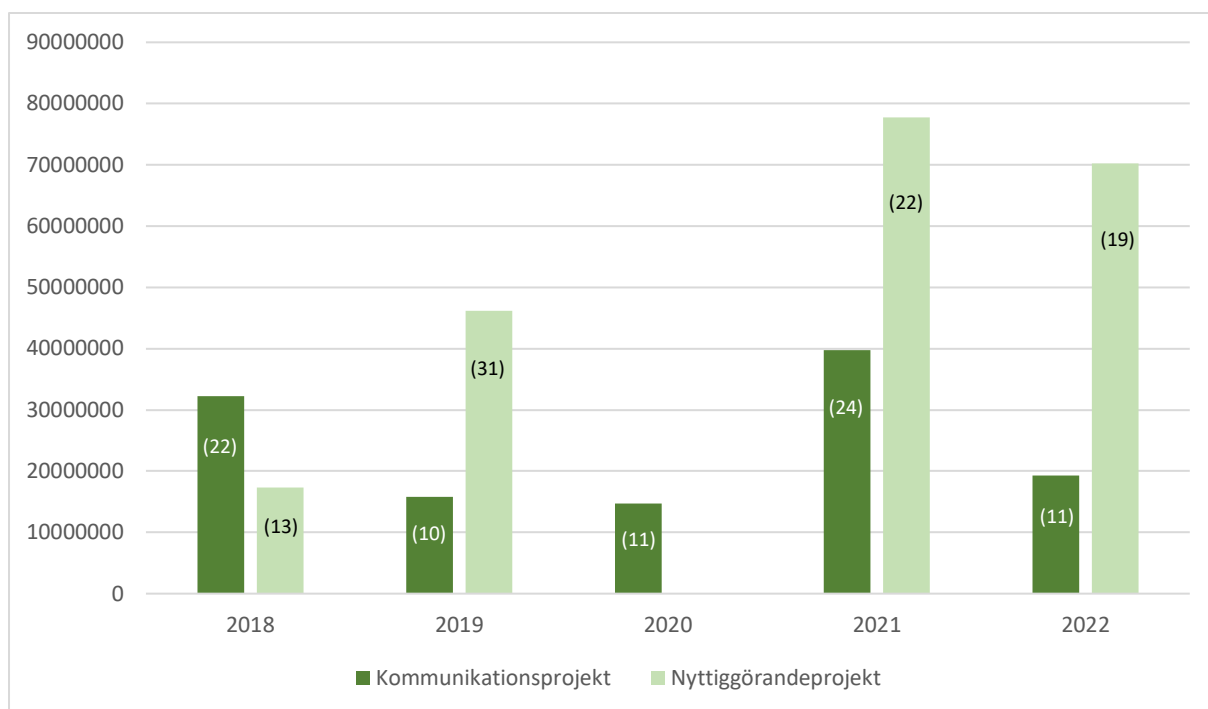
4. Beviljade projekt – en kvantitativ kartläggning

I det här avsnittet presenteras den kvantitativa data som finns tillgänglig i Formas databas Fenix samt viss manuell kodning baserat på de beviljade projektens ansökningar. Totalt under perioden åren 2018 till 2022 har 163 projekt beviljats medel inom ramen för kommunikations- och nyttiggörandeutlysningarna. Notera att det år 2020 inte genomfördes någon utlysning för nyttiggörande.

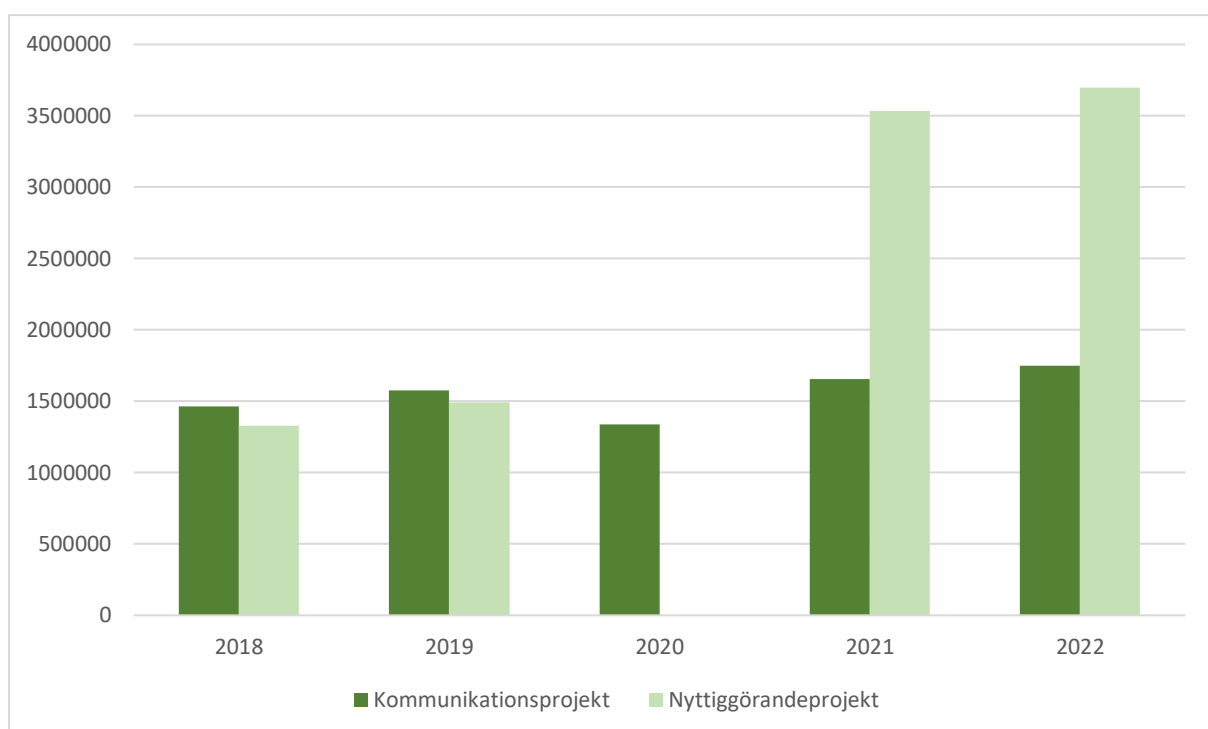
4.1 Budget och beviljandegrad

Totalt för samtliga kommunikations- och nyttiggörandeutlysningar under perioden år 2018 till och med 2022 har Format beviljat projekt motsvarande 333 miljoner SEK. De totala medlen har fördelats med 122 miljoner SEK till kommunikationsprojekt och 211 miljoner SEK till nyttiggörandeprojekt. Under samma period har Formas beviljat medel inom ramen för den ordinarie utlysningen om totalt 5,6 miljarder. Det betyder att kommunikations- och nyttiggörandeutlysningarna har motsvarat sex procent av de medel Formas vikt till ordinarie forskningsprojekt.

Budgeten för utlysningarna har ökat över tid, och i synnerhet för nyttiggörandeutlysningarna som har ökat beviljade medel från drygt 17 miljoner SEK år 2018 till drygt 70 miljoner SEK år 2022 (se figur 2). År 2021 toppade nyttiggörandeprojekten med 78 miljoner SEK beviljade medel, men notera att året innan, under pandemin, utlystes inte medel för nyttiggörande. Kommunikationsutlysningarna har varierat över tid. Budget för kommunikationsutlysningarna var ovanligt stor år 2018 (22 miljoner SEK), vilket förklaras av att Formas då hade extra medel som kunde läggas på just kommunikationsutlysningarna och som gjorde det möjligt att även testa en särskild utlysning riktad till muséer (totalt gjordes därför tre utlysningar inom kommunikation år 2018). Åren 2019 och 2020 låg totala beviljade medel på runt knappa 15–16 miljoner SEK och motsvarande summa för år 2022 års utlysning hade ökat till drygt 19 miljoner SEK. År 2021 skiljde ut sig då Formas hade två utlysningssomgångar vilket resulterade i att totala beviljade medel var betydligt högre än övriga år, cirka 40 miljoner SEK.

Figur 2. Totalt beviljade medel och antal projekt (i parentes) per utlysningssform och år.

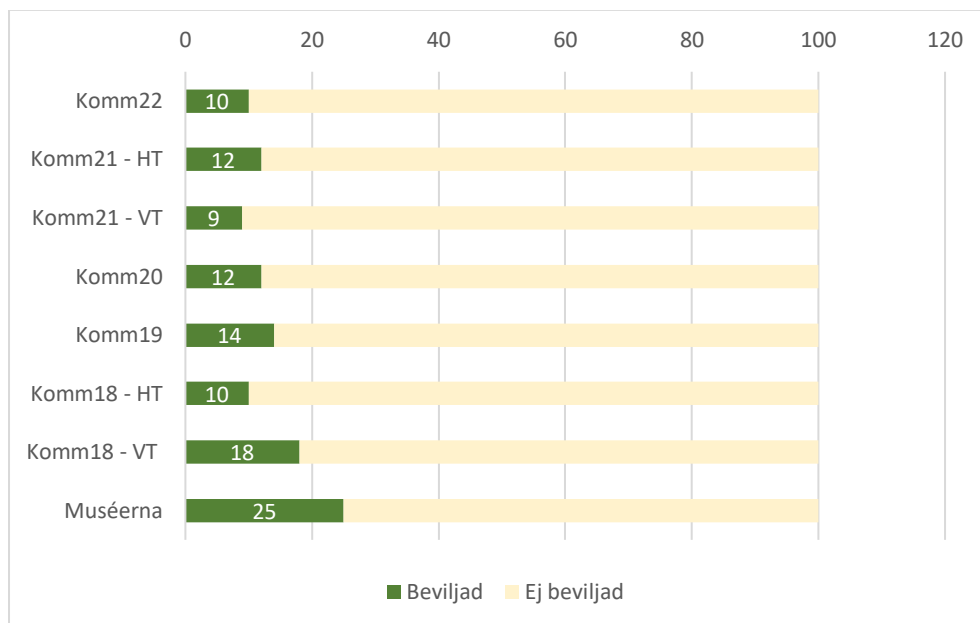

Figur 3. Beviljade medel per projekt i genomsnitt.

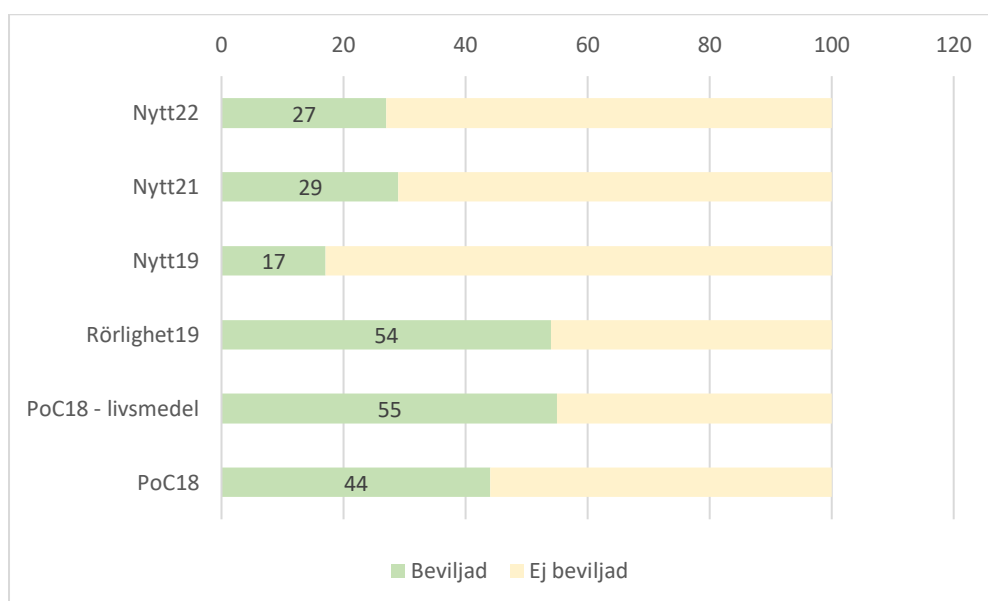
Antalet projekt har dock inte ökat i samma utsträckning (se siffror i parentes figur 2 för antal projekt per år och utlysningssform), vilket gör att den genomsnittliga budgeten för beviljade projekt har ökat betydande under perioden (se figur 3). Detta gäller dock främst för nyttiggörandeprojekten som i genomsnitt beviljade drygt 1,3 miljoner SEK per projekt år 2018 och motsvarande siffra för år 2022 var nästan 3,7 miljoner SEK per projekt. Ökningen i

beviljade medel per projekt var betydligt mer blygsam för kommunikationsprojekten, från 1,46 miljoner SEK år 2018 till 1,75 miljoner SEK år 2022.

Skillnaderna i budget och genomsnittlig beviljade medel per projekt speglar sig delvis även i beviljandegraden. Kommunikationsutlysningarnas beviljandegrad är låg och har varierat något över tid, men med en övergripande trend om allt färre beviljade projekt (figur 4). För 2022 års kommunikationsutlysning var beviljandegraden 10 procent. Det ska ställas i relation till nyttiggörandeprojekten som har varierat något mer över tid, men med över 50 procent beviljade projekt i några av de tidiga utlysningarna år 2018 (figur 5). För 2022 års nyttiggörandeutlysning var beviljandegrad 27 procent.

Figur 4. Beviljandegrad per utlysning från 2018 till och med 2022 (i procent), kommunikationsprojekt.

Figur 5. Beviljandegrad per utlysning från 2018 till och med 2022, nyttiggörandeprojekt.

4.2 Medelsförvaltare och projektledare

Tabell 3 och 4 visar fördelningen av projekt per medelsförvaltare. Kommunikationsprojekten har en mer blandad typ av medelsförvaltare med inte bara lärosäten utan också andra aktörer såsom Vetenskap & Allmänhet, Stiftelsen Skansen och Klimatkommunerna. Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) är flitiga medelsförvaltare vad gäller både kommunikation (6) och nyttiggörande (15). Vad gäller nyttiggörande har SLU betydligt fler projekt (15) jämfört med Chalmers Tekniska Högskola som kommer nummer två på listan med nio projekt.

I utlysningstexterna för nyttiggörandeprojekten har krav på samverkan mellan olika aktörer i samhället betonats alltmer över tid – från att projektledaren måste vara disputerad forskare år 2018 – till att senare år snarare lyfta fram krav på att engagera olika aktörer:

Stor vikt läggs på samverkan mellan akademi (universitet, högskola, forskningsinstitut eller annan organisation med forskning som huvudsaklig verksamhet) och olika intressenter för att de tillsammans ska arbeta för att utveckla relevanta lösningar med fokus på en ökad hållbarhet (Från forskning till tillämpning – utlysning 2022).

Samtidigt är det framför allt forskare som står som ansvariga för ansökningarna, vilket speglar sig i att medelsförvaltare framför allt är representerade av lärosäten och forskningsinstitut.

Tabell 3. Fördelning projekt per medelsförvaltare – kommunikationsutlysningarna (två projekt eller fler)

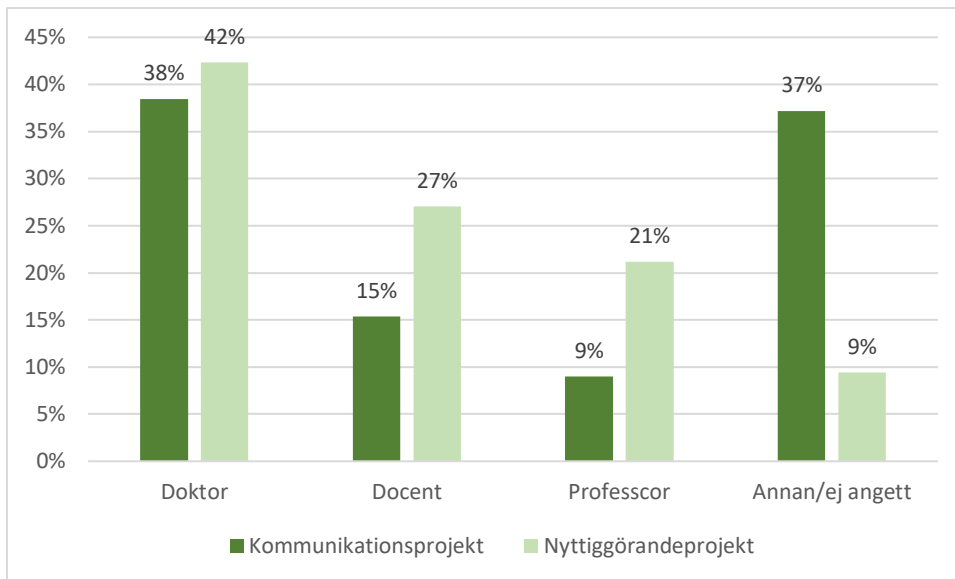
Kommunikationsprojekt	Antal
Lunds universitet	7
Sveriges lantbruksuniversitet	6
Göteborgs universitet	5
Kungliga Tekniska högskolan	5
Stockholms universitet	4
Stiftelsen The Stockholm Environment Institute	4
IVL Svenska Miljöinstitutet AB	4
Linköpings universitet	3
Vetenskap & Allmänhet	3
Statens väg- och transportforskningsinstitut (VTI)	2
Klimatkommunerna	2
Stiftelsen Future Earth Sverige	2
Karolinska Institutet	2

Tabell 4. Fördelning projekt per medelsförvaltare – nyttiggörandeutlysningarna (inkluderar två projekt eller fler)

Nyttiggörandeprojekt	Antal
Sveriges lantbruksuniversitet	15
Chalmers tekniska högskola	9
RISE Research Institutes of Sweden AB	8
IVL Svenska Miljöinstitutet AB	7
Göteborgs universitet	7
Lunds universitet	6
Luleå Tekniska Universitet	5
Kungliga Tekniska högskolan	4
Stockholms universitet	4
Stiftelsen The Stockholm Environment Institute	3
Umeå universitet	2
Linköpings universitet	2
Uppsala universitet	2

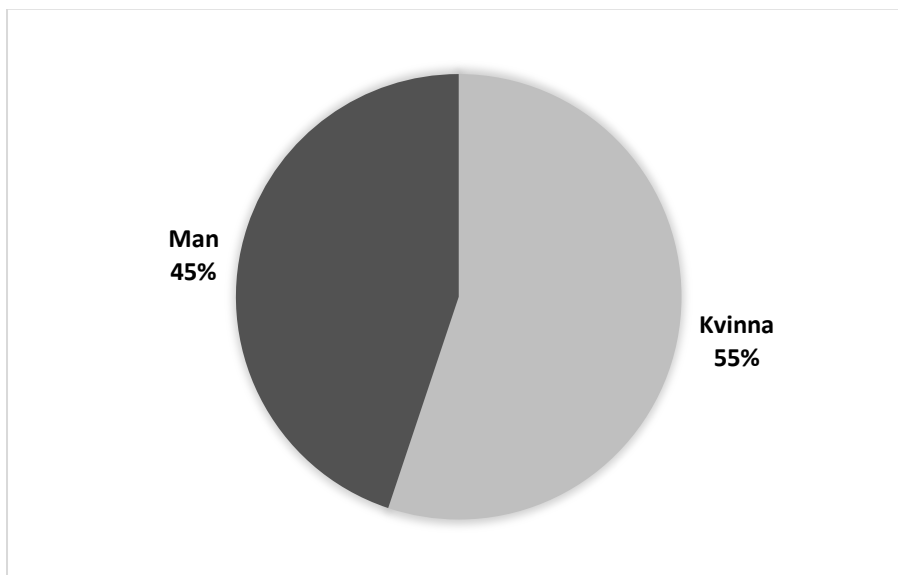
Skillnaden i fördelningen i medelsförvaltare mellan de två utlysningssformerna återspeglas på motsvarande sätt också i titel på projektledaren för enskilda projekt (se figur 5). Notera dock att det kan finnas verksamma forskare vid andra förvaltare än lärosäten som är projektledare och det finns även exempel på projektledare med forskarbakgrund men som har sökt i rollen som exempelvis projektkoordinator och då valt att inte ange akademisk titel.

Kommunikationsutlysningarna har betydligt fler beviljade projekt med projektledare som har annan titel (eller inte angett titel) än akademisk titel. För nyttiggörande är de endast ett fåtal som inte har angett akademisk titel för projektledaren och de akademiska titlar som har angetts signalerar en högre akademisk senioritet jämfört med kommunikationsprojekten. Att andelen med akademisk titel är högre bland nyttiggörandeprojekten jämfört med kommunikationsprojektet är förväntat och återspeglar hur utlysningarna har formulerats där vetenskapliga meriter efterfrågas mer i den förstnämnda.

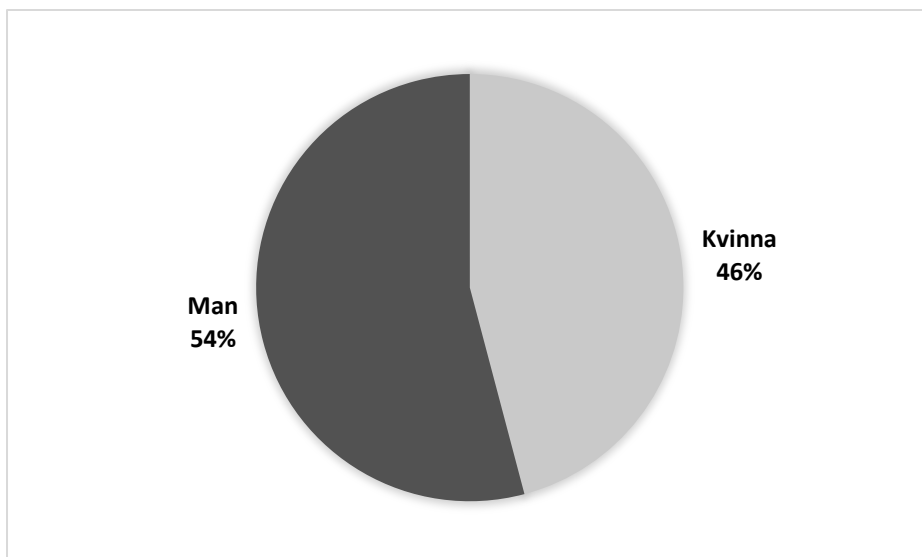

Figur 5. Projektledarens akademiska titel, fördelning i procent per utlysningstyp och år.

När det gäller könsfördelning är det något fler kvinnor än män som är projektledare för projekt inom kommunikationsutlysningarna och för nyttiggörandeutlysningarna råder det omvända – fler män än kvinnor är projektledare (se figur 6 och 7). Bland de projekt som Formas beviljade medel i den ordinarie utlysningen år 2022 var fördelningen 40 procent kvinnor och 60 procent män. Det är alltså generellt sett en högre andel kvinnor som har beviljats kommunikations- och nyttiggörandeprojekt jämfört med Formas ordinarie utlysning.

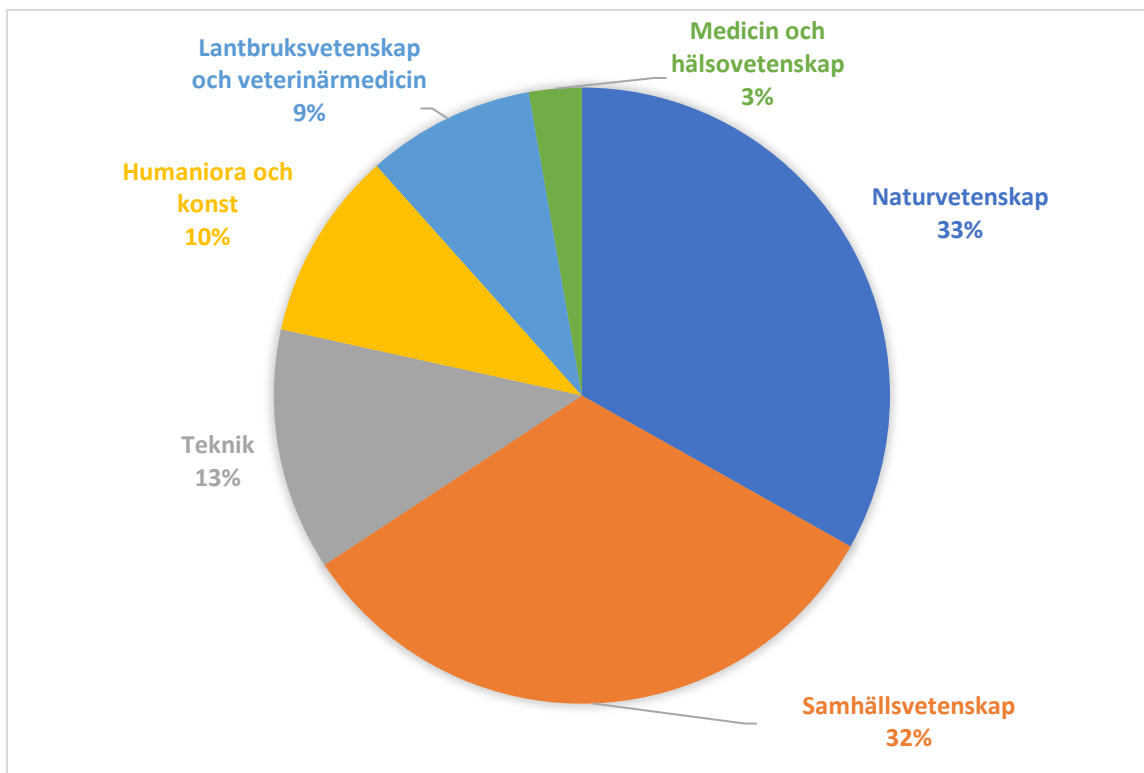
Figur 6. Fördelning kön i procent, projektledare för kommunikationsutlysningarna

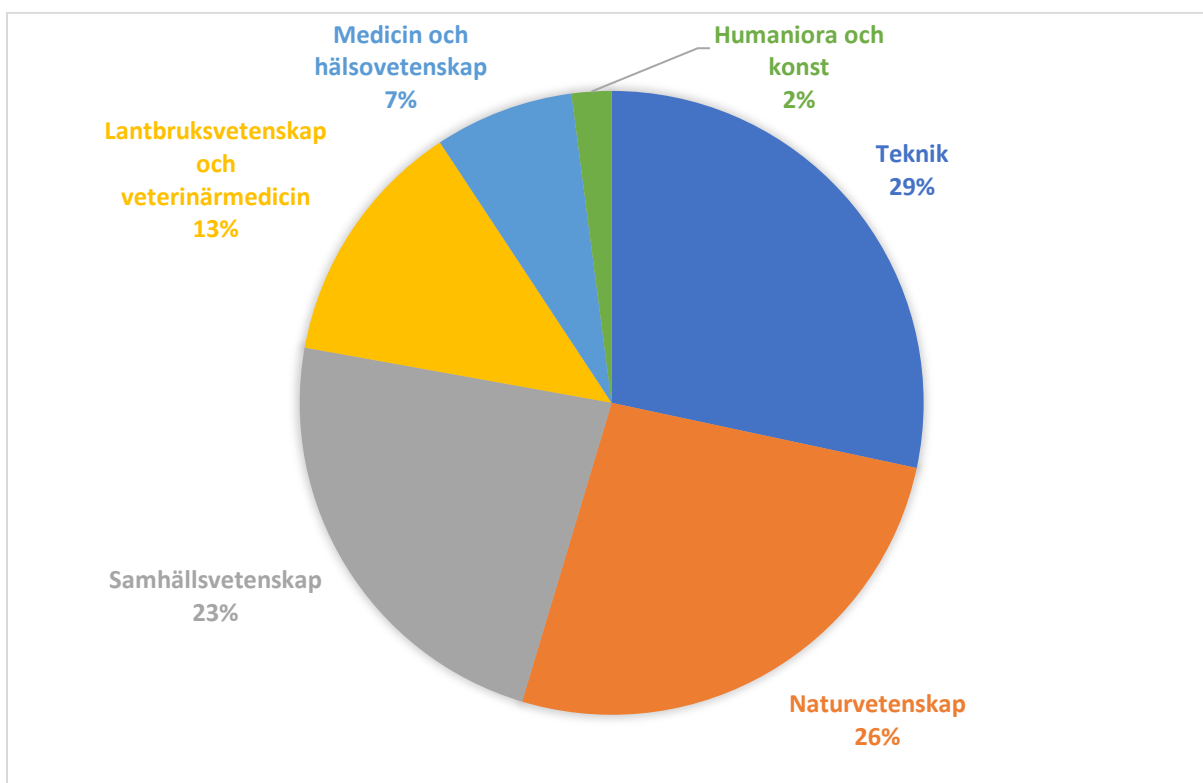
Figur 7. Fördelning kön i procent, projektledare för nyttiggörandeutlysningarna

4.3 Forskningsämnen och hållbarhetsmål

Den främsta skillnaden i de forskningsämnen som har angetts i ansökningarna för de beviljade projekten är att kommunikationsutlysningarna har en större andel som anger samhällsvetenskap (32 procent), medan motsvarande andel för nyttiggörandeutlysningarna är 23 procent (se figur 8 och figur 9). I nyttiggörandeutlysningarna utgör naturvetenskap och teknik mer än hälften av de angivna forskningsämnena (totalt 55 procent) medan dessa två tillsammans utgör 46 procent för kommunikationsutlysningarna. Notera att varje projekt har upp till tre angivna forskningsämnen och att graferna visar procent av totala antalet angivna forskningsämnen.

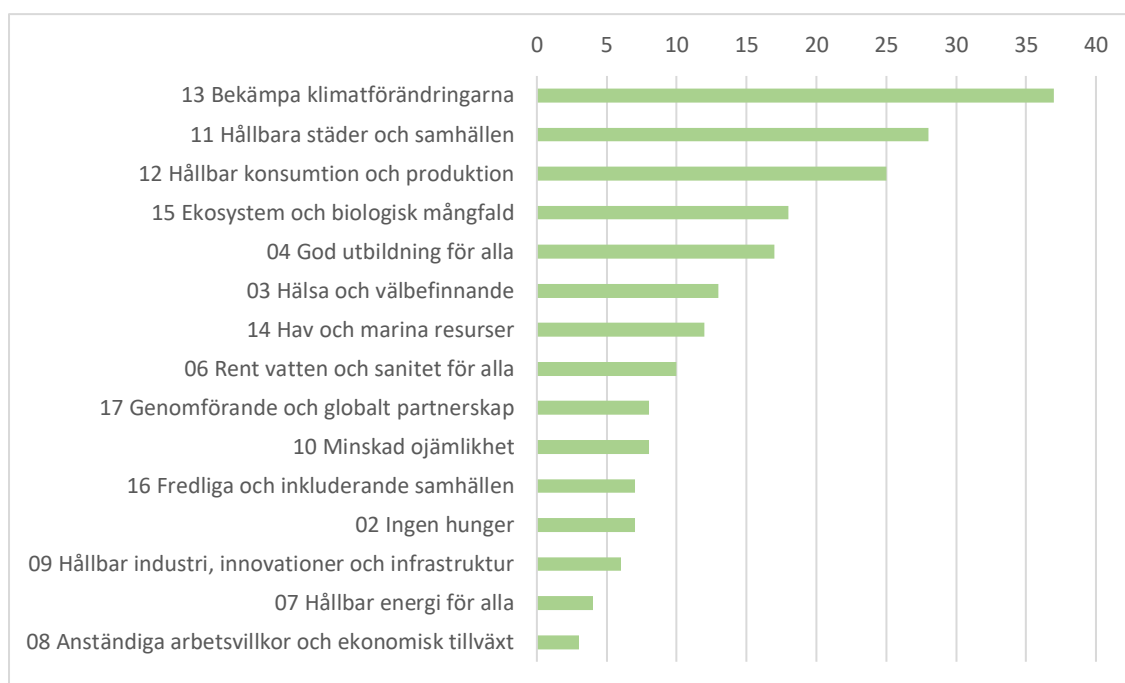

Figur 8. Fördelning forskningsämne, beviljade projekt, kommunikationsutlysningen (1-3 forskningsämnen per projekt).

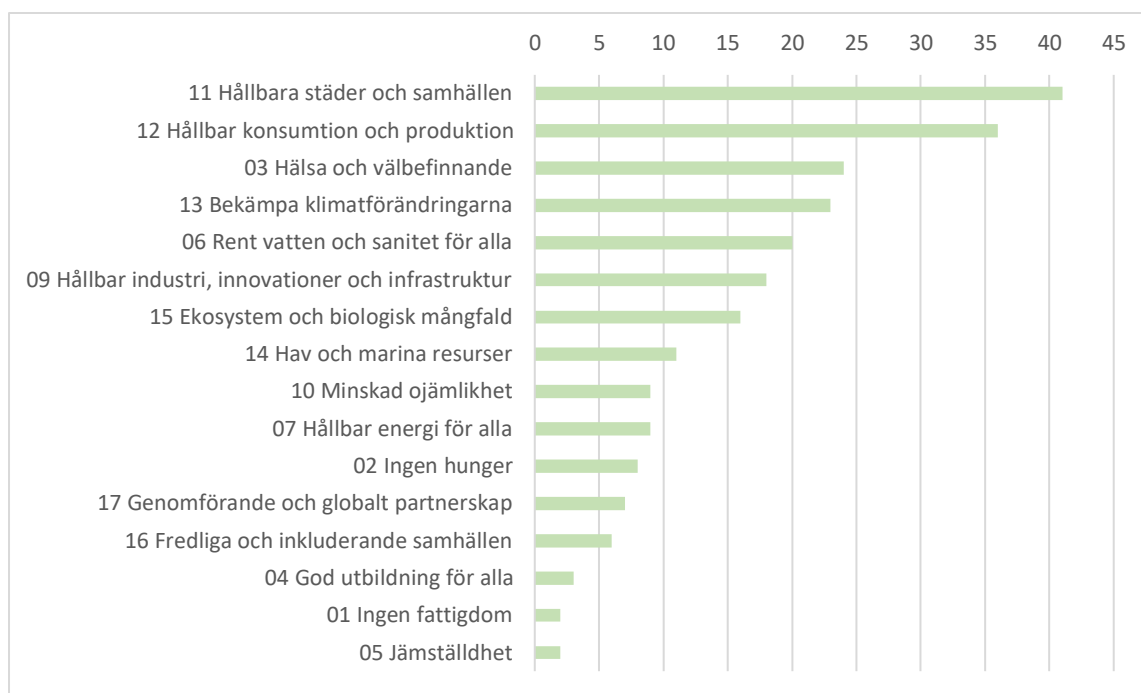

Figur 9. Fördelning forskningsämne, beviljade projekt, nyttiggörandeutlysningen (1-3 forskningsämnen per projekt).

I samband med registrering av projektansökan inom båda utlysningsspåren krävs att 1–3 hållbarhetsmål anges. I vissa fall har målen varit givna då utlysningen har haft ett särskilt fokus, vilket särskilt gäller för utlysningar inom ramen för nyttiggörandespåret. Hållbarhetsmålen "Bekämpa klimatförändringarna", "Hållbara städer och samhällen" och "Hållbar konsumtion och produktion" var bland de fyra vanligaste nämnda för både kommunikations- och nyttiggörandeprojekt (se figur 10 och figur 11). För kommunikationsprojekten är "Ekosystem och biologisk mångfald", tätt följt av "God utbildning för alla", två mål som också är relativt vanligt förekommande. "Hållbar energi för alla" och "Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt" kommer längst ned på listan. Motsvarande för nyttiggörandeprojekten är att "Hälsa och välbefinnande" samt "Rent vatten och sanitet" för alla är nummer tre och fem på listan över de vanligaste nämnda hållbarhetsmålen, medan "Ingen fattigdom" och "Jämställdhet" kommer längst ned.

Figur 10. Fördelning hållbarhetsmål, beviljade projekt inom kommunikationsutlysningen (1–3 angivna hållbarhetsmål per projekt)

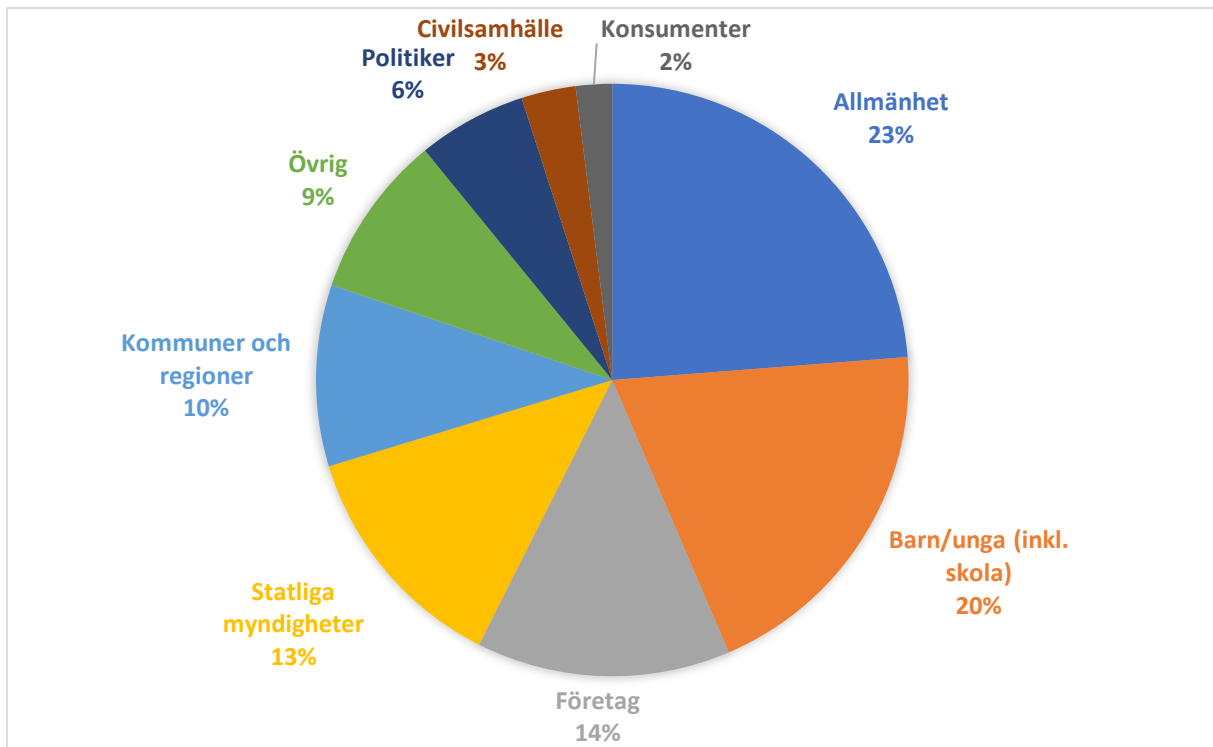
Figur 11. Fördelning hållbarhetsmål, beviljade projekt inom nyttiggörandeutlysningarna (1–3 angivna hållbarhetsmål per projekt)

4.4 Målgrupper

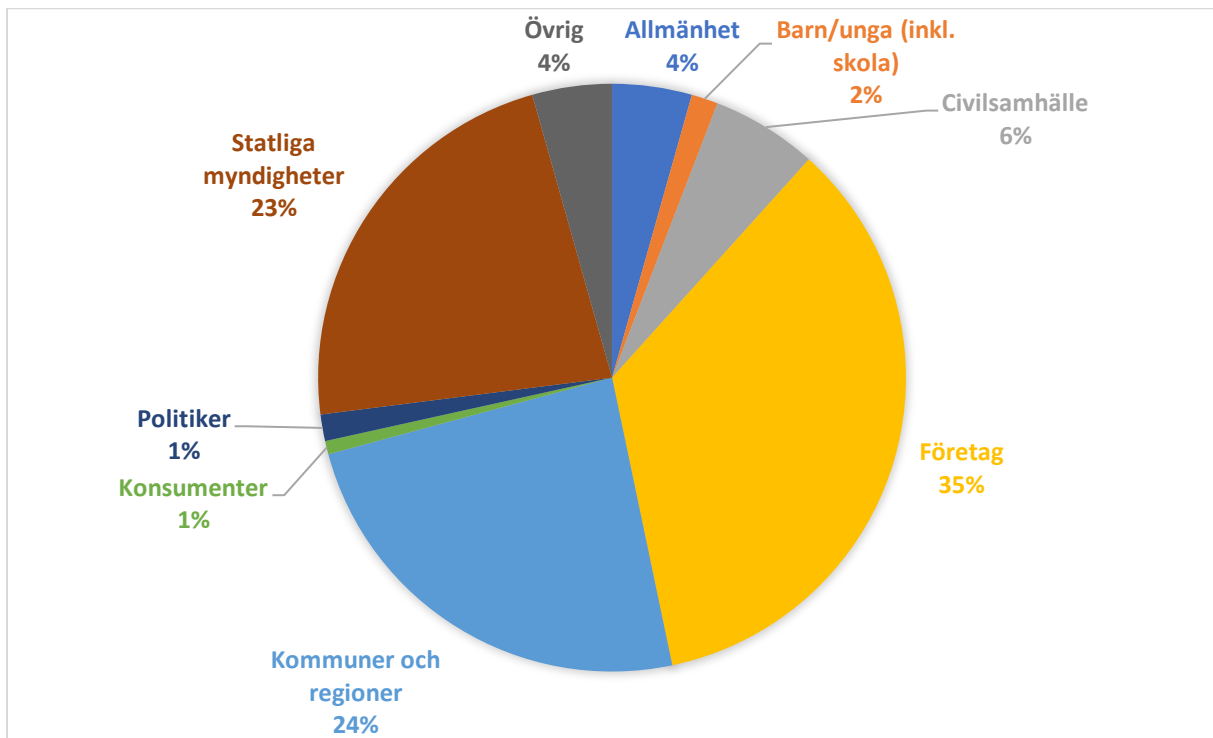
I Formas system Fenix finns ingen information om projektens målgrupper och därför har vi kodat och kategoriserat dessa genom den information som finns angiven i sammanfattningar (och delvis projektbeskrivningen) i ansökningarna för de beviljade projekten.

Kommunikationsutlysningarna har krävt att de som ansöker explicit ska ange målgrupper i samband med att ansökan registreras i Prisma, medan detta har varit mindre uttalat i nyttiggörandeutlysningen. Det går alltså därför inte helt att jämföra de två utlysningssformerna med varandra. Notera att vi endast här har inkluderat utlysningar från år 2019 och framåt, inte utlysningar för år 2018 (på basis av det urval som gjorts i samråd med Formas).

Det finns en betydande mångfald för båda utlysningsspåren vad gäller målgrupper (se figur 12 och 13). Medan målgrupperna barn/unga och allmänhet har nämnts relativt återkommande i kommunikationsutlysningarna var företag och kommuner/regioner de främsta målgrupperna inom nyttiggörandeutlysningen. Notera att när det gäller kommunikationsutlysningarna angavs i stort sett aldrig allmänheten som den första, primära målgruppen. Ofta definierades någon eller ett par specifika målgrupper och i de fall allmänhet inkluderades gjordes det som ytterligare en målgrupp som satsningarna hoppades nå.

Figur 12. Fördelning målgrupper för beviljade projekt, kommunikationsutlysningarna (år 2019-2022).

Figur 13. Fördelning målgrupper för beviljade projekt, nyttiggörandeutlysningarna (år 2019-2022).

Sammantaget visar den kvantitativa genomgången av de totala beviljade projekten från år 2018 fram till år 2022 att det finns både betydande likheter och skillnader mellan de två utlysningsspåren. Skillnaderna handlar framför allt om att kommunikationsprojekten har haft mindre budget, en lägre beviljandegrad och mindre genomsnittligt beviljade medel per projekt jämfört med nyttiggörandeprojekten. Nyttiggörandeprojekten har också haft tydligare slagsida åt lärosäten som medelsförvaltare och disputerade forskare som projektledare, medan kommunikationsutlysningarna har engagerat en större mångfald, både vad gäller medelsförvaltare och fördelningen mellan forskare och andra aktörer. Vad gäller teman (i termer av forskningsämne och hållbarhetsmål) samt målgrupper finns vissas skillnader mellan utlysningarna – som främst kan förklaras utifrån olikheter i vad som efterfrågas i utlysningstexterna – men båda har samtidigt haft en mångfald i forskningsämne, hållbarhetsmål och även fördelning bland olika typer av målgrupper.

5. Lärdomar och medskick från intervjuer – åtta genomförda projekt

I detta avsnitt presenterar vi lärdomar och medskick från intervjuerna med projektledare och samverkande aktörer för de projekt som vi har studerat närmare (se bilaga 4 för mer information om projekten). Intervjuerna inkluderar projektledare för åtta slutrapporterade projekt: fyra kommunikationsprojekt (ett av dessa ingår i den så kallade museiutlysningen) och fyra nyttiggörandeprojekt (ett av dessa ingår i utlysningen med syfte att öka rörligheten mellan akademi och samhälle).

5.1 Möjliggjort nya format, innovativa grepp

Flera av de personer vi har intervjuat betonar att medel från Formas har erbjudit en möjlighet att tänka utanför boxen och gett tid att reflektera. För forskare har det inneburit nya frågeställningar och perspektiv och ibland även möjlighet att utveckla djupare förståelse för de verksamheter som de studerar (exempel stadsförvaltningen för forskare inom området). På samma sätt har aktörer utanför akademien fått inblick i forskning. Flera forskare uttrycker uppskattning kring externa aktörers, till exempel vetenskapsjournalisters, förmåga att tänka utanför boxen och utveckla nya format för att tillgängliggöra forskning. Flera intervjuade beskriver också att dessa projekt gett möjlighet att starta ett arbete, skapa ett första format eller en tjänst, men att det inte har funnits utrymme att förvalta och fortsätta utveckla arbetet.

Kommunikation handlar mycket om att inse att det är underhållning. Det är konkurrens mot exempelvis Netflix. Det stora problemet är att akademien har ett gammalt sätt att kommunicera. Man borde söka sig till andra aktörer som till exempel Spotify ... och tänka mer på var man vill att kunskapen ska landa. (Intervjuperson 1)

Vi hade inte gjort det [utvecklat Escape room på Naturhistoriska riksmuseet] om vi inte hade haft pengarna. Vi hade inte brainstormat på det sättet. Det var mycket pengar, det gjorde att vi la tid på att verkligen fundera igenom. Det blev bättre än vad jag trodde. (Intervjuperson 2)

5.2 Skapar förutsättningar att bidra till en hållbar samhällsutveckling

Viljan att bidra till ett bättre, mer hållbart, samhälle är gemensamt för alla vi har pratat med. Engagemanget sträcker sig bortom ett enskilt Formas-projekt, och i en del fall har personerna också fått andra medel från Formas eller möjliggjort det för personerna att söka andra medel utifrån antingen det nätverk, de idéer eller "kvalitetsgaranti" som projektet har erbjudit dem. Bland de externa aktörer som vi har talat med finns ett stort intresse för forskning, och en vilja att antingen använda sitt kunnande och sina plattformar för att hjälpa till att sprida forskningsresultat eller en möjlighet att kunna fördjupa sina kunskaper och få en ökad förståelse för forskningsprocessen.

Trots att forskningskommunikation, inklusive samverkan, både efterfrågas och förespråkas i den forskningspolitiska debatten släpar utvecklingen efter inom delar av akademien. Bland forskarna har samtliga uttryckt att de inte har valt "en traditionell akademisk karriär", att de tycker att det är viktigare att bidra till samhället än att meritiera sig genom att skriva vetenskapliga artiklar till andra forskare. Samtidigt är flera också tydliga med att strategin ändå har varit lyckosam och att det bidragit till ett "nytänkande" som öppnat upp andra dörrar och möjligheter.

Vi vill jobba tillämpat. Vi får ofta förklara oss, när andra kommenterar att det vi gör inte är forskning. Vi får kritik. Men för oss handlar det om att göra forskning tillämbart – vi är här för samhället. (Intervjuperson 3)

Det är jättebra att dessa två satsningar finns, och bra att det är många söker... Det är ett tecken på att många vill engagera sig och sprida kunskap. På det sättet är det positivt att det blivit svårt att få medel. (Intervjuperson 4)

5.3 Påminnelse om att projekt sällan är isolerade andra projekt

Intervjuerna visar att det sällan går att isolera dessa projekt från andra projekt och att det är svårt att identifiera ett före och efter. Projekten ingår i bredare sammanhang av samarbeten och nätverk. Det är inte unikt för den här typen av utlysning utan vardag för forskare som löpande måste söka medel för att kunna bedriva forskning och där olika projekt ofta överlappar varandra. Samtidigt betonar flera av de personer vi har intervjuat vikten av detta bredare sammanhang, att de haft stor hjälp och i vissa fall till och med att det hade varit svårt att genomföra dessa projekt – då de är begränsade i omfattning – om de inte hade kunnat kombinera det med övrig forskning. En person förklarar till exempel att ”det här är ett litet [nyttiggörande]projekt och det har betydelse att det är inskrivet i ett större projekt.”

I flera av projekten har bakgrunden till en ansökan varit att det redan har funnits etablerade kontakter. En forskare har kanske tipsat en person utanför akademien om att den här typen av utlysningar finns och sedan fungerat som bollplank och hjälpt till att ansöka, eller så har forskare och praktiker redan identifierat ett gemensamt intresse och Formas utlysningar har gett dem möjlighet att utveckla dessa tankar tillsammans.

Det här är ett litet projekt [projekt inom nyttiggörande] och det har betydelse att det är inskrivet i ett större projekt. (Intervjuperson 5)

Det har varit viktigt att jag hade det andra Formasprojektet [ordinarie utlysningen]. De har haft hjälp av varandra, och bidragit till varandra. (Intervjuperson 6)

5.4 Tidsperspektiv – projektifiering vs långa processer

Projekten är nästan alltid att förstå som del av långa förändringsprocesser. Bland forskarna uttrycks problem med en projektifiering, och att medel enbart kan sökas för två-tre år trots att forskning ofta kräver längre tid – även då det handlar om nyttiggörande och olika samverkansformer. Detta gör också att det är svårt att se resultat omedelbart vid projektslutet. De vi har intervjuat betonar att det ofta tar lång tid innan projekt gör avtryck i samhället och att det är en utmaning att fånga upp detta.

Det handlar om mjuka frågor, det som inte är enkelt att mäta, men som kan få påverkan i fortsatt arbete ... Det är små saker som skapar ringar på vattnet, men som kanske inte fanns inom ramarna för projekt. Det är det långsamma som är så värdefullt! Jag vill ha mer av detta, man är trött på workshopskulturen som man arrangerar på ”strategisk nivå” på universiteten. (Intervjuperson 5)

Forskning är del av ett offentligt samtal, där nyttiggörandet är del av en längre process. Man kanske inte ser nyttan direkt. Det är en långsam process, där allt inte är mål och genomförande. [...] Det handlar också om utbildning och kompetensutveckling. (Intervjuperson 5)

För externa aktörer upplevs tidsperspektivet inte som lika problematiskt, även om det varierar beroende på vilken typ av engagemang det handlar om. Bland de vetenskapsjournalister och anställda på museum vi har pratat med är tiden oftast begränsad och de uttrycker snarare att Formas medel har gett dem möjlighet att kunna fokusera just tid och genomföra mer omfattande arbetsinsats, vilket de sällan annars har möjlighet till.

5.5 Engagemang som sträcker sig bortom projektmedlen

Gemensamt för personerna som vi har intervjuat är ett samhällsengagemang och en ambition om att forskning ska komma till nytta utanför akademins korridorer. Ofta sträcker sig engagemanget bortom projektmedlen, och i flera fall vittnar deltagarna om att de trots att medlen är slut fortsätter arbetet. Flera uttrycker också en förhoppning om att kunna söka nya medel, också för att särskilt kunna följa upp lärandet och effekterna av sina projekt. Det handlar både om att projekten har gett nya tankar om hur aktiviteterna kan utvecklas eller tas till nya målgrupper och om att förfina eller fördjupa arbetet i ett nästa steg.

Det har triggat igång en massa tankar, kanske lite utanför det egna forskningsfältet. Det hade varit skoj att forska om vad barnen får ut av det – om det går att vetenskapligt visa vad de lär sig. (Intervjuperson 4)

En sak som jag vill skicka med till Formas är att göra en fortsättning på något sätt, att det ges möjlighet att renodla vissa aspekter för vad som fungerade bäst i projekt. Om vi ska fortsätta, så skulle vi till exempel vilja gå in på rollspelsspåret, eller göra mer med musik, eftersom olika konstformer väcker sinnen och känslor. De hade kunnat öppna för den typen av möjlighet, så att man inte behöver göra processen från början. (Intervjuperson 1)

Trots ett fortsatt engagemang uttrycker flera att förr eller senare kommer man troligen ändå tvingas släppa taget om projektet om det saknas finansiering. Här väcks samtidigt frågor om ägarskap och hur projektets resultat, metoder och lärdomar kan förvaltas och tas vidare. Här reflekterar flera personer kring möjligheten att Formas skulle kunna ta den rollen eller om det handlar om att lärosätena – eller andra medelsförvaltare – kan ta den rollen.

5.6 En bredare förståelse för forskningskommunikation

Initiativen och erfarenheterna av projekten har också lett till reflektioner om synen på forskningskommunikation. Intervjupersonerna vittnar om ett stundtals bristande stöd från lärosäten och att det inte är självklart att projekt, trots att de har beviljats medel, ges förutsättningar att genomföras på lärosäten. Samtidigt menar många att lärosätena generellt lägger mer tid och resurser på just kommunikation och att dessa frågor har blivit alltmer prioriterade. Det betyder dock inte alltid att det är enkelt för den enskilda forskaren att få stöd. Det finns forskare som uttrycker frustration att de förväntas vara alltför mycket kommunikatörer. Flera betonar därför just att kommunikationsutlysningarna är goda exempel på där kommunikatörer och forskare förväntas samarbeta och där bådas expertis respekteras och värdesätts.

Forskningskommunikation är problematiskt. Universiteten satsar på kommunikation, men det faller ofta i samma kategori som varumärkesbyggande. Det har lite med varandra att göra. Det är ett ideologiskt problem, och hade kunnat bli bra om fler lärosäten hade tagit ett gemensamt grepp och gjort till exempel en podd, i stället för att konkurrera. (Intervjuperson 1)

Stödet från lärosätet räcker inte till. Samtidigt har kommunikationsavdelningarna exploderat. Ändå är det vi forskare som måste skriva allt själva, Twittra, göra en hemsida, fylla i på Researchgate ... Vi famlar, medan kommunikationsavdelningarna får allt mer resurser, men de kan ju bara tala om för oss att vi måste skriva på ännu fler ställen (LinkedIn, bloggar, kommunicera med bilder, spela in film ...). (Intervjuperson 6)

5.7 Önskan om Formas som plattform för att samla resultat och lärdomar

Flera intervjuade personer lyfter fram en önskan om att Formas tydligare skulle kunna utgöra en plattform och fungera som förmedlare och kunskapsnod för att samla resultat och lärdomar. Även i våra intervjuer med anställda på Formas att myndighetens ambition är att vara en "kunskapsmäklare" (se bilaga 5), men ambitionen uttrycks främst i utlysningarna och förmedling av medel och mindre i att samla och dela resultat av dessa projekt. Det skulle erbjuda aktörer att lära och inspireras av andra för att utveckla nya idéer och ansökningar och även ytterligare bidra till att sprida forskningens resultat till allmänheten och uppmuntra vidare till samverkan mellan akademi och praktik.

Det vore kul om man startade publikationsserie, kanske lite mer praktikerinriktat. [...] Risken är att man som forskare inte hittar alternativa kanaler än journaler för att sprida lärdomar. (Intervjuperson 7)

Jag skulle gärna se att Formas hade kunnat bidra ytterligare till att sprida information om projektet, eller på annat sätt utvecklat ett samarbete för spridning. (Intervjuperson 8)

I intervjuerna med såväl projektledare som samverkande aktörer uttrycks uppskattande ord till Formas för att man genom utlysningarna har inspirerats till och/eller har kunnat förverkliga sina idéer om hur forskning bättre ska kunna samhället till nytta. Initiativet till uppföljningen, och att vi tilldelats uppdraget, uttrycks också i positiva ordalag och flera av intervjupersoner har särskilt låtit hälsa att man vill tacka Formas och ser fram emot att få ta del av resultatet.

5.8 Förenkla handläggning och stötta utvärdering

Genomgående lyfter personerna att det skulle vara önskvärt om det gick att förenkla ansökningarna ytterligare. Framför allt projektledare som inte är från, eller verkar inom, akademien som påtalar detta. Även forskare menar att detta är relativt små projekt och att ansökningsförfarandet därför inte kan vara alltför komplicerat. Vissa förklarar också att det anses vara för hög alternativkostnad idag att söka, då beviljandegraden är låg i förhållande till den tid det tar att utveckla en fullständig ansökan. Samtidigt finns de som efterfrågar mer av själva avrapporteringen. Om det läggs lite mer fokus på just slutrapporterna av projekten kan dessa delas och man kan lära av varandra. Därigenom skulle också utlysningarna kunna bli mer kända. Personer utanför akademien lyfter ofta fram att de inte kände till utlysningen utan fick veta om det via någon forskare. Det finns alltså potential att förbättra kännedom om dessa utlysningar för att bättre nå bortanför akademien.

Det är fantastiskt bra med dessa utlysningar. Erfarenhet från [projektet] är att det tar tid att skriva ansökan och därför kan det vara bra att veta i långt förväg när utlysningen kommer och när man ska få besked. Kommunikationen om detta kan bli bättre. (Intervjuperson 4)

Om man får en idé behöver man bolla det med en forskare. [...] Jag hade inte heller sett den här utlysningen [fick vet av en forskare]. Om exempelvis en kommun vill söka den här typen av medel vore det bra om man skulle kunna kontakta någon på Formas som kunde vidareförmedla kontakt på universitetet, för att tillsammans utveckla idén. (Intervjuperson 9)

Vissa medelsförvaltare, inte minst museer, har utvecklat kunskap och även till viss del resurser för att följa upp och utvärdera initiativen. Naturhistoriska riksmuseet var också det exempel bland våra fallstudier som hade möjlighet att mer i detalj följa upp satsningen med escape room. Övriga fall hade betydligt mer begränsade eller inga resurser, men flertalet av dessa projektledare efterfrågade insyn i hur det hade gått för deras satsningar. Det finns alltså ett stort behov och efterfrågan av att satsningar utvärderas.

6. En europeisk utblick

Under de senaste åren har antalet initiativ för att stärka arbetet med forskningskommunikation i Europa ökat. EU-projektet [Rethink Science communication](#) är ett exempel på det, och [Science Europe](#) har numera ett uttalat mål och en strategi för att stärka arbetet med forskningskommunikation med syftet om att forskning ska få större genomslag i samhället. Nätverket [ESOFs](#) senaste konferens i Leiden 2022 hade också ett tydligt fokus på forskningskommunikation. Detta ligger också i linje med [Coara](#), ett EU-initiativ med syfte att stärka forskningens roll och relevans i samhället och som bejakar olika sätt att kommunicera forskning. Presidenten för Science Europe, Marc Schiltz, motiverar också Coaras betydelse: *“‘Publish or perish’ and metrics have led us into a blind alley. Let’s start recognizing the full breadth of value created by researchers.”*

För att ytterligare bidra till lärande om hur Formas ytterligare kan stärka sitt arbete följer här exempel på ett antal europeiska initiativ för att på olika sätt bidra till dels ökad forskningskommunikation, dels en breddad förståelse för hur ett sådant arbete kan genomföras. Till grund för vår redogörelse ligger det pågående arbete som Science Europe ansvarar för, och har för avsikt att presentera vid nästa års konferens [High Level Conference on Science Communication](#) i Bryssel (12-13 mars, 2024), där initiativ samlas in från olika finansörer. Science Europe är en medlemsorganisation bestående av 41 medlemmar från 30 europeiska länder och representerar nationella forskningsfinansörer och framstående forskningsutförande organisationer (med en budget på över 22,4 miljarder euro per år). Sverige representeras av förutom Formas också Forte och VR. Vi har även genomfört en intervju med en representant för Science Europe.

I rapporten *Forskning för alla* (VR 2022) lyfts olika internationella exempel fram för hur finansörer på nationell nivå samordnar initiativ via en gemensam plattform i syfte att stödja och genomföra forskningskommunikation. I dagsläget saknas det dock en översikt om enskilda finansörers initiativ och aktiviteter inom området, men inom ramarna för Science Europe pågår ett sådant arbete just nu. Det ska förstås i skenet av att det var först i juni 2022 som Science Europe initierade en arbetsgrupp med ansvar för forskningskommunikation och tog fram en vision för hur de stöttar medlemmarnas arbete och ansträngningar för hur forskning ska kunna kommuniceras mer effektivt.

På EU-nivå pågår flera andra initiativ för att utbyta erfarenheter och utveckla kunskapen om forskningskommunikation. Som nämndes i inledningen är EU-projektet *Re-think Science communication* ett exempel och som påbörjades i februari 2019 där [Vetenskap & Allmänhet](#) fungerade som tredje part i projektet och bidrog med exempel och erfarenheter från Sverige.

The overall objective of RETHINK is to contribute to making the European science communication ecosystem more open, inclusive, reflexive and adaptive. We aim to improve the quality of interactions between science and society by providing concrete recommendations and training resources for nurturing open and reflexive science-society interfaces. (Rethink, 2023)

Projektet avslutades i februari 2022 och har, förutom på sin hemsida, samlat erfarenheter och lärdomar i två specialnummer i *Journal of Science Communication* (JCOM); [Re-examining Science Communication: models, perspectives, institutions](#). Projektet har även resulterat i ett

andra specialnummer [Responsible science communication across the globe](#) handlar om ansvarsfull forskningskommunikation med internationella exempel.

I vår intervju med Science Europe nämns att förutom Sverige även Estland, Luxemburg och Frankrike som intressanta länder att lära från. Av det underlag vi har fått ta del av varierar inrapporteringen; medan några nämner olika stödformer lyfter andra fram initiativ för att stärka och bredda synen på forskningskommunikation.

Ett av **Estlands** forskningsråd, [the Estonian Research Council \(ETAG\)](#), huvuduppdrag är forskningskommunikation. På hemsidan skriver rådet att de stödjer aktiviteter som ska göra unga människor intresserade av forskning och teknologi. Syftet är att skapa ett intresse för forskning också i deras framtida roller som kommunikatörer, lärare, elever och studenter, och som verksamma i företag och lokala myndigheter. Bland annat arrangerar forskningsrådet en [vetenskapsfestival](#), och erbjuder utbildning i vetenskapsjournalistik samt handledarutbildningar för att kunna stödja forsknings- och problembaserad utbildning i skolan. Forskningsrådet utlyser även medel för kommunikationsprojekt med syftet att popularisera forskning och forskningsresultat.

I **Frankrike** arbetar [The French National Research Agency \(ANR\)](#) för att på olika sätt verka för en ökad dialog mellan akademi och samhälle i syfte att bidra till ett demokratiskt samhälle som bygger på vetenskapligt grundad kunskap. Vidare arbetar ANR för att på olika sätt involvera en bredare allmänhet i forskning, och att fungera stöd för politiker och andra beslutsfattare.

I **Luxemburg** har [The Luxembourg National Research Fund \(FNR\)](#), som bland annat arrangerar konferensen SciCom Luxembourg, utvecklat ett program "[Promoting Science to the Public-Classic](#)" i syfte att knyta forskningen närmare samhället. Programmet finansierar ettåriga projekt (i storleksordningen 1000 – 60 000 EUR) som ska möjliggöra dialog och interaktion mellan akademi och en specifik målgrupp. I sin programbeskrivning skriver FNR att projekten ska möjliggöra för forskare att själva, eller i interaktion med lärare, andra aktörer och organisationer, dela sin kunskap med skolungdomar, studenter, och en bredare allmänhet. På FNRs hemsida går det att läsa om olika projekt som har fått medel; <https://www.fnr.lu/results-2022-2-ppsp-classic-call/>. I den sammanställning som Science Europe för tillfället håller på att göra nämns också "[the PSP-Flagship programme](#)" (i storleksordningen 350,000 – 400,000 EUR) med fokus på treåriga program och aktiviteter som har ett "hållbart genomslag". Vidare nämns att FNR finansierar "[RESCOM scientific events](#)" för att forskare och andra samhällsaktörer ska kunna mötas och diskutera den senaste forskningen och med ambitionen att stimulera trans- och interdisciplinära diskussioner.

7. Slutsatser och avslutande reflektioner

I detta avsnitt sammanfattar vi rapportens resultat, presenterar våra slutsatser samt diskuterar lärdomar och möjliga förbättringsåtgärder. Slutsatserna har strukturerats utifrån rapportens frågeställningar.

7.1 Hur har utlysningarna bidragit till nytta i samhället?

Vår analys visar att projekten inom Formas kommunikations- och nyttiggörandeutlysningar i flera avseenden har varit relevanta och bidragit till att uppfylla det övergripande målet om att forskning sprids och kommer till nytta i samhället. Övergripande handlar det om bidrag till en bredare förståelse för forskningskommunikation, där möjligheter getts till att öka förståelsen för forskning och forskningens roll och betydelse i samhället.

Forsningskommunikation – information, dialog, samskapande

Båda utlysningarna representerar en bred och utvecklad syn på forskningskommunikation. Det handlar inte bara om att informera eller sprida färdigpackade resultat, utan utlysningarna efterfrågar och ger också möjlighet för forskare och andra aktörer att engagera sig i dialog och att även samskapa, exempelvis genom att utveckla metoder och format där forskning och praktik möts. Vi kan också notera att det har skett en tydlig utveckling i utlysningarna från 2018 fram till idag där en mer inkluderande, bred förståelse av forskningskommunikation har fått ta allt större plats. Utlysningarna och hur de har utvecklats över tid visar att det har varit relativt högt i tak – de som har fått medel har fått testa sig fram och det har varit uttalat att man också måste få kunna misslyckas. Det faktum att ansökningarna inte har behövt bygga på Formasfinansierade projekt visar ytterligare att satsningarna inte handlar om att lyfta fram Formas eller en viss typ av forskning, utan att ambitionen har varit att tillgängliggöra forskning om hållbarhet i bred bemärkelse.

Möter behov i samhället av att tillgängliggöra forskning

Sett utifrån söktrycket kan vi konstatera att det finns ett stort intresse och vilja att bidra till att sprida och tillämpa forskning i sammanhang utanför akademien. Utlysningarna har gett inte bara forskare, utan även personer verksamma utanför akademien, möjlighet att finansiera satsningar där forskning översätts, används och vidareutvecklas. I våra intervjuer framgår också att många gärna skulle vilja göra mer av den här typen av aktiviteter. Vissa påtalar att det fortsatt är många som inte känner till Formas kommunikations- och nyttiggörandeutlysningar och att det troligt finns ett ännu större intresse bland grupper utanför akademien att delta i den här typen av projekt och sammanhang och därmed kunna bidra till ett hållbart samhälle.

Ökad förståelse för forskning och vetenskapligt arbete

Från intervjuerna och den fördjupade analysen är det också tydligt att de finansierade projekteten har bidragit till nytta i form av exempelvis en ökad förståelse för forskning, spridning av forskningsresultat, ett breddat nätverk, dialoger och nya idéer för forskare att utveckla i andra forskningssammanhang. För personer utanför akademien anses det också värdefullt att få direktkontakt med forskare, och möjlighet att fördjupa sina egna kunskaper genom tillgång till aktuell forskning. Viktigt att notera är att projekten i stort sett alltid har inneburit att forskare och andra professionella har mötts och arbetat tillsammans. Det har på så sätt skapats gränsöverskridande kontakter och nätverk som lever kvar även efter dess att

projekten tagit slut. Många uttrycker i intervjuerna en önskan att fortsätta samarbetet, och några har sökt nya eller andra medel för att kunna göra det.

Bidragit till långsiktiga utvecklingsprocesser

De genomförda projekten har samtliga varit del av ett bredare, långsiktigt arbete – och engagemang – där just dessa medel har gjort det möjligt att till exempel nå och involvera andra målgrupper, stöpa forskningsresultat i nya format eller utveckla gränsöverskridande samarbete. I samtliga studerade projekt fanns redan ett intresse för frågorna och ibland också etablerade kontakter och kanske pågående projekt. Formasprojekten var därför inte alltid enkla att separera från övriga projekt och initiativ, utan kan förstås som en del av något större. Resultaten av genomförda projekt var också mångfacetterade och flera av de intervjuade betonade att det inte nödvändigtvis går att se resultat eller påverkan direkt i samband med projektavslut. ”Ringarna på vattnet”, som många uttrycker det, kan dröja och kanske kommer först flera år senare eller på andra sätt än de förväntade.

7.2 Exempel på projekt som har fått genomslag och varför

Samtliga åtta projekt som vi har studerat närmare har fått genomslag i någon utsträckning (se bilaga 4 för sammanfattning av projekten). Precis som att nytta och relevans kan betyda olika saker, kan genomslag också förstås på olika sätt. Medan några (både i intervjuer med Formas och med projektmedlemmar) talar om något som blivit en ”snackis”, uppmärksammas i medier eller lett till besök på museum, lyssningar av en podd eller antal titt av en film, så handlar det för andra om att forskning på ett eller annat sätt tillämpas i praktiken. Nedan lyfter vi fram exempel på olika typer av genomslag och reflekterar över varför dessa projekt fått genomslag.

Annorlunda format har bidragit till ökat engagemang

Flera av de intervjuade projektdeltagarna har lyft fram att Formas medel har möjliggjort för dem att testa format för att nå ut och skapa engagemang som de annars inte hade haft möjlighet att ta sig tid att utveckla. *Escape room* på Naturhistoriska riksmuseet är ett av de tydligaste exemplen där satsningen i sig inte hade kunnat genomföras utan Formas medel, fick brett genomslag och lever kvar än i dag på museet trots att medlen är slut. Satsningen gjorde det möjligt för Naturhistoriska riksmuseet att nå unga målgrupper och formatet skapade även ett engagemang att vilja diskutera dessa frågor och lära sig mer (vilket fångades upp av museet genom efterföljande samtal direkt efter besökarna hade lämnat det ”inlåsta rummet”). Satsningen fick också genomslag i medierna just för att den var kreativ och bröt mot det förväntade, och ledde också till att museet fick med sig erfarenheter som kommit att påverka nya satsningar.

Ett annat projekt med ett innovativt format är *Så vilda!* Genom att göra det möjligt för skolor att låta elever själva fröså och följa utvecklingen av en egen äng får barn och unga möjlighet att lära om betydelsen av blommor och pollinerare genom att göra – inte bara läsa om detta. Intresset har varit enormt och satsningen lever kvar trots att Formasprojektet är avslutat. Det har varit möjligt för projektägaren Botaniska trädgården att finansiera en fortsättning, men det hade inte varit möjligt att utveckla själva grundformatet utan medel från Formas. Projektet har fått genomslag i media, och i projektet lyfts arbetet att ta fram en hemsida med korta instruktionsfilmer, en logga och ett aktivt arbete på sociala medier fram som förklaring till genomslaget.

Ytterligare ett exempel är *Framtidsland*. Projektet har skapat ett nytt format för att sprida och engagera kring forskningsresultat genom att låta konst och vetenskap mötas. Tanken var att testa ett oprövat format i form av science fiction i syfte att väcka nyfikenhet och engagemang hos nya grupper och att förmedla att även forskning kan tillåta viss spekulering för att problematisera och väcka nya frågor. På grund av pandemin behövde dock delar av genomförandet ändras, vilket ledde till en novelltävling och en utställning vid Naturhistoriska riksmuseet. Den kreativa lösningen från projektägarna (journalistister till yrket) för att hitta nya format framhölls som imponerande av de medverkande forskarna som fick med sig nya idéer om hur man kan tänka kring format och kommunikation.

Ett fjärde exempel är projektet *Trädplantering*. Kritisk samhällsvetenskaplig forskning anses särskilt utmanande att nå ut och fram till berörda grupper i samhället, eftersom den typen av perspektiv och diskussioner kan uppfattas som utmanande, jobbiga och kanske till och med onödiga. Genom medel från Formas gavs möjlighet för samhällsvetenskapliga forskare att utveckla en guide med frågor och steg som aktörer som på olika sätt arbetar med trädplantering kan konsultera för att på så sätt göra mer underbyggda beslut och därmed minska risken för motsatt verkan med satsningar. Guiden uppfattades, av såväl forskare och praktiker, som ett bra format för att dels kunna prata om, dels förstå innebörden av, frågeställningar som inte helt enkelt låter sig besvaras med svart/vita svar.

I linje med erfarenheterna från projektet *Trädplantering* var *Social hållbarhet* ett annat projekt som bidrog till en ökad förståelse för problematisering och kritisk samhällsvetenskaplig forskning. Inom ramen för Formas utlysning om ökad rörlighet mellan akademien och övriga samhället, fick en tjänsteperson från Göteborgs stad en chans att testa på att arbeta med forskning och dela arbetsplats med forskare. Samtidigt som tjänstepersonen fick insyn i det vetenskapliga arbetet – och i dag kan ses som en kulturbärare av kritisk analys och reflektion inom förvaltningen – fick forskarna i projektet också en möjlighet att lära känna en tjänsteperson och insyn i hennes vardag (som också är komplex och utmanande). I vår intervju säger bland annat forskaren att de i projektgruppen fortfarande refererar till information och erfarenheter som tjänstepersonen delade med sig av, och att hennes närvaro på så sätt lever kvar, trots att hon inte längre delar arbetsplats med forskarna. Projektet visar inte minst att genomslag inte endast kan mätas i antal besökare, tittare eller deltagare. Det kan också handla om att arbetssätt och modeller sprids över tiden via de personer som har varit involverade i projektet.

Ökad förståelse och respekt för olika roller och verksamheter

Genomslag kan till exempel handla om att forskare ges möjlighet att möta, lära känna och arbeta tillsammans med personer utanför akademien. Utlysningarna har på så sätt möjliggjort en ökad förståelse, men också respekt, för att vi har olika roller och ansvar i det gemensamma arbetet för ett hållbart samhälle. Det ovan nämnda projektet *Social hållbarhet* är ett bra exempel på det där de involverade projektdeltagarna fortsatt bär med sig erfarenheter i sina respektive arbeten och där både forskarna och tjänstepersonen har stor nytta av den insyn som projektet gav i respektive verksamhet. Erfarenhetsutbyte och ökad förståelse för varandras verksamhet är något som genomgående nämns i våra intervjuer, såsom i *Minnesplanering* där forskare och tjänstepersoner inom stadsplanering fick ökad förståelse för

varandras situationer och i *Ekoxen* där förståelse för en filmares kunnande och vad som krävs för att översätta forskning i formatet av en pedagogisk film stod i fokus.

Ökad kännedom i samhället – uppmärksammade projekt

Flera av projekten har också fått uppmärksamhet i medierna och på så sätt nått en bredare, större publik. *Escape room* är ett tydligt exempel på detta då det pressmeddelande som skickades ut i samband med lanseringen kom rätt i tiden och fick bra och bred spridning i medierna. Naturhistoriska riksmuseet engagerade också några influencers med intresse för miljöfrågor. Sammantaget blev det väl spritt med museets satsning som blev välbesökt. *Så vilda!* är ett annat exempel på ett projekt som fick relativt stort genomslag i medierna och inte minst i samband med att Botaniska trädgården beviljades medlen från Formas. Det låg grunden till att projektet utvecklats till ett välkänt initiativ och idag har projektet (trots att medlen från Formas är slut) en egen logga, det finns ett stort intresse för att göra liknande satsningar i andra delar av Sverige och nästa steg är att de nu arbetar med en ansökan tillsammans med internationella aktörer för att utveckla projektet ytterligare. Projektet *Digitala kartor* blev också uppmärksammat i medierna, till exempel av TV4-nyheterna, i samband med att de lanserades. Uppmärksamheten har ytterligare bidragit till att aktörer som forskarna själva inte trodde var intresserade har hört av sig och vill ta del av arbetet.

Stärkt samverkan mellan forskning och andra samhällssektorer

För projekten *Digitala kartor* och *Trädplantering* kan man tala om genomslag i bemärkelsen att etablerade kontakter kunde förstärkas genom att projektet gav tid för att mötas och till samverkan. I kartprojektet var det tydligt att det fanns en efterfrågan bland myndigheter och andra aktörer och projektet gjorde det möjligt för forskarna att översätta sina resultat i form av kartor och göra dessa tillgängliga digitalt. Det var en del av ett långsiktigt och pågående arbete som bland annat lett till att en av forskarna idag arbetar deltid på en av de berörda myndigheterna med ansvar för att vidareutveckla och stötta dem i arbetet med dessa kartor.

I projektet *Social hållbarhet* var det tydligt att det fyllde ett behov av tid för reflektion och kritiska analys i en verksamhet utanför akademien, i detta fall Helsingborg Stad. En av de deltagande forskarna beskriver också hur hen i vanliga fall kan känna att många praktiker inte har tid att lyssna till forskningsresultat, som kan uppfattas komplexa eller inte kommer med varken tydliga svar eller lösningar. Projektet gav på så sätt möjlighet att skapa utrymme för möten mellan vetenskap och en kommunförvaltnings vardag. Idag när projektet är slut bär deltagarna fortsatt med sig insyn i varandras verksamheter och de har fortfarande kontakt och engagerar sig i gemensamma aktiviteter. Idéer till nya samarbeten diskuteras också.

7.3 Exempel på projektsatsningar i Europa

Inom ramarna för Science Europes arbetsgrupp om forskningskommunikation pågår ett arbete med att sammanställa olika initiativ och projektsatsningar. Till vår kännedom finns idag ingen samlad bild om lärdomar från olika projektsatsningar, förutom det erfarenhetsbyte som sker via nätverk som Science Europe, ESOF, och här i Sverige genom Forum för Forskningskommunikation. I sammanhanget kan det vara viktigt att påminna om att bilden av forskningskommunikation i Europa är fragmenterad (jmf Davies et al., 2021; Mannino et al., 2021) och att det finns ett gap mellan teori och praktik. Intressanta länder som lyfts fram i det pågående arbete som nu görs är bland annat Estland, Luxemburg och Frankrike.

7.4 Utvecklingspotential i upplägg och arbetssätt kring dessa utlysningar

Vår analys visar att det finns flera aspekter som är möjliga att vidareutveckla eller ytterligare lyfta fram i ett framtida arbete med kommunikations- och nyttiggörandeutlysningar. Idéerna som vi presenterar här är dels en spegling av de lärdomar och reflektioner som intervjupersonerna har delat med sig, dels våra reflektioner av dessa. Vi ser att det finns stor potential i att utveckla såväl det interna lärandet i arbetet med dessa utlysningar, som att tillvarata det engagemang vi mött i vårt uppföljningsarbete. Listan över idéer spänner över olika aspekter kopplat till frågan om organisering. Här har vi valt att sortera idéerna utifrån förståelsen om att;

- arbetet med utlysningarna kan stärkas genom att ytterligare utveckla strukturer för arbetet samt fortsatt värna mångfalden av projekt och medelförvaltare
- upplägget främjar en kultur för att forskning ska komma samhället till nytta och ger möjlighet att vara en påverkanskraft när det gäller frågor om forskningskommunikation
- det finns potential att ytterligare stärka fokus på kunskap och lärande genom att agera kunskapsnod och relationsmäklare

7.4.1 Struktur och mångfald

Två olika, men överlappande, spår

Det är tydligt att de två utlysningsspåren – kommunikation och nyttiggörande – till stor del har utvecklats och organiserats separat från varandra och samarbetet mellan de två spåren är begränsat. Kommunikationsutlysningarna ansvarar kommunikationsavdelningen för, medan ansvaret för nyttiggörandeutlysningarna har varierat över tid mellan Formas tre analysavdelningar beroende på inriktning.

Samtidigt som utlysningstexterna för de två spåren sedan år 2018 har förbättrats och förenklats betydligt, finns fortfarande potential att utveckla ytterligare. Ibland har formuleringar skilt sig åt mellan webb och pdf och i vissa fall har det varit onödigt komplicerade ansökningsformulär. Särskilt sökande som verkar utanför akademien konstaterar att de har stött på problem, ibland just för att de inte representerar ett lärosäte, och efterfrågar därför förenklade formulär. En förenklad ansökningsprocess skulle i sig troligen attrahera fler sökande utanför akademien.

Vår analys visar att de två utlysningsspåren också har mycket gemensamt och att det finns mycket att vinna på att stärka både ett lärande och ett ökat samarbete dem emellan. Båda utlysningsspåren främjar en bredare förståelse av forskningskommunikation med fokus inte bara på att informera, utan att också skapa förutsättningar för dialog och inte minst att samskapa kunskap mellan olika samhällssektorer. Här finns därför möjlighet att ta tillvara synergier mellan de två satsningarna och utveckla de två spåren gemensamt. Det betyder inte att de nödvändigtvis skulle bli mer lika, men att utveckling kan ske genom att dels lära av varandras arbete inom de två spåren, dels – när det är relevant – skapa gemensamma aktiviteter. Det finns också exempel från våra intervjuer som tydligt visar att de två utlysningarna skulle kunna vara olika delar i en större helhet, det vill säga ett nyttiggörandeprojekt skulle som ett nästa steg kunna ta formen av ett kommunikationsprojekt eller tvärtom.

Mångfald av projekt med stor variation gällande tema, målgrupper och genomförande

Sammantaget har de olika utlysningarna sedan år 2018 resulterat i en mångfald av projekt. Det finns stor variation i teman, målgrupper och i hur projekten har genomförts. Mångfalden i fokus och upplägg bidrar i sig till att öka möjligheterna att projekten får genomslag brett och i olika delar av samhället. Det finns därför en poäng i sig att fortsatt sträva efter en bredd i typ av projekt och upplägg. Det är troligt att det faktum att Formas inte ställer krav om att projekten måste baseras på Formasfinansierad forskning bidrar till mångfalden. Likaså är möjligheten för personer utanför akademien att söka anslag positivt. Det är fortfarande relativt få som erbjuder den här typen av öppna utlysningar inom forskningskommunikation och tillämpning av forskningsresultat och Formas har därför en viktig roll i att fortsatt erbjuda och utveckla den här typen av utlysningar.

I dagsläget har kommunikationsutlysningarna en större andel projektledare som inte verkar inom akademien, i genomsnitt mindre budget och en beviljandegrad på endast 10 procent (år 2022). Trots att nyttiggörandeutlysningarna har förenklats vad gäller ansökningsförfarandet, samverkan med aktörer utanför akademien har betonats, och att det sedan år 2019 inte krävs att projektledaren ska vara disputerad forskare, ligger dessa projekt ändå närmre upplägget för de ordinarie utlysningarna jämfört med kommunikationsprojekten. Dessa projekt har också större budget och en högre beviljandegrad (27 % av projekten beviljades medel för 2022 års utlysning).

För att bevara mångfalden i projekten kan det vara av intresse för Formas att löpande följa upp vissa aspekter i projekten, för att i den mån det är möjligt styra framtida utlysningar mot exempelvis frågor eller målgrupper som tenderar att ramla utanför eller få mindre uppmärksamhet. Det finns alltså möjligheter att fånga upp ytterligare information genom ansökningsformulären, vilket skulle underlätta arbetet för enklare analyser och löpande uppföljning. Den typen av analyser skulle kunna ligga till grund för att ytterligare särskilda satsningar görs mot målgrupper eller teman som anses vara prioriterade, men som inte självklart hamnar i fokus i de öppna utlysningarna.

Värdet av att engagera olika typer av medelsförvaltare

Vår analys visar att det har varit positivt för projektgenomförandet – och inte minst skapat förutsättningar till att stärka mångfalden gällande teman, målgrupper och genomförande – att medelsförvaltarna kan vara både lärosäten och andra verksamheter. Forskare uttalar sig om värdet av att ha projektledare med exempelvis vetenskapsjournalistik som bakgrund (*Framtidsland*) eller pedagogisk kompetens (*Så vilda!*) för att gemensamt kunna utveckla nya format och våga testa nya grepp med att göra forskning tillgänglig och användbar. Här ser vi också att det finns möjlighet att ytterligare skapa kännedom om och möjliggöra för andra aktörer att söka dessa medel.

Kännedomen om Formas kommunikations- och nyttiggörandeutlysningar utanför lärosätena verkar dock vara relativt låg. Flera av de vi har intervjuat som är verksamma utanför akademien menar att de själva inte kände till utlysningarna utan att de fick information via kontakter inom akademien. Samtidigt är beviljandegraden låg – särskilt för kommunikationsutlysningarna – vilket vittnar om att det finns en efterfrågan och ett intresse i samhället för den här typen av projekt. Att beviljandegraden för kommunikationsutlysningarna är så pass låg, menar några kan avskräcka aktörer utanför akademien att söka eftersom det krävs tid och resurser att söka

medel. När det gäller nyttiggörandeutlysningarna betonas sedan år 2019 samverkan med olika aktörer i samhället, men projektledaren och medelsförvaltaren är fortsatt allt som oftast forskare och ett lärosäte. Här är det möjligt, genom ökad kommunikation, att skapa bättre förutsättningar för aktörer utanför akademien att ansöka som medelsförvaltare för att ytterligare öka möjligheterna till olika typer av projekt och genomföranden. Eftersom beviljandegraden för dessa projekt, i jämförelse med kommunikationsprojekten, är relativt hög borde fler aktörer vara intresserade av att söka.

Under perioden för vår uppföljning har Formas också genomfört en kommunikationsutlysning som särskilt riktade sig till muséer. Den var uppskattad och fick gott genomslag. Muséerna har redan i uppdrag att förmedla kunskap och vetenskap till allmänheten och Formas kommunikationsprojekt passar därför väl in i den ordinarie verksamheten. Framöver kan just särskilda utlysningar, riktade till begränsade grupper av medelsförvaltare, vara ett sätt att också ytterligare stärka möjligheten för Formas att attrahera och engagera andra grupper i samhället än lärosäten.

7.4.2 Kultur och påverkan

Stötta långsiktighet i projektsatsningar

Återkommande i våra intervjuer betonas problem med att finansieringen är projektbunden. Projektifieringen beskrivs inte vara ett Formasproblem, utan som ett genomgående problem som forskare och andra medelsförvaltare har att hantera i sin vardag. Det finns samtidigt flera förslag kring vad Formas som finansiär skulle kunna göra för att stötta att projektmedel kan få påverkan även på lång sikt och minska snuttifieringen. Ett sätt skulle kunna vara, som vi nämnde ovan, att skapa bättre möjligheter för forskare och andra aktörer att "gå mellan" de två utlysningsspåren och därmed skapa inte bara långsiktighet utan också synergieffekter i projektsatsningarna. Efter att ha avslutat ett nyttiggörandeprojekt kan exempelvis nästa steg vara just att fortsätta arbetet genom att bättre kommunicera det. Men det kan också handla om att erbjuda fortsättningsmedel till projekt där det är relevant och finns potential om de kan fortsätta arbetet en period till. Fortsättningsmedel kan också inkludera projekt som har utvecklats i en riktning där arbetet kring någon del eller riktat mot kanske en viss målgrupp kan förfinas och utvecklas, och där det finns ett intresse för att fånga upp lärandet av ett genomfört projekt.

Ett annat sätt att stötta långsiktigheten i projekten kan vara att synliggöra resultat som dröjer och på det sättet värdesätta att det kan ta lång tid för projekt att faktiskt få påverkan i samhället. Formas skulle exempelvis kunna genomföra mer fördjupande uppföljningar och då inkludera projekt som slutrapporterats för kanske två-tre år sedan. Hur ser det ut idag? Vad har hänt sedan dess?

Ytterligare stärka förutsättningar för forskares samhällsengagemang

Genomgående visar våra intervjuer att det finns ett stort samhällsengagemang bland de som söker och genomföra den här typen av Formasprojekt. Flera forskare förklarar att de har fått göra avkall på det som förväntas enligt det akademiska meriteringssystemet och att de aktivt har valt att bidra till att tillgängliggöra forskningsresultat och att översätta forskning till praktik. Det är alltså långt ifrån självklart att forskare vid svenska lärosäten uppmuntras till eller ges stöd och förutsättningar till forskningskommunikation. Här fyller Formas utlysningar en betydelsefull roll och personer som vi har intervjuat beskriver att de inte hade haft möjlighet

att genomföra liknande satsningar utan just dessa medel. Formas skulle därför ytterligare kunna lyfta fram dessa satsningar och vara en ännu tydligare röst i att visa på varför detta arbete är relevant och nödvändigt.

Forskare skulle även kunna stöttas i sitt samhällsengagemang genom att detta engagemang tydligare togs till vara och värdesattes i bedömningskriterier för utlysningarna. Här utgör kommunikations- och nyttiggörandeutlysningarna viktiga plattformar för att synliggöra andra meriter än just (inom)vetenskapliga publikationer. Samtidigt vittnar intervjuer som vi har gjort med anställda på Formas att det är ett alltjämt pågående arbete att informera, och i viss mån också utbilda, granskarna – de externa forskare som engageras för att bedöma ansökningarna. Särskilt för utlysningar inom nyttiggörandespåret tenderar bedömarna att prioritera forskningsmeriter framför andra erfarenheter. Det handlar också om att främja möjligheten för bedömarna att se nyttan med att vissa projekt är mindre färdiga, att själva görandet och testandet är relevant att prioritera. Här kan även Formas bidra till pågående bredare satsningar inom området, såsom till exempel Coara med syftet att stärka de forskare som vågar utmana och testa nya format i ambitionen om att forskningen ska få ett större genomslag i samhället.

Påverka synen på forskning och forskningskommunikation (och meritering)

I linje med ovan diskussion ser vi också att Formas har en möjlighet utveckla en tydligare och starkare röst vad gäller forskningskommunikation i form av behov av att nå ut med forskning och göra den tillämplig, men också vad som krävs för att detta ska kunna göras. I en tid där kunskap och vetenskap både är ifrågasatt och efterfrågad är dessa utlysningar centrala och det, menar vi, finns ett behov att berätta om arbetet för omvärlden. Formas samlade erfarenheter och mångåriga arbete inom området gör verksamheten till viktig representant inom området. Inom ramarna för arbetet med Coara, men även Science Europes vision om att stärka synen på forskningskommunikation, har Formas mycket att bidra till.

7.4.3 Kunskap och lärande

Använd slutrapporterna!

Det finns en betydande variation över tid i hur slutrapporteringarna har gjorts, vad som har inkluderats och hur omfattande de har varit. Dessa skillnader är också tydliga mellan de två utlysningsspåren. Det kan finnas fördelar med att utveckla en tydligare mall och att denna också kan vara åtminstone delvis lika för de två spåren. Det skulle kunna vara en möjlighet för Formas att relativt enkelt följa upp vissa aspekter i projekten över tid och göra enklare sammanställningar på årsbasis som en del av det egna analys- och lärandearbetet. Om exempelvis vissa frågor, aktiviteter eller målgrupper tenderar att vara vanligt förekommande i projekten, medan andra sällan eller aldrig nämns, kan detta vara en grund för Formas att stötta utlysningar riktade till frågor eller aktörer som sällan uppmärksammas.

Slutrapporterna kan också utgöra bättre grund för att lära om själva projekten – både för intresserade i bred bemärkelse, men också bland de som har haft eller har, eller planerar att söka, projektmedel. Kanske skulle delar av slutrapporterna (exempelvis en populärvetenskapligt skriven sammanfattning) kunna samlas i en databas och publiceras/göras sökbar på Formas hemsida. Det skulle dessutom erbjuda möjlighet för alla som har ett intresse att söka och botanisera bland de projekt som har genomförts och därmed främja både kännedom om projekten, inspirera till nya projekt och skapa möjlighet för framtida projekt att

ta avstamp i redan avslutade. Detta har också uttryckligen efterfrågats i våra intervjuer för de åtta projekten.

I våra intervjuer finns också tecken på att projektledare hade önskat att mer hade gjorts i samband med att projektet avslutas. Hur har det exempelvis gått för de andra projekten? Vad händer med det egna projektet nu när det är slutrapporterat? Och vad gör Formas med slutrapporterna? Här finns också potential för Formas att samla projektledare och andra medverkande till reflektion och lärande inför framtiden. Vi ser att det skulle finnas ett stort värde i att föra dialog och resonera tillsammans kring möjligheter och utmaningar som projekten har stött på under arbetet.

Formas interna lärande

Vi ser också, såsom ofta är fallet, att det finns potential att skapa bättre förutsättningar för Formas interna lärande. Det handlar både om att ta tillvara information och kunnande från själva projekten genom tydligare strukturer för uppföljning och utvärdering. Det skulle, såsom nämnts ovan, kunna handla om två delar: Som ett första steg underlätta för enklare sammanställningar av slutrapporter (ex gällande aktivitet, kanal, tema och målgrupp), och i ett andra steg utveckla fördjupade uppföljningar kanske vartannat år kring ett urval av projekt. Det handlar också om att samordna de två spårens arbete inom Formas för att skapa utrymme för erfarenhetsutbyte och att lära av varandra och tidigare utlysningar. Intrycket vi har fått av Formas är att det finns en vilja och intresse av att lära av tidigare erfarenheter. För att ytterligare stärka Formas arbete är det inte bara viktigt att ha en struktur, utan också en kultur som främjar lärandet och tillvaratar inte bara från genomförda projekt, utan också Formas egna medarbetares motivation och drivkraft att bidra till frågan om ett hållbart samhälle.

Formas som kunskapsnod och relationsmäklare

Genomgående nämns i intervjuerna att Formas skulle kunna ta en tydligare och mer uttalad roll i arbetet med forskningskommunikation, dels i form av att agera kunskapsnod, dels relationsmäklare. Det handlar om allt från att öka kännedomen om utlysningarna mer – inte minst för att nå bortom forskarsamhället – till att Formas skulle kunna utgöra en plattform för kunskap och kontakter inom området. Flera av de intervjuade efterfrågar mer dialog och samverkan med Formas och ser positivt på de möten och workshops som har anordnats under perioden. Flera tycker att det skulle kunna ha varit mer utbyte mellan projektet och även efter att de har avslutats. Vi ser i våra intervjuer att det stora engagemang som finns bland Formas anställda vittnar om att det finns goda förutsättningar för att Formas skulle kunna vara både mer av en kunskapsnod och även stötta i att forskare och praktiker möts och kan skapa kontakt.

7.5 Avslutande reflektion: Gör mer av utlysningarna!

I våra intervjuer är det tydligt att Formas uppfattas som en möjliggörare för personers engagemang – såväl inom som utanför akademien – med ambition att bidra till ett bättre, mer hållbart samhälle. Vår genomgång visar också att det finns en mångfald och bredd i de projekt som Formas har valt att bevilja medel under de senaste fem åren. Denna brokighet kan sägas spegla en öppenhet och nyfikenhet hos Formas kring vad som kan läggas i genomslag och vad som kan anses utgöra att något blir nyttigt i samhället. Vi vill avslutningsvis särskilt betona vikten av att värna en sådan bred och öppen förståelse för hur forskning kan bidra till att

utveckla ett hållbart samhälle. Här finns inga enkla lösningar eller svar och enskilda projekt är alltid att förstå som delar av något större.

Med förväntningar om att forskare ska nå ut och vetenskap ska omsättas till praktik kommer ofta krav på snabba och förenklade resultat, vilket kan spå på misstron mot vetenskapen ([DN Debatt 2019-10-19](#)). I det perspektivet menar vi att Formas utlysningar fyller en särskilt viktig roll i att värna de långsiktiga och många gånger långsamma processerna där olika aktörer tillåts att med respekt för varandras professioner gemensamt kan få navigera och ges tid att hitta möjliga samarbetsytor med varandra. Det erbjuder också forskare och andra samhällsaktörer möjligheter att utmana det egna tänkandet och den egna kunskapen, och lära inte bara av varandra utan också om varandra (t.ex. Jonsson et al., 2020). Effekten av dessa satsningar kan ha såväl en utbildande funktion om forskning och dess resultat, som att skapa nya kontaktytor mellan akademi och praktik.

Genom att själva både nyttja och kommunicera mer av de projekt som finansieras av utlysningarna finns potential att nå ut till fler och bredare målgrupper. Inte minst visar vår genomgång att det finns ett stort engagemang hos forskare och andra samhällsaktörer som vill se att forskning används och tillämpas för att uppnå målet om ett hållbart samhälle. Dessa utlysningar skulle kunna vara ett intressant inslag på den årliga konferensen *Forum för forskningskommunikation*, såväl som Formas egen årliga konferens, och vara en möjlighet att lyfta fram Formas syn på dessa frågor. I ett nästa steg skulle Formas också kunna bana väg för att skapa förutsättningar för stärkt forskning inom området. Samtidigt som forskning om forskningskommunikation är ett etablerat forskningsfält i flera länder, finns fortfarande begränsad kunskap i Sverige. Det skulle också kunna vara ett sätt att utveckla uppföljningsarbetet och med hjälp av vetenskapliga metoder ge förutsättningar att dra lärdomar om hur komplexa och svårfångade förändringsprocesser sker över tid.

8. Referenser

Benner, M. (2019) Universitetet som genomslagsfabrik – fantasi eller fälla? I Brechensbauer, A., Grafström, M., Jonsson, A., & Klintman, M. (2019). *Kampen om kunskap: Akademi och praktik*. Santérus förlag, s. 75-82.

Brechensbauer, A., Grafström, M., Jonsson, A., & Klintman, M. (2019). *Kampen om kunskap: Akademi och praktik*. Santérus förlag.

Davies, S. R., Franks, S., Roche, J., Schmidt, A. L., Wells, R. & Zollo, F. (2021). 'The landscape of European science communication'. *JCOM* 20 (03), A01.

DN Debatt (2019) "Risk för ökad misstro när forskare tvingas förenkla", 2019-10-19.

DN Debatt (2022) Replik: "Det är oklart vem som inte förstår vem om forskning", 2022-09-24.

DN Debatt (2023) Replik: "Lyft blicken om var och hur stora idéer uppstår", 2023-03-26.

DN Debatt (2023) "Professorer i ekonomi gör inte skäl för sin lön", 2023-08-27.

DN Debatt (2023) Replik: "All viktig forskning passar inte i löpsedelsformatet", 2023-08-28.

Heide, M., & Rasmusson, M. (2019). *Forskningskommunikation–från medielogik till kommunikationslogik: En rapport för forskningsrådet Formas*.

Jonsson (2019) Samverkansjakten: Kanske är vi bara kloka tillsammans. I Brechensbauer, A., Grafström, M., Jonsson, A., & Klintman, M. (2019). *Kampen om kunskap: Akademi och praktik*. Santérus förlag, s. 41-49.

Jonsson, A. (2020) Samverkan: Om konsten att veta och skapa tillsammans. I Rahm, H., Dunér, D., Hidal, S. & Jonsson, B. (red) *I Pallas Athenas huvud. Hundra år av humaniora*. Göteborg/Stockholm: Makadam Förlag, s.171–178.

Jonsson, A., Brechensbauer, A. & Grafström, M. (2022) Communicating science through competing logics and a science-art lens. *JCOM* 21(07).

Jonsson, A. & Grafström, M. (2021) Rethinking science communication: reflections what happens when science meets comic art. *JCOM* 20 (02), Y01.

Jonsson, A., Grafström, M., & Klintman, M. (2021). *Kunskapssamverkan: Mellan elfenbenstorn och marknadstorg*. Makadam förlag.

Kupper, F., Moreno-Castro, C. & Fornetti, A. (2021). Rethinking science communication in a changing landscape. *JCOM* 20(03).

Mannino, I., Bell, L., Costa, E., Di Rosa, M., Fornetti, A., Franks, S., Iasillo, C., Maiden, N., Olesk, A., Pasotti, J., Renser, B., Roche, J., Schofield, B., Villa, R. & Zollo, F. (2021). Supporting quality in science communication: insights from the QUEST project. *JCOM*, 20(3), A07.

Perkmann, M., Salandra, R., Tartari, V., McKelvey, M., & Hughes, A. (2021). Academic engagement: A review of the literature 2011-2019. *Research policy*, 50(1), 104114.

Proposition (Prop. 2016/17:50) [Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft.](#)

Proposition (Prop 2020/21:60) [Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige](#)

Vetenskapsrådet (2019) [Jag vill, men hinner inte!](#) Rapport.

Vetenskapsrådet (2020) [Forskning om forskningskommunikation i Sverige.](#) En översiktlig kartläggning. Rapport.

Widmalm, S. (2019) Vad vi talar om när vi talar om samverkan. I Brechensbauer, A., Grafström, M., Jonsson, A., & Klintman, M. (red.). *Kampen om kunskap: Akademi och praktik*. Santérus förlag, s. 31-38.

Youtube (2022) *Forskningskommunikation och kampen om kunskap, Skissernas Museum 1 juni 2022*. Filminspelning, 2022

BILAGA 1 – intervjupersoner

Datum	Namn	Organisation	Roll/projekt
2023-05-16	Erik Roos	Formas	Analytiker
2023-05-24	Anna Lena Carleby	Formas	Strategisk kommunikatör
2023-05-24	Mattias Blomberg	Formas	Senior rådgivare
2023-05-26	Cathrine Beijer	Formas	Chefredaktör, Extrakt
2023-05-26	Louise Staffas	Formas	Forskningssekreterare
2023-05-26	Martin Bergman	UKÄ, tidigare V&A	Projektledare (V&A) för tre medborgarforskningsprojekt
2023-05-31	Elisabeth Blomberg	Formas	Kommunikationschef
2023-06-07	Catharina Thörn	Göteborgs universitet	Forskare, projektledare
2023-06-07	Ulrika Lundquist	Göteborgs stadsförvaltning	Samverkande praktiker
2023-06-08	Anneli Ågren	SLU	Forskare, projektledare "Kartering av vatten och AI"
2023-06-08	Flora Hajdu	SLU	Forskare, projektledare "Mot mer hållbar konsumtion av utsläppsrätter"
2023-06-08	Anette Lykke Lundberg	Frilans; Station Linné	Dokumentärfilmare, projektledare "Ekoxen"
2023-06-14	Martin Testorf	Naturhistoriska riksmuseet	Forskningskommunikatör, projektledare "Re:scaping the future" <i>Har numera annan tjänst, men ingår i bedömargrupp för kommunikationstutlysningarna</i>
2023-06-14	Elisabeth Högdahl	Service Management, Lunds universitet	Forskare, projektledare "En modell för mänskliga minnen"
2023-06-15	Helen Ekvall	Botaniska trädgården, Göteborg	Utomhuspedagog, projektledare "Så vilda!"
2023-06-15	Torill Kornfeldt	Frilans, Kornfeldt Media AB	Vetenskapsjournalist, projektledare "Framtidsland"
2023-06-15	Stellan Sundberg	Göteborgs universitet	Forskare, medverkande i "Ekoxen"
2023-06-20	William Lidberg	SLU	Medverkande forskare, "Kartering av vatten och AI"
2023-06-22	Jenny Klingberg	Göteborgs universitet	Medverkande forskare, "Så vilda!"
2023-06-22	Elisabeth Simelton	SIDA	Samverkande praktiker, "Mot mer hållbar konsumtion av utsläppsrätter"
2023-06-29	Ann-Marie Cvitan Trellman	Helsingborg stad	Samverkande praktiker, "En modell för mänskliga minnen"
2023-06-27	Alexandra Nikoleris	Lunds universitet	Medverkande forskare, "Framtidsland"
2023-06-27	Elina Eriksson	KTH	Medverkande forskare, "Framtidsland"
2023-08-23	Valentina Garoia	Science Europe	Communication manager

BILAGA 2 – intervjuguide, tjänstepersoner på Formas

Kommunikations- och nyttiggörandeutlysningarna

Intervjuguiden har delvis justerats utifrån ansvar för olika utlysningar

- Berätta kort om hur du har varit involverad i dessa utlysningar. Vad har varit ditt ansvar/din roll? Vilken avdelning på Formas tillhör du? Har din roll ändrats över tid, och har det haft betydelse i arbetet med utlysningarna?
- Berätta om hur arbetet bakom en utlysning ser ut? Varför just dessa inriktningar, målgrupper osv? Var genereras idéerna?
- Kan du berätta lite om syftet bakom dessa olika satsningar, utifrån ditt perspektiv?
- Hur förhåller sig kommunikations- och nyttiggörandeutlysningarna till varandra? Är kommunikationsavdelningen involverad i arbete med utlysning och uppföljning – kommunikation – av nyttigörandeprojekten?
- Vad betyder nyttiggörande för dig? Kan du ge något exempel på när nytta har skapats?
- Kan du berätta lite mer om det och hur ni på Formas ser på forskningskommunikation?
- När är ett projekt lyckat? Kan du ge något exempel på när ni från Formas anser att ett projekt inom ramen för dessa utlysningar har nått målet/har varit lyckat?
- Utifrån ditt perspektiv, vad är de främsta förändringarna som ni har gjort på Formas gällande dessa utlysningar sedan år 2018 och framåt? → Hur har lärandeprocessen över dessa år sett ut? Har ni på Formas organiserat detta arbete på något särskilt sätt, fångat upp lärdomar och utvecklat utlysningarna på något sätt?
- Vilka är de främsta utmaningarna som du ser det? Har dessa förändrats över tiden på något sätt?
- Har ni följt upp dessa utlysningar och projekten som har genomförts inom ramen för dessa tidigare på något sätt?
- Finns någon dokumentation som du tycker att vi borde ta del av?

BILAGA 3 – Intervjuguide, fördjupning av åtta genomförda projekt

Intervjuguiden har delvis justerats utifrån tillgänglig information om projekten

- Berätta kort om dig själv och din roll.
- Berätta kort om bakgrunden till ditt projekt: Varifrån kom idén? Vem tog initiativ till projektet och varför?
- Vi har ju läst slutrapporten (*och ev information som de har skickat med i mejl*) – men du får gärna berätta kort om syftet med projektet och hur ni gick tillväga?
- Blev utfallet vad ni hade tänkt er? Har ni följt upp resultaten på något sätt?
- Vad har projektet lett till? Exempelvis ytterligare idéer om att kommunicera forskning, nya forskningsidéer, samarbeten? Annat?
- Vad är främsta lärdomarna av att arbeta med den här typen av projekt?
- Vilka var utmaningarna? Kan du ge exempel?
- Vilka möjligheter erbjöd projektet? Kan du ge exempel?
- Har ni fått stöd för att ytterligare kommunicera/arbete vidare med projektet från ert lärosäte/annan organisation? Från Formas?
- Tycker du att projektet blev lyckat? Vad lägger du isf i begreppet lyckat? Hade ni krav på att följa upp utfall, målgrupp osv?
- Formas betonar att forskning ska nå ut till breda/andra målgrupper och bidra till nytta i samhället: Det är ju begrepp/förväntningar som kan betyda olika för olika målgrupper/aktörer. Hur ser du på det? Kan du ge något exempel på när nytta har skapats?
- Vilka lärdomar tycker du att Formas behöver få med sig i sitt fortsatta arbete kring dessa utlysningar? Vad har fungerat bra, vad kan bli bättre?
- Har det funnits någon möjlighet för att er att följa upp ert arbete?
- Vi skulle gärna vilja följa upp med samtal från antingen samarbetspartner, målgrupp eller projektdeltagare. Finns någon person/organisation som du tycker är viktig att vi fångar upp?
- Finns någon dokumentation som du tycker att vi borde ta del av?

BILAGA 4 – fördjupning, åtta genomförda projekt

I följande avsnitt presenteras erfarenheter och lärdomar från åtta genomförda projekt, varav fyra är exempel på kommunikationsprojekt (varav ett ingår i utlysningen riktad mot museer), och fyra är exempel på nyttiggörandeprojekt (varav ett ingår i utlysningen för att öka rörlighet mellan akademi och samhälle). Underlaget baseras på projektens ansökningstexter, slutrapporter, intervjuer med projektledare och en projektdeltagare eller samverkande aktör samt, när aktuellt, annat underlag som projektet har genererat (exempelvis hemsida, rapport, artikel).

Som vi redogör för i vårt metodavsnitt har vi i samråd med Formas exkluderat de projekt som beviljades år 2018 från urvalet (med undantag för museiutlysningen), eftersom utlysningarna har utvecklats sedan dess och det är mer intressant att lära av senare projekt. Ett exempel enbart ges för nyttiggörandeprojekt från 2019 års två utlysningar förklarar av att ingen utlysning gjordes för detta spår år 2020, och senare projekt inte har slutrapporterats. För en översikt se tabell 1.

Tabell 1. Översikt av de utvalda projekten

Utllysning	Ansökan Titel	Kontaktperson Lärosäte/ organisation
Museerna och hållbarhetsmålen 2018	Re:scaping the future - Ökad kunskap och engagemang för att bevara den biologiska mångfalden "Escape room"	Martin Testorf Naturhistoriska riksmuseet
Kommunikationsutlysningen 2019	Ekoxen - om tid finns, en dokumentärfilm som med ekhagens artrikedom och ekoxen som exempel kommunicerar forskning kring förutsättningarna för biologisk mångfald och ett hållbart ekosystem. "Ekoxen"	Anette Lykke Lundberg Station Linné
Kommunikationsutlysningen 2019	Så vilda!	Helen Ekvall Västra Götalandsregionen
Kommunikationsutlysning 2020	Framtidsland- forskningsförankrade performancereportage om en bättre värld "Framtidsland"	Torill Kornfeldt Kornfeldt Media AB
Från forskning till praktik-metoder och verktyg 2019	Mot mer hållbar konsumtion av utsläppsrätter: ett verktyg för bedömning av sociala aspekter kring trädplanteringsprojekt i låginkomstländer "Trädplantering"	Flora Hajdu Sveriges lantbruksuniversitet
Från forskning till praktik-metoder och verktyg 2019	En modell för att utveckla och bygga plats genom mänskliga minnen "Minnesplanering"	Elisabeth Högdahl Service Management, Lunds universitet
Från forskning till praktik-metoder och verktyg 2019	Kartering av vatten med artificiell intelligens, som praktiskt verktyg för en hållbar vattenförvaltning och samhällsplanering "Digitala kartor"	Anneli Ågren Sveriges lantbruksuniversitet
Ökad rörlighet mellan akademi och praktik 2019	Att styra mot social hållbarhet- konfliktytor, motsättningar och spänningar "Social hållbarhet"	Catharina Thörn Göteborgs universitet

1 Re:scaping the future

Projektledare: Martin Testorf

Utlysning: Museerna och hållbarhetsmålen

Bakgrund/idé: Projektet tillkom som ett resultat av att museet fick höra om Formas särskilda utlysning för museer. Naturhistoriska riksmuseet har, som andra museer, redan ett uppdrag om att kommunicera forskning till allmänheten, så utlysningen var högst relevant och välkomnades. Ett antal personer – kommunikatörer och forskare – samlades för att tänka tillsammans om vad museet skulle kunna söka medel för. Eftersom det fanns ett intresse för "escape room", dvs rum där besökare blir inlåsta för att sedan genom olika ledtrådar hitta nycklar/sätt att kunna ta sig ut ur rummet, bestämde man sig för att testa konceptet i kombination med ett lärmaterial och en digitaliserad version av en forskningsrapport.

Syfte: Förmedla forskningsresultat inom Formas ansvarsområde och kännedom om FNs globala mål för hållbar utveckling. Projektet hade särskilt fokus på forskningsresultat och miljöarbete vid Naturhistoriska riksmuseet och framför allt hållbarhetsmål 15 (ekosystem och biologisk mångfald).

Målgrupp: Unga vuxna 16-25 år, vilket var en målgrupp delvis styrd av utlysningen. Satsningen har haft ungefär 1000 besökare/år.

Resultat/utfall: Ett Escape Extinction (escape room) togs fram och ingår (fortfarande) i Naturhistoriska riksmuseets utställning med tillhörande lektionsmaterial online för lärare och en webbapplikation som populariserade en vetenskaplig rapport. I slutrapporten beskriver museet att syftet har uppnåtts "extremt väl", och att satsningen bland annat har utvärderats genom samtal med ungdomar som deltagit i spelen. Viktigt att notera är att de kommunikatörer och pedagoger som ingick i projektet har kunskap om att formulera lärandemål och göra utvärderingar. Samtalen med deltagarna har medfört lärdomar om vilka typer av frågor som ställs av besökarna. Medlen från Formas skapade en möjlighet för museet att testa ett koncept som de annars inte hade kunnat experimentera med. Själva idén och formatet kunde tas fram med hjälp av de medlen, och trots att projektet är slutrapporterat finns rummet kvar och används fortfarande i utställningen.

Media/synlighet: I slutrapporten nämns att projektet fått stor synlighet i media, och på Naturhistoriska riksmuseets [hemsida](#) finns samlad information om satsningen. En [pressrelease](#) togs fram i samband med lanseringen och bland annat [Dagens Nyheter](#) skrev en längre artikel (14/10 2019). Inför lanseringen valde museet också att samarbeta med influencers (med intresse för miljöfrågor) för att få spridning i sociala medier och väcka intresse för projektet hos den primära målgruppen.

Utmaningar: Pandemin gjorde att projektet fick pausas. Den vetenskapliga artikeln som översattes till en mobilapplikationen blev kostsam då en konsult togs in för att samarbeta med en forskare. Det visade sig också utmanande att få spridning av den digitala versionen av artikeln. Själva applikationen ansågs snygg och bra, men lösningarna var specifika för just den vetenskapliga artikeln och kunde därför inte fungera som mall för framtida produktioner. I

intervjun lyfts vikten av att få testa sig fram, och att det inte alltid på förhand går att veta vad som får genomslag.

Lärdomar: Efter att ha genomfört Escape room ett antal gånger insåg de ansvariga att besökaren utsattes för många intryck och att det var mycket att lära under tiden i Escape room. Ett 20 minuters efterföljande samtal infördes därför som ett sätt att ytterligare bidra till lärande, engagemang och skapa intresse för frågorna. Vår intervjuperson – som ofta höll i dessa eftersnack – beskriver det som en "aha-upplevelse" när det gäller vad dessa samtal kunde leda till: "*Jag kunde prata om biologiska fakta och de ville lyssna och lära!*" Samtalen handlade om att gå tillbaka till det som de hade gjort i rummet och utveckla resonemang och kunskap kring exempelvis näringskedjan och att insekter behövs i flera steg.

Ringar på vattnet/nya idéer/fortsatt engagemang: Lärdomarna av projektet har lett till att Naturhistoriska riksmuseet har utvecklat fler problemlösande utställningar/aktiviteter för skolklasser – satsningar som anses ge mer effekt än att en forskare enbart föreläser. Forskarna har i sin tur fått med sig nya frågor, och andra perspektiv i mötet med besökarna. Projektledaren har sedan projektet visserligen bytt arbetsgivare, men ingår för tillfället i Formas beredningsgrupp för kommunikationsutlysningarna, vilket kan ses som ett fortsatt engagemang i frågan om forskningskommunikation.

2 Ekoxen – om tid finns (Filmens titel: "Under ekens krona")

Projektledare: Anette Lykke Lundberg

Utlysning: Kommunikationsutlysning 2019

Bakgrund/idé: Projektet bygger dels på Anette Lykke Lundbergs intresse för biologisk mångfald, dels tidigare erfarenhet av dokumentärfilm; t. ex. *Mandelblom, kattfot och blå viol* samt *Mellan bleke och storm* som också har fått stöd av Formas. I mötet med Stellan Sunhede, forskare vid institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet, väcktes intresset för ekhagar och ekoxen. Anette ville förmedla både den vetenskapliga och den traderade kunskapen på ett lättförståeligt sätt så att allmänheten, framför allt unga, skulle kunna ta till sig kunskapen och förstå sambanden och vikten av biologisk mångfald.

Syfte: Att med hjälp av en dokumentärfilm kommunicera hur insekterna är en del av vårt ekosystem och nödvändiga för en hållbar planet. Genom att välja en specifik insekt – ekoxen – och fokusera på sambanden mellan den insekten, eken och människan som sköter ekhagen – var ambitionen att berätta en större berättelse om biologisk mångfald.

Målgrupp: En växande grupp ungdomar, och unga vuxna, som är medvetna om och engagerade i lösningar för ett hållbart samhälle. I ansökan uttrycks att det är särskilt viktigt att nå brett och utanför de målgrupper som har mest intresse för miljöfrågor samt att skapa ett innehåll som är "*pedagogiskt upplagt med avsikt att inte exkludera någon*". I samband med att filmen har visats på bibliotek har inte bara unga, utan även äldre nåtts.

Resultat/utfall: En dokumentärfilm med titeln "Under ekens krona" som bland annat har visats i SVT. I samband med premiärvisningen arrangerades en paneldiskussion och filmen har även visats på olika bibliotek.

Media/synlighet: Filmen visades i SVT och hade premiärvisning vid Kungliga skogs- och lantbruksakademien med efterföljande panelsamtal.

Utmaningar: Det var svårt för någon som inte är knuten till ett lärosäte att dels förstå hur ansökan skulle skrivas, dels hur medel skulle administreras. En annan utmaning var att nå ut med filmen till en bred publik. Hemvisten för filmen har också varit svår och det har inte varit tydligt var filmen ska finnas publicerad efter att den har visats på SVT. Dagens digitala medielandskap gör att det finns ett stort utbud och det är tuff konkurrens om allmänhetens uppmärksamhet. Ingen sitter längre och tittar på program i en tv-tablå, vilket har blivit särskilt tydligt med den här filmen, menar projektledaren. Därför har hon behövt hitta andra vägar för att nå ut, vilket är ett arbete som fortfarande pågår.

En helt annan typ av utmaning var att filma just ekoxen. Det var svårt att hitta ekoxar, vars livsmiljöer är hotade, och de lever endast i två veckor och är larv i fem år. Som larv ligger de under jorden. Det tog därför flera somrar för att få tillräckligt med material för att visa ekoxens livscykel. Pandemin försvårade ytterligare. De många år som ekoxen befinner sig i jorden som larv skildrades i filmen med hjälp av en sagobok och i dialog med Stellan Sundhede och hans barnbarn. I filmen förmedlar också forskaren Dave Karlsson och fårbonden Yvonne Hägnestrand sina erfarenheter och kunskaper.

Lärdomar: Även om responsen har varit fin, är en reflektion att unga idag inte har tålamod för att titta på en hel film. Kanske hade den också behövts delats upp i kortare avsnitt. En annan lärdom är att forskarna, genom att se sig själva i filmen, har fått andra perspektiv och blivit nyfikna på andra sätt att kommunicera. En erfarenhet är att vissa forskare är mer folkbildare än andra, och att många forskare tyvärr är rädda för att säga fel och bli kritiserade. "Vi måste mötas i denna konstform för att det ska fungera. Det är inte en dokumentation, det är en konstnärlig produkt." För Stellan Sundhede var Anettes perspektiv – att utgå från barnet – väldigt lärorikt och inspirerande. Det är en lärdom och reflektion som delas av Anette, som särskilt betonar att projektet gav möjlighet att lära av varandra.

Ringar på vattnet/nya idéer/fortsatt engagemang: Många har hört av sig med uppskattande ord om formatet och kunskapen som förmedlas i filmen. Att låta barnet få vara i centrum för lärandet i filmen är något som har lyfts fram som positivt av flera. Arbetet pågår fortfarande med att hitta sätt för att skapa ett pedagogiskt material och ett kortare format som ska passa för skolor. Det beskrivs och upplevs vara ett nytt projekt i sig, samtidigt som det är viktigt för att filmen ska nå sin fulla potential och nå ut bredare. Det finns också tankar om att det eventuellt går att utveckla nya samarbeten för att skapa förutsättningar för ytterligare spridning. Det finns också potential att nå aktörer som inte var del av ursprungliga målgruppen, exempelvis andra forskare. Filmen erbjuder en ingående inblick i ekoxens anatomi, vilket kan vara av intresse för forskare inom området att ta del av. På samma sätt beskrivs filmen ge inblick i forskarens vardag och arbete.

3 Så vilda!

Projektledare: Helen Ekvall

Utlysning: Kommunikationsutlysning 2019

Bakgrund/idé: Projektet bygger på det uppdrag och den erfarenhet som Botaniska Trädgården i Göteborg har om att på ett pedagogiskt sätt förmedla såväl kunskap om biologisk mångfald som den expertkunskap som finns knuten dit genom dess aktiva forskare. Projektet bygger också på Helen Ekvalls eget intresse för att bedriva utomhuspedagogik och låta barn få upptäcka och undersöka naturen. Helen hade i flera år funderat över hur man ska arbeta för att öka det ekologiska kunnandet hos barn och det var under ett besök i England och satsningen "Grow wild"-projektidén om "Så vilda!" föddes. Hade det inte varit för att en av forskarna, Jenny Klingberg, hade hört om Formasutlysningen hade Helen inte haft kännedom om att medel kunde sökas för detta. Jenny, som tidigare har haft både Formas forskningsprojekt och ett Formas kommunikationsprojekt, bistod i arbetet med att skriva ansökan. Ett vetenskapligt råd knöts också till projektet.

Syfte: Kommuniera forskning som visar på värdet av biologisk mångfald och engagera barn och vuxna i närmiljö och ge dem verktyg att bidra till förändring och samtidigt motverkar växtblindhet.

Målgrupp: Elever i Västsverige. Målet var 900 elever, men hittills har projektet nått cirka 15000. Inledningsvis var målgruppen årskurserna 4–6, men eftersom intresset var större än så har nu dessa breddats till både yngre och äldre årskurser.

Resultat/utfall: Det har varit ett enormt intresse för projektet, och trots att det nu genomförs för fjärde året i rad är det fortsatt lika populärt. Förutom att alla elever som har deltagit har fått testa på att odla och följa utvecklingen av att skapa en egen äng på skolgården har en rad andra aktiviteter genomförts: "Fråga forskare", Vetenskapsfestival, skolbesök, samarbete med bland annat Naturhistoriska museet och samverkan med olika lärosäten. Via projektets [hemsida](#) har en mängd dokumentation samlats, såsom studiematerial, filmer och diplom för genomförda kurser.

Media/synlighet: Projektet fick stor spridning i medier i samband med att de tilldelades Formasmedel. Projektet har sedan dels använt sig av en hemsida för att publicera material, dels kommunicerat i sociala medier (till exempel [Instagram](#)) för att sprida information om projektet. Medel från Formas möjliggjorde en del av detta, men projektet har även fått stöd från Botaniska trädgården. De kommunikatörer från Botaniska trädgården som ingick i ansökan har varit betydelsefulla och har bidragit till projektets synlighet. Projektet har också presenterats på Formas digitala frukostseminarium [Kunskapskvarten](#) (juni 2023).

Utmaningar: En utmaning har varit att hinna ta emot alla som har visat intresse. Pandemin gjorde att det inte gick att genomföra så många fysiska skolbesök som var planerade, men det skapade i stället ett annat lärande där en digital kommunikatör deltog. Utmaningarna har

delvis kunnat hanteras för att själva genomförandeprocessen har varit ganska problemfri; projektledaren beskriver det som att eftersom hon hade tänkt på projekt så länge innan det blev verklighet hade redan flera aktörer involverats i idéarbetet med att utveckla konceptet och därmed kunde projektet påbörjas relativt omedelbart från det att man erhöll medel.

Lärdomar: Kopplingen till universitetet och forskningen har varit avgörande för projektet, och från forskarnas perspektiv har Helens arbete och engagemang varit avgörande för hur de ska kunna bidra med sin kunskap. Helen menar att det är viktigt att ha förståelse för att forskare ska hinna med många uppgifter, och att det är viktigt att underlätta processen genom att förbereda möten noga. Ett "välkänt" projektnamn, som är enkelt att komma ihåg och med en egen logga och hemsida, har också haft en positiv påverkan och bidragit till att projektet lätt har kunnat kännas igen. Från forskarens perspektiv har det varit lärorikt att jobba med en pedagog som Helen och lära sig att kommunicera forskning till barn (vilket är något helt annat än att kommunicera med vuxna).

Ringar på vattnet/nya idéer/fortsatt engagemang: Projektet har inte längre några medel från Formas, men rullar ändå på årligen. Formasprojektet gjorde det möjligt att ta fram material och att utveckla själva formatet, och nu fortsätter det på med hjälp av stöd från bland annat Botaniska trädgårdens vänförening "Botaniska vännerna". Projektet har samtidigt öppnat upp för ny kontakt med forskare och förhoppningen är att kunna söka forskningsmedel för att följa upp projektet. För tillfället arbetar Helen tillsammans med internationella aktörer med en EU-ansökan som skulle göra det möjligt att också utvärdera satsningen och lära mer om hur barn och ungdomar tar till sig kunskap om biologisk mångfald. Forskarna har fått med sig nya frågor från kontakten med barnen och försöken och en medverkande forskare förklarar i vår intervju att *"det har triggat igång en massa tankar, kanske lite utanför det egna forskningsfältet"* och att det *"hade varit skoj att forska om vad barnen får ut av det, om det går att vetenskapligt visa vad de lär sig."*

4 Framtidsland

Projektledare: Torill Kornfeldt

Utlysning: Kommunikationsutlysning 2020

Bakgrund/idé: Projektet bygger på Torills Kornfeldt samarbete med Tobias Abrahamsson, båda vetenskapsjournalister, och deras gemensamma intresse för science fiction och spaningen om att det saknas en klimatkommunikation om hur samhället kommer att se ut i framtiden. Genom att dra ut långa tidslinjer – det som science fiction är van att göra – kan man prata om olika scenarier och skapa djupare förståelse för konsekvenser av klimatförändringar. Ambitionen med projektet var att skapa förutsättningar för en bredare och mer spekulativ klimatkommunikation. Inför ansökan kontaktades två forskare – Elina Eriksson (KTH) och Alexandra Nikoleris (LTH) – som är engagerade i liknande frågeställningar. Alexandras erfarenhet av att ha medverkat i tre andra Formas kommunikationsprojekt var också av värde för projektet. I dialog utvecklades en projektansökan om hur tre framtidsscenarier skulle kunna skrivas fram, och kommuniceras. Till projektet knöts också ett vetenskapligt och konstnärligt råd.

Syfte: Väcka engagemang och hjälpa människor att visualisera förändring genom ett antal framtidsscenarier.

Målgrupp: Personer med intresse för vetenskap, teknik, populärkultur (science fiction och fantasy).

Resultat/utfall: På grund av pandemin fick kommunikationsplanen ändras något, och i stället för att arrangera fysiska möten (litterära festivaler och andra kultursammanhang) utlystes en novelltävling som resulterade i att över 200 bidrag skickades in via tidningen "Skriva". Novellerna utspelade sig i tre olika framtidsvärldar och handlade om utmaningar och möjligheter som dessa skapade. 10 noveller valdes ut och publicerades på projektets [hemsida](#). Där finns också en podcast länkad, och annat material som togs fram för projektet.

Media/synlighet: Projektet visades upp och diskuterades bland i UR Kunskapskanalen, vid Vetenskapsfestivalen och genom en utställning vid Naturhistoriska museet. [Hemsidan](#) finns också kvar och det kommer fortfarande nya besökare till den.

Utmaningar: Pandemin försvårade det tänkta upplägget och gjorde att flera av aktiviteterna fick ändras. Projektledaren reflekterar i vår intervju att det troligen hade skapat större spridning om podcasten hade publicerats på en befintlig plattform (jmf P3 Dystopia). Forskarna kände att de hade för lite tid, och att de gärna hade velat göra mer inom ramen för projektet. Projektledaren förklarar också att om projektet hade varit längre, om det hade funnits en mer långsiktig ambition, så hade de jobbat mer aktivt med att förankra podcasten på en etablerade plattform, som Spotify eller liknande, och det hade troligen möjliggjort en större spridning (jfr P3 Dystopia). På det sättet hade den kunnat hitta en större publik. Från forskarnas perspektiv uttrycks det att det har varit utmanande för universiteten att nå ut till allmänheten, som inte har samma kontaktnät och kunnande som en vetenskapsjournalist och heller inte samma förståelse för att det även handlar om hur något förmedlas och att det råder en kamp om uppmärksamhet/underhållning.

Lärdomar: Den främsta lärdomen som lyfts fram av forskarna är värdet att samarbeta med andra, och insikten att det inte alltid behöver vara ett universitet som ligger bakom kommunikationen: det finns ett stort värde om andra aktörer också tar sig an dessa frågor. Från forskarnas håll har samarbetet också öppnat upp idéer för alternativa sätt att kommunicera, och respekt för vetenskapsjournalisternas inställning till att skapa kreativa lösningar. Det var befriande att få ta sig an rollen som just forskare och expert och låta journalisterna vara experter på kommunikationen; *"När vi själva ska kommunicera något tänker vi på ett seminarium eller en pressrelease."* Från vetenskapsjournalisternas sida var samarbetet också mycket värdefullt; *"Att kunna få fördjupa sig så här och få tillgång till experternas kunskap var fantastiskt för mig som vetenskapsjournalist."* En annan lärdom handlar om förståelse för varandras arbete och nätverk: *"Det var också lite av en kulturkrock, att förstå hur olika vi arbetar, men på ett inspirerande sätt"* (projektledaren).

Ringar på vattnet/nya idéer/fortsatt engagemang: Från projektledarens perspektiv har projektet medfört en fördjupad kunskap om klimatet, vilket delvis har inspirerat till ett bokprojekt om betydelsen av berättelser. Projektet har också inneburit till fortsatt inspiration arbetet med podcasten P3 Dystopia. Forskarna har tack vare projektet lärt känna varandra

bättre, och utvecklat idéer om dels nya forskningsprojekt, dels en vilja att bygga vidare på materialet som tagits fram inom ramarna för projektet (bland annat novellerna utgör ett empiriskt material som ska analyseras av forskarna). Projektet finns kvar som en performanceutställning på Naturhistoriska riksmuseet, och det finns idéer om att utveckla en ny ansökan. Mötet har i sig inneburit ett kunskapsutbyte som sträcker sig bortom projektets resultat.

5 Mot mer hållbar konsumtion av utsläppsätter: Ett verktyg för bedömning av sociala aspekter kring trädplanteringsprojekt i låginkomstländer

Projektledare: Flora Hajdu

Utlysning: Från forskning till praktik- metoder och verktyg 2019

Bakgrund/idé: Utgångspunkten för projektet var Flora Hajdus forskning om landsbygdsutveckling och lokal trädplantering i utvecklingsländer, finansierat av ett VR-projekt och ett Formas-projekt kopplade till frågan om klimatkompensation. Tillsammans med forskaren Linda Engström, som hade erfarenhet av att översätta forskning till praktik, växte idén fram om att söka medel för att utveckla verktyg och metoder för att kunna nå ut med samhällsvetenskaplig, kritisk forskning på ett begripligt och användbart sätt.

Syfte: Att utveckla ett praktiskt användbart verktyg för att integrera samhällsvetenskaplig kunskap när trädplanteringsprojekt utformas eller utvärderas med syfte att bidra till mer hållbar konsumtion av utsläppsätter i Sverige som *inte* sker på bekostnad av människor i låginkomstländer.

Målgrupp: Svenska privata och offentliga aktörer som vill kontrollera att deras konsumtion av utsläppsätter inte leder till problem lokalt samt att den utlovade koldioxidupptagningen inte överskattas på grund av felaktiga antaganden.

Resultat/utfall: Projektet resulterade i en guide som riktar sig till konsumenter, organisationer, företag och andra som vill veta vilka frågor man bör ställa kring projekt för att hitta dem som har störst chans att gynna lokalbefolkningen och är socialt hållbara. Ett antal intervjuer genomfördes samt en workshop där aktörer gav feedback på guiden, en hemsida med guiden skapades med hjälp av en kommunikatör och en pressrelease skrevs. Projektet har samverkat med flera aktörer såsom Sida, Exponential Roadmap, Zeromission, Plan Vivo, South Pole, Energimyndigheten, Vi-skogen, Arvid Nordquist och Klarna.

Media/synlighet: En pressrelease togs fram, vilket ledde till en artikel i intressetidningen [Global bar magazine](#). I samarbete med en kommunikatör gjordes även en [hemsida](#) som publicerades via SLU. För att kunna nå ut betonas betydelsen av att projektet har haft en kommunikatör som har engagerats i arbetet. Forskarna presenterade guiden på ett möte på Sidas i Stockholm.

Utmaningar: Projektledaren beskriver att det inte var självklart – som samhällsvetare med kritiskt perspektiv – att söka nyttiggörandemedel och upplevde att det var svårare, men också lärorikt, att skriva fram ansökan jämfört med ett vanligt forskningsprojekt. Att söka dessa

medel har varit ett sätt att göra motstånd mot att allt handlar om publikationer och ett alltför ensidigt fokus på att mäta. Det betyder också att det finns en osäkerhet kring den här typen av projekt – *”blir det håll i CV om det inte blir en publikation?”* Samtidigt betonar projektledaren att hon tycker att det går åt rätt håll och att inte ens vanliga forskningsansökningar alltid bara bedöms på antal publikationer; att detta med att skapa ett användbart verktyg – en hemsida – också är en *”deliverable”* som man som forskare idag kan lyfta fram. En annan utmaning uppenbarade sig i samband med framtagandet av hemsidan, eftersom SLU-formatet begränsar själva designen på hemsidan ganska kraftigt, samtidigt som det är nödvändigt att lägga hemsidan under SLUs sida ifall det inte finns pengar att betala för en extern hemsida kontinuerligt när projektet är slut. I övrigt är stödet från lärosätena begränsat och mycket läggs över på forskarna själva att göra, som till exempel att skriva pressrelease, twittra, underhålla hemsidan, och vara aktiva på sidor som Researchgate. Även om ambitionen och viljan finns att hålla guiden vid liv, så är det svårt. Nya projekt behöver prioriteras vilket har väckt frågor om hur man ska upprätthålla ett initiativ som detta framöver- både vad gäller uppdateringar och spridning.

Lärdomar: Att skriva fram formuleringar om kommunikation och nyttiggörande förekommer även i vanliga utlysningar, och även om det är bra kan inte alla forskare förväntas vara goda kommunikatörer eller veta hur de ska göra. Kommunikationsutlysningen som Formas erbjuder kanske kan ge möjligheter att satsa särskilt på att utveckla just det kunnandet. En annan lärdom är att det var viktigt att ett annat, vanligt, Formasprojekt pågick samtidigt, och att de två projekten har kunnat dra nytta av varandra. I det andra projektet var fokus på att studera vad som händer på plats i Afrika och det har gjort att forskarna har kunnat ha koll på hela värdekedjan och därmed också kunnat studera *”best cases”*. För det här projektets utfall, uttrycker projektledaren att hon gärna hade haft mer samarbete med andra nyttiggörandeprojekt och särskilt andra med samhällsvetenskapligt perspektiv. Att arbeta aktivt för att nyttiggöra sin forskning är nytt för många forskare och särskilt samhällsvetare, något som Formas kanske kan hjälpa till med mer genom att förklara hur det kan gå till, samla erfarenheter och ge exempel från projekt eller låta andra projekt berätta om hur de har gjort.

Ringar på vattnet/nya idéer/fortsatt engagemang: Projektet har stärkt samarbetet med Sida och gett upphov till nya idéer om forskningsprojekt. Projektledaren uttrycker uppskattning över att den här utlysningen och möjligheten finns; *”utlysningen pushade oss”* att försöka översätta arbetet så att det kommer till nytta i samhället. För att fullt ut förstå hur guiden har tagits emot och använts hade det dock varit intressant att följa upp lärdomarna av det; om det fanns möjlighet att söka uppföljningsmedel så skulle man göra det direkt. Projektledaren har också funderat på om kommunikationsutlysningen vore ett sätt att utveckla arbetet vidare. Från Sidas synvinkel har lärdomarna från guiden, men också utvärderingsfasen tillsammans med olika aktörer, varit värdefulla. Det tvärvetenskapliga perspektivet betonas som särskilt lärofullt. Att det är en forskare, och inte en konsult, som tagit fram guiden har varit viktigt för trovärdigheten. Från Sidas synvinkel lyfts även behovet av att utvärdera och följa upp satsningen. Avslutningsvis konstaterar också projektledaren att hon är nöjd med resultatet, hur guiden och hemsidan blev, men också att hon skulle vilja veta om guiden blir använd: *”Får jag reda på att folk använder, då kommer det kännas bättre.”*

6 En modell för att utveckla och bygga plats genom mänskliga minnen

Projektledare: Elisabeth Högdahl

Utlysning: Från forskning till praktik- metoder och verktyg 2019

Bakgrund/idé: Utgångspunkten för projektet var en förstudie som bedrivits mellan Institutionen för tjänstvetenskap, Lunds universitet och Helsingborgs stad 2017–2019. Förstudien fokuserade på hur människors minnen och hur lokal historia skulle kunna bli en utgångspunkt för innovativ stadsutveckling. Projektet grundade sig även på den forskning som bedrivits vid institutionen av de medverkande forskarna, med fokus på människors relation till platser, platsutveckling, inkludering och medskapande. En utgångspunkt var att medborgarperspektivet inte tillvaratagits tillräckligt i traditionell stadsplanering som ofta präglats av ett uppifrån-ner-perspektiv, och där trender styrt snarare än platsens identitet och själ. Projektet gick ut på att tillsammans med olika platsutvecklingsaktörer utveckla den initiala modellen och göra denna till en verktygslåda, möjlig att använda för alla som intresserar sig för platsutveckling.

Syfte: Att utveckla modellen till en pedagogisk produkt som är praktiskt möjlig att använda för olika aktörer i en platsutvecklings- och byggprocess.

Målgrupp: Aktörer och beslutsfattare inom stadsplanering, samt metodutvecklare.

Resultat/utfall: Projektet skapades i samverkan med Helsingborg stad och Järfälla kommun, som genom att diskutera och testa metoderna i olika projekt bidrog till den digitala metodlådan, som presenterades på stadsmässan H22 sommaren 2022, och som är öppen för användning genom användarkonto. Diskussioner fördes under metodutvecklingen med en mängd aktörer; invånare, arkitekter, andra kommuner och organisationer. Projektet ledde till en del praktiska förändringar; Järfälla använde metoden i utvecklingen av Jakobsbergs centrum, och Helsingborgs stad använde metoden i sin nya översiktsplan, ÖP 2021. Det material som samlades in vid förstudien användes till en offentlig yta, Mikrokosmos/Landgång i stadsdelen Oceanhamnen. Projektet drevs av Helsingborgs stadsbyggnadsförvaltning och skapades av konstnären Gunilla Bandolin och landskapsarkitekten Jens Linnet, som använde de insamlade minnena som underlag.

Media/synlighet: När projektet tilldelades medel från Formas fick det en hel del publicitet, bland annat i SVT Kulturnyheter, [Helsingborgs Dagblad](#) och i branschtidningen Fastighetsnytt. Projektdeltagare bidrog även själva med debattinlägg, och försökte på olika sätt kommunicera och nå ut med verktyget. Totalt sett genomfördes 65 samtal/workshops i samverkan med olika aktörer i de båda projekten. Verktygslådan publicerades i form av en hemsida, och projektet har förts fram även på [Lunds universitets hemsida](#). Det ligger som ett exempel på social innovation på [Samhällsvetenskapliga fakultetens hemsida](#). I samband med H22 genomfördes också en [utställning](#) på konferensen Our Future City i anslutning till stadsmässan. För att utveckla verktygslådan har dialog med olika aktörer, också invånare, varit viktig och projektet har därför löpande försökt kommunicera i form av deltagande i workshops, seminarier och

liknande. Projektet har också kommunicerats ut vid flera konferenser, och detta kommer att ske även fortsättningsvis.

Utmaningar: Att kommunicera tar tid, och att kunna genomföra ett projekt som syftar till att utmana ett traditionellt "uppifrån-ner-perspektiv" kräver engagemang av de medverkande. Det kräver ofta tid som ligger bortom ett enskilt projekts tid och resurser. Det tar dessutom ofta lång tid innan resultaten fullt ut landar eller förstås i praktiken. Projektledaren förklarar i vår intervju att det ibland har varit krävande och att hon har behövt vara "prestigelös" och tåla kritik.

Det uppstod problem när projektet avslutades, och det inte fanns någon självklar fortsättning. Tillsammans med en forskarkollega har Elisabeth Högdahl därför startat ett litet företag för att fortsatt kunna stötta personer som vill arbeta med metoden. Metodlådan är gratis för alla att använda, men aktörer som vill använda den kan behöva stöd. Det har också varit vissa oklarheter kring ägarskap av metoden – någon behöver "äga den" och det blev Lunds universitet eftersom det var där projektet förlades. Kanske har detta gjort det svårare för de medverkande kommunerna att känna ägandeskap över metoden, resonerar intervjupersonen. Det är lite osäkerhet kring vad man kan och får göra med verktyglådan nu och kommunala aktörer inte helt vana att arbeta på det här sättet.

Lärdomar: En lärdom är att projekt som dessa bidrar till samhällsnyttan och utlysningar som denna är både viktiga och efterfrågade av forskare som vill vara nära praktiken. En annan reflektion och lärdom är också att resultaten av ett projekts spridning, eller efterfrågan av dess resultat, kanske inte sker förrän långt senare. Projektledarens avhandling är ett exempel på lärdomar som först 20 år senare används mer allmänt i samhället.

Ringar på vattnet/nya idéer/fortsatt engagemang: Projektet har inneburit nya möten och gett nya idéer, varför utlysningar som dessa är viktiga för att kunna kombinera grundforskning med tillämpad forskning. Frågan är kanske hur man kan få ytterligare spridning, eller hur man ytterligare kan tillvarata projektets resultat; "*Vi lever för instängda i akademien*". För praktikerna har det inneburit ökad förståelse för forskning, men också nya kontakter med andra aktörer. Projektet har väckt engagemang för att skapa möjligheter för människor att involveras i stadsutvecklingsprojekt på andra sätt än idag. Det har efter projektets slut skapats ny samverkan mellan Lunds universitet, Helsingborgs stad, Järfälla kommun, White arkitekter och Stockholms länsmuseum, även denna gång med Elisabeth Högdahl som projektledare. Även White och Stockholms länsmuseum har utvecklat metoder för hur människors berättelser och minnen ska kunna användas inom platsutvecklingen, och det är viktigt att samordna och utveckla kunskap tillsammans. På det sättet kan metoderna fortsätta utvecklas och få större spridning. Högdahl har också haft föreläsningar för konsultföretag som arbetar med platsutveckling.

7 Kartering av vatten med artificiell intelligens

Projektledare: Anneli Ågren

Utlysning: Från forskning till praktik – metoder och verktyg 2019

Bakgrund/idé: Till grund för projektet ligger Anneli Ågrens forskning om vattenkvalitet och intresse för att det borde gå att utveckla mer avancerade kartor som bättre inkluderar vattendrag och markfuktighet. Den forskning som bedrivs i forskargruppen har möjliggjorts av medel från såväl Formas, som Vinnova och EU-medel. Utvecklingen och inriktningen för Annelis och gruppens forskning har gått från grundforskning mot mer tillämpad forskning, och ett gemensamt intresse om att säkerställa att forskningen kommer till användning. Därför ansågs det också helt naturligt att söka dessa nyttiggörandemedel.

Syfte: Att underlätta hänsyn till en rad olika miljömål vid markanvändning genom att ta fram ett bättre kartunderlag för den småskaliga hydrologin i Sverige. Traditionella kartor från Lantmäteriet har till stor del saknat information om den småskaliga hydrologin, uppskattningsvis 81 procent av vattendragen och 64 procent av all fuktig mark saknas.

Målgrupp: Framför allt skogsbruket och byggbranschen, men också exempelvis det rörliga friluftslivet.

Resultat/utfall: Forskningsprojektet har bidragit till att ta fram en ny teknik för att generera mer detaljerade kartor över Sverige. Eftersom projektet är del av ett större arbete är det inte helt enkelt att särskilja resultatet just från detta, men det har bidragit till att kartor för hela Sverige har släppts som öppna data och nu används dagligen inom exempelvis skogsbruket och byggbranschen. Alla kartor bygger på en högupplöst digital 3D-modell av det svenska landskapet inmätt med laserscanning. Utifrån denna höjdmödel har forskarna med hjälp av AI-modeller som har tränats att hitta diken och fukt i marken tagit fram bättre, mer högupplösta kartor. Resultaten av projektet, och projekt som bygger på samma teknik, finns samlade under: www.slu.se/mfk; www.slu.se/diken; www.slu.se/torvkarta. Projektet kan ses som en slags en kickoff för en ny forskningsinriktning, eftersom det var första gången man tog fram en karta. Att projektet tog in olika kompetenser, såsom teknisk kompetens, anses ha varit avgörande för utfallet.

Media/synlighet: Resultaten har publicerats i en rad olika format, såsom vetenskapliga publikationer, manualer, kartor och via hemsidor. I samband med att markfuktighetskartan lanserades skickades ett pressmeddelande ut som fick spridning i facktidskrifter och inslag på [TV4-nyheterna](#), vilket gjorde att projektet nådde ut till aktörer som man inte själva hade tänkt på. Synligheten anses ha bidragit positivt till möjligheten att erhålla nya medel och har skapat ett stort intresse bland olika aktörer. Det har också visat sig finnas en stor efterfrågan på dessa kartor, vilket enligt forskarna har underlättat arbetet med att sprida information om dem och skapat förutsättningar för närmare myndighetssamarbete. Anneli själv, men också andra i forskargruppen, har alltid lagt tid på att kommunicera sin forskning och skapa dialog.

Utmaningar: Pandemin skapade svårigheter att få tag på rätt teknik. Detta löstes av personliga nätverk, och kanske kan förklaras av ett personligt engagemang om att nya kartor behöver tas fram. Kartorna har publicerats och är tillgängliga för allmänheten, något som kanske inte hade

varit möjligt om idag givet den geopolitiska situationen. Konsulter och de aktörer som annars tjänar på att sälja kartor uppfattar det som konkurrerande verksamhet och det är något som forskarna har funderat över: *”Egentligen ska vi [forskare] inte ta fram färdiga verktyg som konkurrerar ut konsultbolag, men här var det så mycket samhällsnytta så vi tyckte att vi behövde göra det ändå”* (forskare i projektet). Men i andra fall har forskarna på SLU släppt rådata och andra aktörer såsom Metria har paketerat datat till en färdig produkt.

Lärodomar: Dessa Formasmedel har varit del av flera anslag och det kan vara svårt att hänvisa till vad som är direkt är ett resultat av projektet, men projektet har varit viktigt för helheten och lagt grunden för myndighetssamverkan. Det har också haft en positiv effekt på möjligheten att erhålla nya medel inom området.

Ringar på vattnet/nya idéer/fortsatt engagemang: Projektet har skapat goda förutsättningar för myndighetssamverkan, och Skogsstyrelsen har också deltidsanställt den postdoc som rekryterades till projektet. Nya medel har beviljats för fortsatt forskning från förutom Formas (för närvarande har man ca åtta Formasfinansierade projekt), Wallenbergstiftelserna och Tillväxtverket (via Digital Impact North's European Digital Innovation Hub (DIN-EDIH.se)). Den här typen av utlysningar från Formas är mycket välkommet och för det här projektet möjliggjorde det att man kunde utveckla en pilot, vilket senare har kunnat skalas upp med andra medel. Har lett till att postdocs i projektet nu kan anställa egna doktorander och postdocs och att forskargruppen kan växa, t. ex. undersöker en grupp forskare hur man socialt och etiskt ska använda de digitala kartor som man utvecklar, just nu med fokus på kulturlämningar, och hur AI generellt sätt används i skogsbruk. I dagsläget arbetar de med att utveckla DOI-identifikation för kartorna, på samma sätt som man använder för vetenskapliga publikationer.

8 Att styra mot social hållbarhet

Projektledare: Catharina Thörn

Utlysning: Ökad rörlighet mellan akademi och praktik 2019

Bakgrund/idé: Bakgrunden till projektet är Göteborg stads satsning ”Jämlik stad” – ett projekt där myndigheter och organisationer skulle kraftsamla för att minska den sociala och ekonomiska ojämlikheten i staden. Det var ett projekt som Ulrika Lundquist, verksam vid Stadsbyggnadskontoret Göteborgs stad, deltog i, och som Catharina Thörn följde inom ramarna för sin forskning. Projektet gav möjlighet att undersöka hur styrning från vision till genomförande sker, från politik till daglig verksamhet och hur målkonflikter i politik och stadsplanering kan behandlas. Catharina, som har bedrivit klassisk sociologisk forskning, var intresserad av att försöka hitta sätt att utveckla ett kritiskt, reflekterande synsätt hos tjänstepersoner. Ulrika var intresserad av att lära sig mer om forskning som bidrar till reflektion och problematisering. Att Catharina och Ulrika hade kontakt sedan tidigare la grunden till möjligheten att formulera ett gemensamt projekt inom ramen för Formas utlysning. Projektet gav dem sedan möjlighet att etablera och fördjupa det samarbetet.

Syfte: Att en tjänsteperson från Göteborgs stadsbyggnadskontor skulle arbeta tillsammans med forskargruppen: planera och genomföra intervjuer samt vara med i analysarbete och diskutera resultat som också tas fram i det större projektet. Aktuell kunskap och erfarenhet om social hållbarhet i planering och genomförande av stadsutveckling skulle på så sätt omsättas till och bli användbar i den ordinarie verksamheten.

Målgrupp: Göteborgs stadsförvaltning, inklusive bolag och tjänstepersoner inom denna.

Resultat/utfall: Framför allt kunskap och lärdomar från att en tjänsteperson fick testa att arbeta som forskare under en period. Projektet kunde genomföras trots pandemin, om än med färre fysiska möten. Utbytet var ömsesidigt; samtidigt som tjänstepersonen från Stadsbyggnadskontoret fick lära sig om hur forskning går till i praktiken fick forskarna insyn i de vardagliga arbetsvillkor, utmaningar och dilemman som en tjänsteperson har att hantera. Projektledaren förklarar att de i forskargruppen numera ofta vet vad Ulrika skulle säga även om hon inte (längre) deltar på möten och att de på så sätt kan skapa en större närvaro av praktiken och dess villkor i analyserarbetet. Resultaten från projektet bekräftade också det behov som finns att skapa utrymme och kompetens för kritiska och problematiserande analyser och diskussioner även i praktisknära arbete, såsom stadsplanering. Projektledaren förklarar i vår intervju att det finns "*ett sug och behov av reflektion*", men att det samtidigt blev tydligt i projektet att det "*inte finns tid att reflektera i organisationer, trots att de hanterar stora och komplicerade frågor*."

Intervjupersonerna betonade också att forskningen är en del av ett offentligt samtal – en del av en bredare process – och att det ofta inte är möjligt att se nyttan med forskningen omedelbart. Det är snarare en långsam process som är en del av det demokratiska samtalet. Forskningen skapar på så sätt möjlighet att öppna upp kring och prata om det som är svårt och komplicerat. Men detta är något som behöver arbetas för och värnas. Idag tenderar forskning i stället ses som en liten del som ska komma in och göra ett jobb, bidra med något konkret, en lösning, vid ett specifikt tillfälle. Projektet gav därför Göteborg stad möjlighet att få ta del av och lära från forskning med en kritisk, reflekterande ansats och inte – som annars ofta är fallet när staden köper in kunskaps tjänster – konsultforskning.

Media/synlighet: Här begränsade pandemin möjligheterna med att nå ut med resultat av projektet, eller att berätta om det pågående arbete som bedrev. För ökad synlighet hade det varit önskvärt med mer draghjälp från universitetet och stadsförvaltningen, men steget är för långt ifrån det dagliga. Nyligen fick de dock en artikel publicerad i [Sociologisk Forskning](#) (Thörn 2023), som bland annat baseras på Formasprojektet. Catharina beskriver själv att artikeltexten ska ses som ett sätt att bidra till ett pågående samtal som ska skapa diskussion kring svåra frågor och vara konstruktivt, skapa förutsättningar att arbetet och analysen vidare.

Utmaningar: Projektet påverkades av pandemin eftersom det innebar att Ulrika inte fysiskt kunde ha sin arbetsplats på Göteborgs universitet som planerat, utan i stället fick träffa kollegor och genomföra intervjuer digitalt. Ulrika fick därför inte möjlighet att delta på seminarier, på det sätt som det var tänkt. Det var också begränsat med tid och det hade varit fördelaktigt om Ulrika hade kunnat vara anställd på heltid som forskare i det större forskningsprojekt som Catharina ansvarade för. Nu blev det svårt att hinna med på den tid som Formasprojektet kunde finansiera.

Lärdomar: Den främsta lärdomen, som både Catharina och Ulrika lyfter fram, är en ökad förståelse för varandras arbete och verksamheter. Genom att Ulrika har fått praktisera och lära sig genomföra intervjuer, delta vid akademiska seminarier osv, har förståelsen för det reflekterande och kritiska samtalet ökat – och som Ulrika ser fördelar med även inom kommunens arbete. Ulrika fick också perspektiv på sitt eget uppdrag, och att mål som organisationen hade satt upp inte alltid var möjliga att uppnå, de var helt enkelt inte realistiska givet de styrredskap som fanns att tillgå; *”Vi måste kunna prata om detta för annars kan vi ha medarbetare som exempelvis ges ansvar, men inte har någon makt att genomföra det arbete som krävs”* (tjänsteperson som deltog i projektet). En annan lärdom är att projektet väckte en känsla om att vi måste prata mer om dessa frågor, och lära av varandra eftersom det öppnar upp för intressanta perspektiv. Och är något helt annat än det som beskrivs som *”samverkansarbete”* på strategisk nivå, med workshoppar och postit-lappar. Det var också avgörande att Catharina hade ett annat större projekt pågående samtidigt. Det större projektet skapade förutsättningar för att Ulrika skulle kunna delta i det faktiska forskningsarbetet.

Ringar på vattnet/nya idéer/fortsatt engagemang: Trots att medlen är slut har man valt att fortsätta samarbetet med Ulrika, och har genom andra forskningsprojekt hittat ytterligare möjligheter till samarbeten. I dag är Ulrika fortsatt kopplad till forskargruppen och ett annat Formasprojekt, vilket möjliggör att man fortsatt kommer kunna genomföra olika aktiviteter och samtal för att sprida lärdomar av det avslutade projektet. Ulrika har också blivit en flitigt anlita kontakt – och en ingång till andra medarbetare – på Göteborgs stad bland studenter som vill skriva uppsatser om stadsplanering. Det är ett tydligt exempel på att små saker kan skapa ringar på vattnet och att forskning kan ha stor påverkan långt efter att ett projekt har slutrapporterats. Ytterligare forskningsmedel har också sökts, delvis på basis av lärdomarna från projektet.

BILAGA 5 – intervjuer med tjänstepersoner vid Formas, summering

Intervjuerna som genomförts med tjänstepersoner på Formas har framför allt syftat till att ge en bakgrund till utlysningarna, och hur och varför dessa har organiserats utifrån två spår. För intervjuguide, se bilaga 2. Frågor om lärdomar av processen och utfallet har också gjorts, för att förstå förväntningar på vad som anses "lyckat". Detta underlag har legat till grund för såväl kartläggningen som fördjupningen, och intervjuer med de åtta genomförda projekten.

Två separata spår och ansökningsförfarandet

Att utlysningarna har fått olika namn – och vuxit fram som två separata spår – beror främst på att ansvaret ligger på olika avdelningar. Medan kommunikationsutlysningarna har utvecklats av kommunikationsavdelningen har nyttiggörandeutlysningarna varit drivet från Formas tre forskningsavdelningar (samhällsbyggande, areella näringar och miljö). Utlysningarna är därför riggade på olika sätt: det är främst forskningen i kombination med samhällsrelevansen som utvärderas i nyttiggörandeprojekten, medan det är kommunikationsinsatserna som är avgörande för kommunikationsprojekten. Samtidigt är det övergripande målet med de båda utlysningarna att forskning ska komma samhället till nytta.

Nyttiggörande är den övergripande etiketten, men nyttiggörandeutlysningarna leds av våra tre forskningsavdelningar medan kommunikationsutlysningarna leds av vår kommunikationsavdelning. I båda fall kopplas bedömaregrupper, för att utvärdera ansökningarna. Hittills har utlysningarna betraktats som parallella spår (Formas 1)

I förhållande till hur ansökningarna utvärderas i förhållande till vad som anses "nyttigt", och att forskning ska komma till "nytta", anses sammansättningen av bedömaregrupper vara viktigt för både kommunikations- som nyttiggörandeutlysningarna.

När det gäller kommunikationsutlysningarna vill vi uppmuntra till kreativitet, och vara en möjliggörare för de som vill testa nya former och nya former av samarbete. Det ska finnas möjlighet att testa grepp. Men det ska samtidigt vara tydligt vad man vill åstadkomma, varför man tror att man kan åstadkomma sina ambitioner med målen. (Formas 1)

För kommunikationsutlysningarna lyfter flera fram att själva ansökningsprocessen skrämmer bort en del aktörer som inte är vana vid Prisma, och trots att man har försökt förenkla själva ansökningsförfarandet är man medveten om att man inte fullt ut når så brett som man skulle önska. Samtidigt har utlysningarna ett gott rykte, och har fått stort genomslag. Det finns potential att rikta sig till fler, även aktörer utanför akademien.

Utvecklingen av framför allt nyttiggörandeprojekten har varit kopplad till olika tjänstepersoner vid Formas, som har tagit del av tidigare utlysningar.

Proof of Concept var vårt första försök till det här. Vi ville försöka bidra till projekt, för att komma vidare efter ren forskning. Det var ett nyttigt försök, som vi har lärt oss mycket av. Vi har lärt oss hur vi formulerar oss i utlysningstexter, vem vi öppnar för. Vi hade en annan bedömningsprocess då, och visste inte vad som skulle komma. Villkoret byggde på ett Formas-finansierat projekt, men det gav inte så stor effekt. (Formas 5)

Medan beviljandegraden för kommunikationsprojekten har minskat, har nyttiggörandeprojekten en högre andel projekt som tilldelas medel. Att beviljandegraden är hög anses viktigt för att få fler aktörer att söka.

Forskningskommunikation

På frågan om vad forskningskommunikation betyder betonar flera en bred betydelse, och att det handlar om en process, och att bjuda in till dialog och skapa förståelse för forskning.

Forskningskommunikation är inte en retorik, det handlar heller inte om att övertyga – det börjar innan forskningen börjar. Det handlar om att lyssna in samhällets behov, och kommunikation är en integrerad del av forskningsprocessen (Formas 1)

[Vi ser på forskningskommunikation] brett. Formas vill satsa på det mer. Vi lyfter det i verksamhetsplanen, det är inte bara på kommunikation, utan vi vill nå ut mer med kunskap, vara kunskapsmäklare. Vi behöver göra olika aktiviteter för att vara det. (Formas 2).

I intervjuerna beskrivs hur Formas ambition är att skapa möjligheter för forskare och andra aktörer att sprida forskning till det omgivande samhället. Det ses som främst forskarnas och lärosätenas ansvar att arbeta med forskningskommunikation, och Formas kommunikationsutlysning kan bidra till att ge förutsättningar för detta arbete.

Vi vill vara en möjliggörare. Vi kommer att ge möjlighet till projekt som vill testa nya former, inte det traditionella. Man behöver inte vara bevisad. Det ska finnas möjlighet att testa nya grepp så länge man har stenkoll på målgrupp, vad man vill åstadkomma, varför man tror att man kan åstadkomma det. (Formas 1)

Formas eget bidrag till att kommunicera den forskning som lyfts i kommunikations- och nyttiggörandeprojekten följer ingen tydlig struktur eller uttalad idé om vad som ska lyftas fram eller på vilket sätt. Exempel som ges i intervjuerna är att projekt kan plockas upp i Extrakt eller spridas genom webinarier Kunskapskvarten. I intervjuerna framgår det dock att det inte anses vara Formas ansvar att särskilt kommunicera den forskning – eller de projekt – som finansieras.

Det viktiga är att kunna visa att det är vetenskaplig grund i det man kommunicerar. Annars handlar det om att nå ut, inspirera eller utbilda. (Formas 6)

Intervjupersonerna lyfter också ett antal argument om hur och varför Formas satsningar skiljer sig från andra finansiärers. En förklaring till att Formas kan ta ett annat och bredare grepp är att de inte enbart tillåter lärosäten som medelsförvaltare, utan sedan år 2018 även offentlig sektor, företag och civilsamhället. Framför allt betonar flera av intervjupersonerna att Formas vill bejaka olika angreppssätt och metoder, och att en mångfald plattformar och kanaler behöver användas. Detta är särskilt framträdande i förhållande till kommunikationsutlysningarna.

Formas syn på forskningskommunikation, är att det inte bara knyter an till den forskning vi finansierar. Vi tar ett bredare grepp, och blir därmed en större möjliggörare. Jag ser det som att vi är en del av en värdekedja. Om vi släpper in flera partners så blir vi större och starkare. Vi begränsar oss inte till de projekt vi finansierar. (Formas 1)

Som exempel på denna värdekedja kan den riktade satsningen på museer 2018 nämnas, som gjorde på basis av att museer redan har till uppdrag att förmedla forskning. Proof of Concept, som var den första utlysningen för nyttiggörande och tillkom kort efter den riktade satsningen mot museerna.

Nyttiggörande

Nyttiggörandeutlysningarna beskrivs som att de ska vara "bottom-up" och rikta sig till de forskare som engagerar sig för att forskningsresultat ska tillämpas i samhället. Det är också förknippat med utmaningar att ringa in vad detta nyttiggörande står för: *"Det är ett sorts molnord, ett ord man kan fylla med väldigt olika förståelse"* (Formas 3). Ofta handlar det om olika former av samverkansprojekt med krav på att man har med en samhällsaktör och som är den som ska delta i att utveckla och ta emot lösningen. Det behöver inte bara vara forskare som söker medel, även till exempel en kommun kan söka och få full finansiering. Utlysningarna har utvecklats över tid med ambitionen att forskare och praktiker ska lära av varandra också över tid.

Under senare år har Formas ordinarie utlysningar också i allt högre utsträckning inkluderat krav på olika former av samverkan och spridning av resultaten, vilket också påpekas i intervjuer med forskare för de åtta genomförda projekten. Flera av intervjupersonerna reflekterar dock över att detta inte är tillräckligt och att nyttiggörande är komplext och tar tid.

Nyttiggörande är inte en linjär process, från forskare till praktik. Snarare ska man se det som en telefonsladd. Det dröjer ett tag innan aktörerna förstår hur forskningen ska kunna tillämpas. (Formas 5)

Nyttiggörande kan vara kommunikation, men det är mer ett forskningsresultat som syftar till att bidra, eller hjälpa, ute i samhället. Det kan handla om att informera medborgare, väcka debatt. Vissa blandar ihop det med impact, det vill säga att det ska publiceras. (Formas 6)

I intervjuerna lyfts också betydelsen av att forskare som har erfarenhet av att samverka med andra aktörer engageras i arbetet, och att det är en viktig faktor vid bedömningen av ansökningarna. Ambitionen är att bidra till ett ömsesidigt lärande och till hållbara lösningar. I bästa fall får forskarna med sig nya frågor, samtidigt som forskningen blir mer relevant och höjer kompetensen i samhället.

Intervjupersonerna reflekterar också över hur Formas bättre kan säkerställa att forskningen kommer till nytta och användning i samhället, det vill säga den övergripande ambitionen för både kommunikations- och nyttiggörandeutlysningarna. Det är tydligare att kommunikationsutlysningarna, i förhållande till nyttiggörandeutlysningarna, har som ambition att också sprida kunskap, väcka nya idéer och att allmänheten ska få en ökad förståelse för forskning.

Både kommunikations- och nyttiggörandeutlysningarna handlar om nytta. Men jag tänker att kommunicera forskning och forskningens resultat också handlar om att det inte omedelbart behöver komma till nytta. Det finns inte krav på aktivitet, utan snarare kännedom.[...] Det är något värdefullt i det, att det inte finns krav på effekt. Att skilja på det handlar om akademins rykte, och en hög tilltro till forskning. (Formas 3)

För att bidra till ökad nytta nämns olika idéer om att Formas skulle kunna utveckla sitt arbete med att ytterligare sprida den kunskap som utvecklats med Formas-medel. Man har bland annat diskuterat att ta fram olika "impact stories", som en del universitet tar fram. Denna uppföljning är också ett uttryck för vilja att lära och utveckla arbetet.

Resultat och uppföljning

När det gäller synen på resultat varierar rösterna något beroende på om det handlar om kommunikationsutlysningarna eller nyttiggörandeutlysningarna. När det gäller kommunikationsutlysningarna nämner flera personer svårigheterna med att mäta, och att resultaten ofta kommer längre fram – men att det inte sällan är så att ett projekt ger flera "ringar på vattnet". För nyttiggörandeutlysningarna finns en större förväntan på mer kortsiktiga/omedelbara resultat, kanske i form av en produkt eller tjänst som kan användas i samhället och lösa något konkret problem.

Ett lyckat projekt är ett projekt där det blir bra forskning, bra kunskap som förs ut i sammanhang. Där projekten lyckas hitta målgrupp som faktiskt har nytta av att arbeta vidare med resultaten. Där det finns en skalbarhet, man kan ha lyckats med i enskildheter, men när det växer vidare ... Det blir ringar på vattnet. (Formas 4)

Vi skulle vilja följa upp projektresultat. Samtidigt är det svårt att säga vad som är ett resultat. Effekterna kommer oftast långt senare. (Formas 5)

För kommunikationsutlysningarna lyfter flera fram betydelsen av att projekten riktar sig till en definierad målgrupp – och inte till den breda allmänheten. Det gäller i viss mån också nyttiggörandeprojekten, även om det i intervjuerna betonas att det främst i dessa handlar om att ansökningarna motsvarar det som Formas förväntade sig, att de sökande har förstått utlysningen, och att det speglar sig i de projekt som beviljas.

Det behöver inte vara den breda allmänheten, det kan vara med specifik som att man ska nå barn. Ofta blir det ringar på vattnet, och skapar nya samarbeten. Däremot är det inte alltid man vet var effekten landar. Men att ett projekt är "lyckat" kan vara att man gör det man lovar. Det kan också vara att det leder till nya idéer, en utställning eller en podd osv. (Formas 2)

I förhållande till uppföljning, framkommer det också i våra samtal nämns att Formas fattar 800 beslut varje år, för projekt som löper mellan två och fem år. Slutrapporterna kommer dessutom in vid olika tillfällen. Det skulle kräva betydande resurser att följa upp varje projekt. Samtidigt betonar en del att Formas har vuxit under senare år, och förmodligen behöver systematisera sitt lärande bättre. I dag saknas ett samlat grepp för hur lärdomar, eller resultat, från både kommunikations- och nyttiggörandeprojekten tas tillvara.² När frågan ställs säger flera att det kanske borde finnas, medan andra säger att det inte är Formas uppgift och att det i dagsläget inte finns resurser eller system för det.

I vår informantintervju, men som även intervjuerna med de utvalda åtta projekten bekräftar, framkommer det att det hade varit önskvärt att lära mer mellan olika projekt särskilt som samtliga projekt har samma ambition: att forskningen ska komma samhället till nytta. Här

² Eventuell intressant benchmark är hur RJ listar sina slutrapporter i en databas, som är sökbar via hemsidan och som följer en given mall (denna mall har med åren utvecklats, och förenklats).

nämns att det kanske finns något att lära av hur EU-ansökningar ställer krav på skrivningar om hur projekt ska fortleva. Viktiga frågor att resonera kring är: Vad händer efter sista dagen, när medlen är slut? Vilka är ringarna på vattnet och hur kan dessa ringas in och synliggöras? Hur kan Formas bidra till att sprida kunskap om vad projekten har lett till, även i ett längre perspektiv? Samtidigt betonas också att det kanske är sunt att Formas har viss distans till projekt de finansierar.

Det finns också utmaningar med projekt som är relativt korta och tar slut för fort, något som inte anses vara särskilt unikt för Formas utan som handlar om projektifieringen i stort; Det finns ett behov av att kunna finansiera längre processer, då det ofta går att göra mer när projekten är slut.

Det är synd, det är mycket tid och pengar som investeras i att utveckla till exempel appar. Det är en process att utveckla bra verktyg för medborgarforskning och det läggs på appkyrkogården sedan. Skulle kunna användas i andra sammanhang. (Informant)

Lärande

I intervjuerna framkommer det att det har skett ett visst lärande mellan utlysningssomgångarna, men att det främst sker inom respektive utlysningsspår. Lärandet har också främst skett på informell basis. Ibland skrivs PM, som diskuteras i Formas forskningsråd, men i övrigt finns ingen uttalad systematik för hur lärdomar plockas upp. I intervjuerna nämns att nationella forskningsprogrammen har gjort en portföljanalys av sina utlysningar och att det skulle kunna vara intressant att lära av deras arbete.

Det sker delvis ett lärande genom att kommunikationsavdelningen kommunicerar alla utlysningar och bistår i arbetet med informationsträffar, tillhanda länkar osv. Vi har försökt inspirera till träffar, för att projekten ska kunna lära av varandra. För oss är det viktigt, eftersom vi behöver veta om projekten för att kunna kommunicera dem, men det kräver samtidigt en plan. Detta har vuxit fram som del av förståelse – att det inte bara kan vara "fund and forget", nu har vi mer träffar, match-making osv. Lärdomen av det är att det blir så mycket mer, som inte har med finansieringen att göra. Det blir ringar på vattnet! Vi har haft en känsla från träffarna, men ingen systematik. (Formas 3)

Jag tycker att den största utmaningen är att det ska bli känt hos våra sökande att vi finansierar den här typen av projekt. Vi ska få deras förtroende och det kan bara göras genom bra utlysningar som efterfrågas. Vi måste lära oss att uttrycka oss i utlysningstexter på sådant sätt att det sätt vi skriver på inte riktar sig till akademiska läsare. Forskare tar ofta initiativ, men de ska visa sina samarbetspartners och det kan inte vara för komplicerat. Det sker en samverkan med kommunikatörer för att få ut information om utlysningarna, men vi skulle kunna göra mer kommunikation om detta. Kanske att kommunikatörerna inte heller riktigt vet vilka kanaler som vi skulle kunna använda. Idag förlitar vi oss på att ryktet om utlysningarna sprids. (Formas 5)

I intervjuerna är det också tydligt att lärandet även handlar om att kontinuerligt utveckla arbetet med granskning och bedömning av ansökningarna. När det gäller dessa utlysningar förklarar en person att granskarna ofta har svårt att tänka bortanför den vetenskapliga mognadsgraden i ett projekt och att Formas behöver ha informationsmöten med granskarna där de betonar att det inte endast är det vetenskapliga som är i fokus utan att det ska handla om att projekten löser problem i samhället.

De [granskarna] tenderar att tycka att det är bättre med projekt som har kommit långt, men vi vill också få ut det från akademiska korridorer. Vi vill ge stöd till en svag punkt, ge innovationsfinansiering just när fågelungen ska ut ur boet. Precis när den ska trilla ut eller när den har flugit ett tag (Formas 5).

Ett forskningsråd för hållbar utveckling
A Research Council for Sustainable Development

Formas är ett statligt forskningsråd för hållbar utveckling. Vi finansierar forskning och innovation, utvecklar strategier, gör analyser och utvärderar. Våra verksamhetsområden finns inom miljö, areella näringar och samhällsbyggande. Vi genomför forskningssammanställningar som syftar till att underlätta för Sverige att nå våra miljömål. Därutöver kommunicerar vi om forskning och forskningsresultat.

Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Formas
The Swedish Research Council for Environment, Agricultural Sciences and Spatial Planning

Box 1206, 111 82 Stockholm, Drottninggatan 89
Tel: 08 775 40 00, E-post: registrator@formas.se, www.formas.se